

निबंधमाला.

हा ग्रंथ

बाबापदमनजी

ह्यांनी केला

तो

मेहेरबानदक्षिणात्रैजकर्मिदी

ह्यांनी

बाळकृष्णरामचंद्रशास्त्रीठकार

ह्यांच्याछापखान्यांतछापविला.

पुणे.

सन १८६०

वर्ष १३८३

सूचना.

सर्वे संग्रही ह्या नांवान्या ग्रंथ हा बाबा
पद्मन जी ह्यांनीं सन १८५२ सालीं तयार केला.
ह्या ग्रंथाचें नांव हल्लीं निबंधमाला असें ठावि
कें आहे.

ह्या ग्रंथां तील पुष्कळ विषय निरनिराळ्या इंग्र
जी पुस्तका वरून घेतले आहेत. कित्येक विषय स्व
तः ग्रंथ काराणें लिहिले आहेत, व कित्येक वर्तमान
पत्रें वगैरे ह्यांतून घेतले आहेत.

हा ग्रंथ छापण्या करितां तयार करीत अस-
तां ह्याचा सुमारे एक तृतीयांश निरनिराळ्या का
रणां मुळे गाळणें प्राप्त पडलें.

नाना शास्त्री आपटे

रिवेजर द० प्रे० क०

अनुक्रमणिका.

विषय	पृष्ठ	विषय	पृष्ठ.
आलेक्झांड्रिया शहरांतें		खंरें सरख.	४२
उ पुस्तकग्रहणा नाश. १		मन्य.	४९
निरनिराळ्या देशांनील		बिछाना.	५९
व्यापाराचे मुख्य जिनस. ३		रानटी लोक ग्रहणा विषयीं	
अर्धी भांडून मगळाला		फसतात.द्या विषयींगोष्ट. ५८	
धावूं नको.	६	शाक्त मार्ग.	६२
इंग्रज लोक.	११	पृथ्वीचे विभाग.	६६
सूर्या विषयीं.	१५	क्रिस्ती धर्म.	७१
बौद्ध धर्म.	२०	स्त्री विद्या अभ्यास.	७६
कृस्ती शास्त्र.	२६	मुसलमान लोक.	७९
पुराणांत सांगितलेले		मुसलमानी राज्य कवि.	८१
हणांचें कारण.	३२	पृथ्वीवरील मुख्य नद्या.	८४
कोंबडीच्या अंड्यांनील		बीवरजनावरांची घरे.	८७
पिकांच्या उत्पत्ती विषयीं. ३४		पूर्णिमेच्या रात्री वर विचार. ९२	
ग्रहणें.	३८	मित्रत्व.	९४
शिवाजीच्या स्वभावाचें व		सृष्टींतल मुख्य गोष्टी.	९६
जन.	४०	चंद्र.	९९

विषय	पृष्ठ	विषय	पृष्ठ.
महं मदाचा वृत्तांत	१०२	ध्यानांत ठेवण्या मार	
काढाचें मोल.	१०७	रव्या गोष्टी.	१४५
स्व देश प्रीति.	११०	बाजीराव पेशवे ह्यांचे	
पारशी लोक.	११५	अमलांत मराठी राज्य	
पारशी धर्म.	१२३	चीन देशाची स्थिति.	१४०
नीतीचीं वाक्यें	१२७	पापान्ना परिणाम.	१५३
निर निराळ्या लोकांचे		मध माशांचा उद्योग.	१६५
शक.	१३०	लंडन वाहर.	१६९
विलायतेची लक्ष्मी.	१३६	गरीब जाक ह्याची गोष्ट.	१७४
मरणाचा विचार.	१३९	एका दरवेडाची गोष्ट	१७६

आले कजांद्रिया शहरांतील

पुस्तकगृहाचा नाश.

खलीफ ओमार ह्यानें हें शहर घेतल्या वर इ. स. ६४० त जानेवारी महिन्याच्या १४ व्या तारखेस त्याच्या आज्ञेवरून आमरोनें त्या शहरांतील पुस्तकगृह जाळलें. त्यामध्ये सात लक्ष ग्रंथ होते. आमरो म्हणून ओमार ह्याचा सेनापति होता. त्याच्या मोठ्या कृपेंतला जान ह्या नांवाचा एक ज्ञानी पुरुष होता, त्यानें त्यास विनंती केली, कीं जीं पुस्तके आपल्या उपयोगीं नसतील तीं मला द्यावीं. आमरोनें त्यास उत्तर दिलें, कीं ही विनंती मान्य करण्यास मला अधिकार नाही; कारण खलिफाची मर्जी समजल्या विषय माझ्यानें एका पुस्तकास ही हात लाववत नाही; परंतु ह्या विषयीं मी त्यास विचारों. नंतर त्यानें ओमार ह्यास पत्र लिहिलें, त्याचें उत्तर त्यास आलें, तें असें, “ज्या पुस्तका विषयीं तुम्हीं लिहिलें त्यांत कुराणांत ज्या गोष्टी आहेत त्या जर असल्या तर तीं उपयोगाचीं नाहींत; कारण कीं सर्वे गोष्टी कुराणांत आहेतच, म्हणून तीं जाळावीं, आणि त्यांत जर कोहीं त्या-

पवित्र पुस्तका विरुद्ध असले तर ती ठेवूच नयेत, घास्त्व
मी तुम्हांस आज्ञा करितों, कीं त्या सर्वांचा नाश करून
टाकावा.”

ह्या प्रमाणें खलीफ ह्याचा क्रूर मयेंतांच आमरो
ह्यानें सर्व पुस्तकें राहारांतील लोकांच्या निरनिरा
ळ्या ह्यामरबाच्यांस वांटून दिलीं. तेथें तीं लोकांनीं पा
णी तापविण्या करितां मरणणाच्या ऐबजीं साह्यामहिने
पर्यंत जाळलीं.

हा प्रख्यात पुस्तकसंग्रह मिस्र देशाच्या टाल
मी सादर नांवाच्या राजानें आलेकजांद्रिया एथें
आपण स्थापिलेल्या विद्यालयाच्या उपयोगार्थ केळ
होता. त्याच्या मागून जे राजे झाले त्यांनीं नेहेमी त्यां
त नवीं नवीं पुस्तकें मिळवून घालावीं, ह्यामुळे सर्व
पृथ्वींतील पुस्तकसंग्रहां मध्यें हा पुस्तक संग्रह फा
र नामांकित व मोठा झाला होता. ह्या पुस्तकग्रहा
करितां पुस्तकें मिळविण्याचा अशी रीत काढिली
होती, कीं जे ग्रीक किंवा दुसरे देशचे लोक मिस्र
देशांत येत त्यांजवळचीं सर्व पुस्तकें पकडावीं आ
णि त्यांच्या प्रती करवाव्या. नव्या प्रती पुस्तकांच्या मा

लु कांस द्याव्या, व असल प्रती पुस्तक संग्रहांत ठे वाव्या.

निरनिराळ्या देशांतील व्यापाराचे भाषांतर.

मुख्य जिन्नस.

ईश्वरानें सर्व पदार्थ एकाच देशांत उत्पन्न व्हावे, असें केलें नाहीं. एका देशांत जो जिन्नस होतो तो दुसऱ्या देशांत होत नाहीं. आणि झाला तरी चांगला होत नाहीं. त्या ईश्वरी नियमा मुळे मनुष्यास मोठा लाभ आहे, व तेणें करून त्याच्या करवाची वृद्धि होते. त्या मुळे व्यापार चालतो, संपत्ति चड्ढकडे पसरते, एका देशाचे लोक दुसऱ्या देशीं जातात, तेथें त्यांची परस्परांची प्रीति वाढते, व ते एकमेकांचें कल्याण इच्छितात. व्यापारा मुळे विद्येची व कला कौशल्याची वृद्धि होते, व जे धार्मिक लोक आहेत ते असें समजतात. कीं आपण सर्व मनुष्ये त्या पृथ्वीवर एकाच कामा करितां आलों आहों, व आपला सर्वांचा परिणामही एकाच प्रकारचा आहे, म्हणून सर्वांस आपण बंधू प्रमाणें मानून त्यांचें हित पाहिलें. असो, त्या प्रमाणें व्यापारा पासून अनेक लाभ होतात. तर निरनिराळे देशांत कोण कोणते जि

न्नस उत्पन्न होतात त्याची माहिती करून घेणे कें-
फार उपयोगी आहे.

एशिया खंडांतील व्यापाराचे सुरव्यजिन्नस.

हिंदुस्थान. नीळ, सारवर, तांदूळ, रेशीम,
कापूस, सोरा, मीठ, अफीम, इत्यादि. चीनदेश.
चाहा, रेशीम, मरवमाल, धुवासारवर, खेळणीं, मा-
तीचीं भांडीं, कापूर, कागद, इत्यादि. अरबस्थान.
घोडे, बुंद, बोक, गोंद, ऊद, इत्यादि. दूराण. गालि-
चे, मनुका, अंजीर, घोडे, चामडें, इत्यादि. लंका.
हस्तिदंत, अवनस, मोतीं, दालचिनी, खोबरेळ तेल,
इत्यादि. ब्रह्मराज्य. सागवंगैरे लंकूड. अंबना
बेट. जायफळ. खांडाबेट. लंबण, मलाया. क-
थील, तिबेट. शालीची लोंकर.

युरोप खंडांतील व्यापाराचे सुरव्यजिन्नस.

ब्रिटेन. कथील, कोळसे, कापसाचे व लोंकरी
चे कापड, लोखंडी सामान, कांच, यंत्रें, कागद, इ.
रशिया, स्वीडन, व नार्वे. चामडीं, चरबी, डा

मर, लांकूड, ताग, लोखंड, तांबें, शिसें, रुपें, इत्या०.
 हालंड. गुरें, लोभ्र, लांकूड, लोंकर, द्राक्षासव, इ०
 इतली देना, गोडीं तेलें, फळें, रेतीम, संगमरवरी
 पाषाण, इत्या०. पोलंड. गडू, आकोशहर, खा-
 णींतील मीठ, तुर्क रछान. गालीचे, कातडीं, रेती
 म, किराणा, बुंद, अंजीर, इत्या०. स्पेन व पोर्तुगाल.
 लोंकर, द्राक्षासव, खदामें, नारिंगें, इत्या०. जर्मनी.
 ताग, वारव, तंबारवू, लांकूड, लोंकर, द्राक्षासव, इत्या०.

आफ्रिका खंडांतील व्यापाराचे मुख्यजिन्नस.

गिनी व झांझिबार. खाकिनायां पासून-
 सोन्याची माती, हस्तिदंत, अवनम. शाहा मृगाची पि-
 सें, कस्तुरी वेंगैरे जिन्नस येतात. केप व मादि-
 रा एथून मद्य आणि बुर्बी व मोरिशस एथून
 बुंद व सारवर बाहेर जाते. मोराको एथून चांग-
 लीं कातडीं, शाहा मृगाचीं पिसें वेंगैरे परमुलखीं-
 जातात.

अमेरिका खंडांतील व्यापाराचे मुख्यजिन्नस.

कानडा देश. लोंकर, लांकूड, जंगलीखा
र, मासे, इत्या० स्वतंत्र संस्थानें. कापूस, तंबा
खू, आणि तांदूळ. वर्जिनिया प्रांतांतील कापू
स व तांदूळ हे जिनस सारे पृथ्वींत उत्कृष्ट आहे-
त. मेक्सिको, पिरू व ब्रेझिल ह्यांत सोनें. रुपें,
व हिरे ह्यांच्या मोठ्या मातबर खाणी आहेत.

ह्या प्रमाणें पृथ्वीवरील अनेक देशांत अनेकप्र
कारचे पदार्थ उत्पन्न होतान. ह्यां तून किन्येकांची
उत्पत्ति, देशांतील जमीन, हवा, पाणी ह्यांमुळे आ
हे, व किन्येक पदार्थ त्या देशांतील लोकांची विद्या
कला, उद्योग, ह्यांमुळे उत्पन्न होत असनात. पृ-
थ्वीवर भिन्न देशांच्या व्यापारा प्रमाणें कोणत्या
ही देशांत दुसरा मोठा व्यापार चालत नाही. सां
प्रत काळी सपत्ति सामर्थ्य व कला केंद्रांत नि
पुणना, ह्यांत त्या देशाची बरोबरी करणारा असा
दुसरा देश पृथ्वीवर कोठें नाही. रचित.

अर्धा मोडून मगळीला धावूनको.

बद्धत लोक ह्या म्हणीचा आपल्या बोलण्यां
त वारंवार उपयोग करित असनात, परंतु तिच्या

अर्था प्रमाणें चालणारे फार थोडेच मिळतील. ईश्वरनें आपणांस ज्या स्थितींत ठेविलें आहे तींत तृप्त नहोतां मोठ्या लाभार्था आशा करणें हें मूर्खपणाचें लक्षण होय. आपल्या सामर्थ्यापेक्षां अधिक खटपट करूं लागलें असतां त्यापासून इच्छिलेलें प्राप्त नहोतां-जवळ असतें तेंही नाहींसें होतें.

जे लोक किमया करण्याच्या छंदांत आपलें-आयुष्य घालवितात ते अर्धी सोडून सगळीं लाभांवतात. आपणांस एकाचे दमपट मिळेल ह्या लोभानें ते धुताऱ्या गोसाव्यांच्या नादीं लागतात; व त्यांच्या जवळ जर पांच तोळे रुपें असलें तर त्याचें आपणांस पांच तोळे सोनें मिळेल, ह्या आशेनें तें ते त्याच्या स्वाधीन करितात; नंतर तो गोसावी प्रथम एक दोन वेळ आपल्या जवळचें सोनें देऊन त्यांस खरेपणा दारवविता, तें कळून त्या भांके लोकांच्या न्यावर पूर्ण विश्वास वमून ते आपल्या घरांत जें रुपें वगैरे असलें त्याचें सोनें व्हावें म्हणून तें त्याच्या हातीं देतात. मग तो वक्त गोसावी संधि पाहून तें सर्व घेऊन पळून जातो.

अर्धी सोडून सगळीला धावणारे असे दुसऱ्या एका प्रकारचे लोक आहेत. ते कोण म्हणाल, तर जे लोक जमिनीनील गुप्त धन काढण्यास व्यर्थ श्रम करितात ते. ओस पडलेले, किल्ले, बुरूज, देवळे, वाडे, बड्डत दिवसांचीं बुजलेलीं नद्यां, व विहिरी, इत्यादि ठिकाणीं इव्य असेल, असें समजून कित्येक लोक त्याचा शोध करित असतात, व मंत्री सांगतील त्याप्रमाणें पैका व्यर्थ खर्च करितात, आणि शेवटीं धनाच्या आशेनें आपण मात्र निर्धन होऊन बसतात. फारकाय सांगावे धनाच्या ह्या नादांत पुष्कळ लोकांनीं आपली दौलत धुळीस मिळवून अखेरीस आपल्या प्राणाची ही आकृति दिली आहे.

जे लोक जुगार खेळताना त्यांसही अर्धी सोडून सगळीला धावणारे म्हणावे असें मला वाटतें; कारण जुवेबाज लोकांचा हेतु आपल्या जवळच्या पैक्याची दुपटी चौपटी करवी असा असतो; परंतु त्यांची अवस्था कशी होते, तें माझ्यानें रथें थोडक्यांत सांगवत नाहीं. जुगाराच्या व्यसनानें आजपर्यंत कोणी सुखा व संपत्ति वान् झाला नाहीं, हें सर्वांसमा

दिनच आहे.

विचार करून पाहिलें असतं कित्येक व्यापारी लोकां ही त्या म्हणीचा अर्थ मानीत नाहीत. जे लोक प्रथम थोडेमें भांडवल जमऊन व्यापार आरंभितात त्यांस त्यांत दोनपैसे मिळू लागले म्हणजे व्यापारांत मोठा नफा आहे असें समजून आपलें सामर्थ्य न पाहतां लोकांचें कर्ज काढून मोठा उदीम करूं लागतात, आणि त्यांत तोटा आला म्हणजे दिवाळें काढितात.

त्या देशां मारवाडी व मराठ्ठा लोक त्यांम व्याज बट्यांत जो नफा होता तो पाहून सरकारी रुपिसां न किंवा कचेरींत चाकरी करणारे लोक व दुसरे कसबी त्यांम ईश्वर रूपेणें आपल्या चरितार्थाची चांगली सोई लागली असते त्यांस ऐक्याचा लोभ उत्पन्न होऊन आपल्या कष्टानें जी अर्धी भाकर मिळते तींत तृप्त नहोतां ते त्या लोकां प्रमाणें व्याजबट्याचा रोजगार चालवितात, म्हणजे आपल्या जवळ चारपांचशें रुपयांची पुंजी जमलीशी झाली म्हणजे आपला पैका लोकांस भारी-

व्याजाने किंवा सवाईनें कर्जी देतात, व मनांत समजता
 त, कीं पांच साक्षा महिन्यांत आपणास शंभराचे सव-
 शें मिळतील, पण अशा लोकांच्या पैका बद्धत करून
 सुडतो. जुगार खेळणारे, रंडी बाज, उधळे, असे मनु-
 ष्य ह्यांचीं कुळें असतात. हे लोक त्यांस फार फसवि-
 तात. त्यांस ते आपल्या घरीं खेपा घाला वयास लावता
 त, आणि ते काम ह्या मनुष्यांस होत नाही; कारण आ-
 पल्या पोटाची चाकरी संभाळून ह्यांच्यानें त्यांच्या र-
 थें फेरे करवत नाहीत. जर फिर्याद करून रुपये व
 स्कूल करावे, तर कर्जदार तुरंगांत जाण्यास राजी हो-
 ईल, हें भय असनें; कारण तसें झालें असनां त्यांचे
 मुद्दल रुपये जाऊन उलढें त्या लोकांस पोसावें
 लागतें. ह्या प्रकारच्या अडचणी मुळें शेवटीं कंटा-
 लून निराश होऊन बसतात. काय हो वेडेपणा हा?
 अर्धी सोडून सगळीला धांवल्याचें हें फळ! तर हे
 माझ्या प्रियवाचणाऱ्या ह्या गोष्टीचा विचार कर, आ-
 णि ह्या पृथ्वीवरील नाशिवंत करवाची अतिशय
 आशा धरूनको. ईश्वरानें जी तुला अर्धी दिली-
 आहे ती सोडून सगळीला धावूनको.

मूळलिखित.

इंग्रज लोक.

ह्या लोकांच्या पूर्वे स्थितीचा विचार करूंगे
 लें असतां आतां तीं जें अपरिमेय अंतर पडलें आ
 हे तें पाहून मोठें आश्चर्य वाटतें. जर कोणी एका
 नें अरण्यांत असा एक रानटी मनुष्य पाहिला,
 कीं तो पशूंचीं कातडीं आंगास गुंडाळून आहा
 रार्थ इकडे तिकडे फिरत आहे, व त्यास पशूंचे
 क्षां अधिक ज्ञान नाहीं; म्हणजे खाणे, पिणे, नि-
 जणे, फिरणे, इतकें मात्र त्यास समजतें; आणि
 त्याविषयीं तो आपल्या मनांत अशी कल्पना क
 रूं लागला, कीं हा जंगली मनुष्य सध्यासून आ
 पल्या युक्तीनें मोठीं मोठ्या वस्त्रें करून आप-
 ल्या शरीराचें आच्छादन करील, व मोठ्या उत्कृ-
 ष्ट कारागिरीचें शोभायमान घर बांधून त्यांत आ
 नंदाचें राहील, अग्नि, वारा, पाणी, ह्यांस कुकूम क
 रून त्यांपासून चाकरा प्रमाणें काम घेईल, व म
 हा गूढ विद्येच्या शोधांत व अभ्यासांत सर्वदा निम
 ग्न राहील; हजारो कोशां वरलें वर्तमान एकाक्षणा
 न आणवील; हजारो घोड्यांच्या बळाचें काम नि

जिब जें लोरवंड व पाणी ह्यांकडून करवील, व लक्षा
 वधि लेरव कांचें काम, ज्यांस लिहितां येतनाहीं अ
 शा माणसां कडून करवील, तर त्या मनुष्याची क
 ल्पना कोणी खरी मानणार नाहीं. जे कोणी त्यावर
 विश्वास ठेवितील ते त्यास ईश्वरी भविष्य वादी म्ह
 टल्या शिवाय राहणार नाहींत. दुंग्रज लोकांविष
 यां जर कोणी असें भाकिन केलें असतें. तर त्या
 पुरुषास आज आपण ईश्वर प्रेरित भविष्यवेत्ता
 असें निःसंशय म्हटलें असतें.

अत्रा शें वर्षां पूर्वी ते लोक खानदी व अज्ञानी
 होते. त्यांस नेसावयास पशूंच्या कातड्या शिवाय कां
 हीं मिळत नव्हतें. जे कोणी समुद्र किनाऱ्यास राहात
 ते मासे मारून आपली उपजीविका करीत, व ते कां
 हींसे स्फधारले होते. जे मध्यदेशीं राहतात ते पार
 धीनें पोट भरित, कित्येकांस लहान लहान सोप-
 ड्या असत. आणि कित्येक तर झाडा खालींच पडू
 न रात्रीचा वेळ घालवीत. ते मृतीची पूजा करीत.
 त्यांमध्ये दुग्द ह्या नांवाचे धर्माधिकारी असत.
 ते लोकांवर जुलुम करीत. राज्य संबंधी कामांत

त्यांचा अंमल मोठा असे. ते जें म्हणतील तोच न्याय
असें होतें. म्हणून कोणी त्यांचे वचनावर दूषण ठेविलें
असतां त्यास मोठें शासन होत असे. ते आपलें मत
कोणास कडूंदेत नसत. ते आपल्या देवास मनुष्याचा
बळी अर्पण करीत. ह्यावरून त्यांची नीति व ज्ञान
किती होतें तें समजतें. ह्या प्रमाणें त्या लोकांची स्थि-
ति होती. परंतु आतां ते कसे आहेत? पृथ्वीतील
सर्व मनुष्यांपेक्षां ते सुधारलेले व सुशिक्षित झाले
आहेत. पृथ्वीतील सर्व राज्यांपेक्षां त्यांचें राज्य बलि-
ष्ट व सुखी आहे. विद्या व कला ह्यांमध्ये त्यांच्या
पेक्षां वरचढ असा कोणताही देश नाही. त्यांच्या रा-
ज्या एवढें मोठें राज्य कोणाचें ही नाही. आणि त्यां
प्रमाणें उद्योगी व साहसी असे दुसरे कोणते लोक
नाहींत. तर ह्या सर्वांचें कारण काय असतें बरें?
ह्याचा शोध केला असतां असें समजतें, कीं ह्यांला
कांस रिद्धिस्ती धर्म प्राप्त झाल्या पासून ते स्व-
ह्या श्रेष्ठत्वास आले. त्यांस सुधारलेल्या लोकां
चा सहवास होत चालला. आणि त्यांना आळस
दाकून मोठ्या श्रमानें व तयारतेनें ज्ञानाचा व वि-

घे चा शोधकेल्ल, विचार वाटविला, पृथ्वीवरील दे
 शांत फिरून तेथें कोण कोणत्या कला उदयास आ
 त्या आहेत, हें पाहून त्या स्वदेशीं आणण्या वि-
 षयीं इर्थेनें उद्योग चालविला. ह्या शिवाय त्यांस
 जो धर्म सांपडस्यआहे, त्या पाहून त्यांस सर्वोक्त
 ष्ट नीति व सदाचरणाचा किता मिळाला, व त्या
 प्रमाणें ते वागूं लागले. त्यांच्या राज्य कारभाराची
 रीति इतकी प्रजेस हितकारक आहे, कीं दुस
 रे सर्व राजे ती कडे पाहून आश्चर्य करितात.
 ह्या प्रमाणें जे इंग्रज लोक पूर्वीं जंगली व मू-
 र्व होते ते मोठे सुधारलेले व महाज्ञानी झाले
 आहेत, व आण रवीही ज्ञानप्राप्तीची इच्छा बाळ
 गून विचार व शोध करित आहेत. तर ह्या लोकां
 चा सहवास हिंदु लोकांस ईश्वर रूपेनें घडला
 आहे. असा प्रसंग पूर्वीं त्यांस कधीं आला नव्ह-
 ता. असा दयाळू राजा पूर्वीं त्यांस कोणी भेटला
 नव्हता. ह्यास्तव त्यांनी आपला आळस अवि-
 चार व वेड्या समजुती ह्या सोडून गुंडीवर या
 वें, व ज्ञान प्राप्तीची इच्छा धरून उद्योगास ल-

गावें. विद्येची आवड वाढगावी, व ज्यांची संगत त्यां-
स झाली आहे त्यांचे सर्व सदुण घ्यावे, व आपले जे
दुर्गुण असतील ते सोडून द्यावे. ईश्वराचें भय धरा-
वें, व त्याची प्रीति करावी, आणि सदा चरणानें, व नी-
तीनें वागावें; म्हणजे सर्व समर्थ जो भगवान् तो कृपा
करून त्यांस चांगलें फळ देईल.

मूळलिखित.

सूर्या विषयीं.

सुर ऐजिक न्यूतन नामक एका महा वि-
द्वान् ज्योतिष्यानें असें कल्पिलें होतें, कीं सूर्य हा
अग्नीचा भरीव गोळा आहे. त्याची उष्णता इतकी
आहे, कीं साडेचार कोटी कोसांच्या अंतरावरून
न तो आपणास उष्णता व उजेड देऊं शकतो.
हें अनुमान करिते वेळीं त्या महा ज्ञान्या जवळ
आतांच्या सारिरच्या मोठ्या दुर्भिणी नव्हत्या.
लहान दुर्भिणींनीं तो आपले शोध चालवीत
शेत्यानें गणित शास्त्रावरून जें सिद्ध केले आ-
हे तें अचूक आहे. सूर्या विषयीं आलीकडे ह-
र्नल नामक एका महा खगोल व त्यानें असें
मत प्रगट केले आहे, कीं सूर्य हा स्वतां निस्ते

ज व प्राणी राहण्या जोगा असा भरीव गोल आहे, आणि तो मोठ्या विस्तृत व तेजस्वी हवेनें वेष्टिला आहे.

दुर्भिणींन सूर्य पाहिला असतां तो पूर्ण तेजोमय दिसत नाहीं. त्याच्या पृष्ठ भागावर काळे ठिपके दिसतात. प्रथम ते पूर्वे कडेच्या बाजूवर दिसतात. नंतर त्याच्या बिंबावरून पार होऊन पश्चिमे कडेस दिसूं लागतात. ते पहिल्या नें दिसूं लागल्या नंतर साडे तेरा दिवसांनीं नक्षीं से होनात. ते पुनः तेवढ्याच काळापेक्षां कांहीं अधिक वेळ अदृश्य असतात, नंतर पूर्वे कडेस दिसूं लागतात.

द्या पाहण्यावरून असा शोध लागला आहे, कीं सूर्य आपल्या आंसा भोंवता फिरत असतो, आणि त्याची प्रदक्षिणा होण्यास २५ दिवस दाहा नाम लागतात. हर्शेल साहेबानें हा शोध करण्या पूर्वीं द्या काळ्या ठिचक्यां विषयीं विद्वान् लोकांच्या मनांत मोठा गोंधळ होता. हर्शेल साहेबांचें असें मत आहे, कीं सूर्याच्या प्रदेशा

वर १५० कोश उंचीचे असे पर्वत आहेत. त्यांच्या शिरवरा
 वरील हवा कांदीं कारणाने चलित झाल्यासारिखी हो
 ऊन इतकी पातळ होतेकीं सूर्याच्या शरीरान्या काळ्या
 भागाची आपणांस थोडीशी झुकुक दिसते. त्या काळ्या
 उागां विषयीं असें पाहण्यांत आलें आहे, कीं ते आ
 पलें स्थूल सोडून गेले म्हणजे ते थील जागा सूर्यविं
 वाच्या दुसऱ्या ठिकाणा पेशां अधिक ते जस्वी दिस
 ते. दुसरें असें, कीं त्यांस एकत्र होण्यास जितक
 काळ लागतो तितकच काळ त्यांस नाहींसा होण्या
 स लागतो, आणि जसे ते अकस्मात् दिसूं लागता-
 त तसेच एकाएकीं नाहींसे होतात. केव्हां केव्हां दो
 न ठिपके एकत्र मिळतात व एखाद्या वेळीं एका-
 चे दोन विभाग होतात. ते एक मेकापास्तून मोठ्या
 तीव्र वेगानें मागे सरतात. त्यांची आकृति ही निर
 निराळ्या प्रकारची असते. कित्येक अति शयच ल
 हान असतात, दुसरे युरोप एशिया व आफ्रि
 का ह्या खंडां एवढे मोठे असतात. इ.स. १७७९
 व्या वर्षीं एक ठिपका दुर्भिणीच्या साहाय्यावाचून
 नुसत्या नेत्रानें दिसत होता. त्याचा व्यास ५० हजार

मेल होता. ह्या तून कोणता ही ठिपक ७० दिवसां पेक्षा ज्यास्ती दिवस राहून नाही. कित्येक तर थोड्या दिवसां तच नाहीसे होतात. त्यांपासून सूर्य कांदीं काळ पर्यंत मोकळा असतो, परंतु तो काळ एक वर्षा पेक्षा अधिक आहे, असें कधीं समजण्यांत आले नाही.

सूर्य मालेंत जे गोल आहेत त्यांच्या स्थितींत साम्यता आहे, म्हणजे त्यांवर डोंगर व युद्ध आहेत व ते आपल्या आंसा भोंवतीं फिरतात, त्यावरून असें अनुमान होतें, कीं त्यांच्या पृष्ठ भाग प्राणी राहण्याचे स्थळ आहे. जे कोणी म्हणतात, कीं सूर्याचा पृष्ठ भाग अतिशय उष्ण असल्यामुळे आपणां सारिखे जीवेंत प्राणी त्यावर राहणे अशक्य आहे त्यांच्या कल्पनेस दृढ प्रमाण नाही. सूर्याचे किरण अमुक पदार्थावरच उष्णता उत्पन्न करितात व दुसऱ्यावर करीत नाहीत, असें सिद्ध करून देण्यास बद्धत प्रमाणें आहेत. ह्यास व सूर्याचा पृष्ठ भाग पृथ्वी सारिखाच थंड असेल, आणि जरी तो आपणास वाटतो तितका उष्ण असला तरी तें उष्ण सौमण्या जाग्या प्रकृ-

तीचे प्राणी ईश्वरानें तेथें केले असतील.

“जगांतरा विषयी” ह्या नांवाच्या एका लहान-
 ३३ संदर पुस्तकांत असें लिहिलें आहे, कीं हावि
 शाल गोल भरीव आहे व तो आपल्या जगादून-
 १४ ३५,००० पट मोठा आहे, आतां ही गोष्ट ध्या
 नांत आणावयास मनाची शक्ति चालत नाही.
 ज्या जगांत आपण राहतों हें तरी लहान आहे अ
 सें नाही. दर दिवस ३० चौरस मैल चाललें अस
 तां, त्याच्या पृष्ठावरील सर्व चौरस मैल चालावया
 स १८,००० वर्षे लागतील. तर ह्या हिशोबानें-
 सूर्यावरील सर्व भूमी चालावयास २ अब्ज वर्षे
 लागतील. सूर्यावर उंच डोंगर व विस्तृत रवारीं
 आहेत. तेथें अंधार नाही, पण सर्वदा दिवस -
 आहे. आणि चकचकीत दग ह्या आश्चर्य कार
 क जगाला वेष्टून शोभितात, आणि आपला-
 भर पूर प्रकाश व ऊन अतिशय अंतरावरून
 पाडितात. आपली लहान पृथ्वी त्या पुढें केवळ
 परमाणू सारिवी दिसते, आणि ह्या पृथ्वीवरी
 ल जीं लक्षावधि मनुष्ये मोठाखटा टोपकरिता

त, तीं ह्या सूर्यापुटें अदृश्य जीवजंतू सारिखीं दिसतात.

भाषांतर.

बौद्ध धर्म.

बौद्ध धर्महा हिंदु धर्मापासून उत्पन्न झाला, व बद्धत गोष्टीं विषयीं तो हिंदु धर्मासारखा आहे. बुद्धाचे दाहा अवतार सांगितले आहेत. त्यांतील चार अवतार ह्या कल्याणमध्ये होऊन गेले. एक एक अवतार ५,००० वर्षे पर्यंत अधिकार करितो; मग दुसरा गादीवर बसतो, असें बौद्ध लोकांचें मत आहे.

शेवटीं जो बुद्ध झाला तो समारें कृष्णशकाच्या पूर्वी ५ व्या किंवा ६ व्या शतकीं होता. त्याचें नाव सम्यक् मुनी असें होते. तो काशीतील एका राजाचा पुत्र होता. त्याच्या उपदेशावरून तेथील राजांनीं बौद्ध धर्म अंगिकारिला, आणि आपल्या राज्यांत चालविला. तेव्हां पासून सन ७०० पर्यंत बौद्ध धर्म ह्या भरतरवंडांत चालला आणि लंकेत ही जाऊन प्रवृत्त झाला. अशोक जो कृष्णशका पूर्वी समारें ३०० व्या सालीं सर्व भरतरवंड

चा सार्वभौम राजा होता. तो बौद्ध धर्मी होना. त्यानें स्व
 सर्व देशांत असा डुकून केला, कीं कोणत्याही पशू
 ला कोणीं जिवें मारूं नये आणि कोणत्याही अपरा-
 ध्याला मरण दंड ठरऊं नये. हा डुकूम सर्वास जाही
 र व्हावा, आणि सर्व काल चालावा, म्हणून त्यानें मो
 ठे रवांब ठिकाणो ठिकाणीं बांधून त्यांवर तो कोर-
 ला. त्यांतील कित्येक रवांब कच्छक देश गुजराथ
 देश दिल्ली शहर, आल्हा बाद, प्रयाग आणि दु-
 सरीं कित्येक ठिकाणें येथें आज पर्यंत राहिले आहे
 त; आणि त्यांवरील अक्षरें कित्येक विद्वान लोकांनीं
 आलिकडे फार शोध करून वाचलीं आहेत. त्यां
 तील एका रवांबावर असें लिहिलें आहे, कीं वेद
 वाईट आहे, आणि ह्यांचे कर्ते जे मुनी त्यांनीं-
 पश्चयज्ञ करावयास सांगितले आहेत. म्हणू
 न वेद कोणीं मान्य करूं नये. हिंदुस्थाना मध्यें
 सुमारे सन ७७० ख्रामध्यें ब्राह्मण लोकांनीं
 येथील राजांस बुक्तीनें आपल्या पक्षास आणि-
 लें. तेव्हां पासून बौद्ध लोकांचा फार पाठ लाग-
 झाला, आणि तो धर्म उत्तरोत्तर बुडव जाऊन-

शेवटीं सन ११०० किंवा १२०० ह्या मध्ये तो ह्या देशांतून अगदीं नाहीसा झाला, परंतु लंके मध्ये तो अजून चालू आहे, आणि तेथे बुद्धाचा एक दांत आज पर्यंत दारखवीत आहेत. तो पाह्यावयास बौद्ध धर्मातील लोक दूरदूर देशांवरून तेथे जातात.

ब्रह्म देश शामदेश तिबेट व चीन ह्या देशांत ही बौद्ध धर्म स्थापित झाला, आणि आज पर्यंत त्या देशांतील लोकांचा बहुत करून हाच धर्म आहे.

बौद्ध धर्माचीं पुस्तके पाली भाषेंत लिहिलीं आहेत. तीं पुस्तके लंके मध्ये अजून अढळतात, आणि बौद्ध धर्माचे उपाध्ये तीं वाचित असतात. पाली भाषा आणि संस्कृत भाषा ह्यांचा फार भेद नाही. त्यांवरून कोणती प्राचीन हें सांगवत नाही, परंतु पाली भाषेंतील बहुत कोरलेले लेख संस्कृत भाषेंतील कोरलेल्या लेखां पेशां फार प्राचीन सांपडले आहेत.

बौद्ध धर्मातील मत असें आहे, कीं एक परमात्मा आहे, दुसरा कोणताही देव किंवा अवतार नाही.

बुद्ध हा देव नाही, परंतु तो मोठा साधु होता असें सम-
 जून लोक त्याचा सन्मान करितात, आणि त्याची मूर्तिक
 स्तूत पूजतात. बुद्धाची मूर्ति द्वादश जोडून ध्यान करित ब-
 सला आहे अशा माणसा सारिरवी असते. बुद्ध अनंत
 होऊन गेले आहेत, आणि जो आतां आहे त्याचेक स-
 रत्या वर तोही जाईल, आणि दुसरा बुद्ध होईल असें-
 बौद्ध मत आहे. ही पृथ्वी आणि पृथ्वीवरील सर्व पशु-
 र्थ अनादि आहेत असें बौद्ध धर्माचें मत आहे. पु-
 ण्य कर्म करणें, वद्धत जन्म होणें, प्रारब्धाप्रमाणें सर्व गो-
 ष्ठी घडणें, नरकांत दंड पावणें व स्वर्गांत जाऊन सुख
 भोगणें, आणि शेवटीं परमात्म्याच्या ठाई मोक्ष पाव-
 णें ह्या सर्व गोष्टीं विषयीं बौद्ध धर्माचें आणि हिंदु
 धर्माचें मत सारिरवेच आहे. सर्व संसार सोडून मनु-
 ष्या पासून पृथ्वीक राहणें आणि ईश्वराचें ध्यान कर-
 णें, हे सर्वां करून मोठें पुण्य आहे, असें त्या धर्माचें मत
 आहे. त्या धर्मातील उपाध्यांस लग्न करण्याची म-
 नाई आहे. त्यांनीं बिर निराकषा मठांत राहून आप-
 णाजवळ तीनच वस्त्रें, एक भिक्षापात्र, एक कुंबर
 कसा, एक वस्त्रा, एक साई आणि पणिकाळशा

करितां एक लहानशी छाडी, इतकें मात्र ठेवावें, आणि भीक मागून खावें. त्यांच्या राहण्या साठीं राजे मोठे मठ बांधीत असत. वेरूळ, कारलें, जुन्नर, इत्यादि बड्डत ठिकाणीं बौद्ध धर्मातील उपाध्यांच्या राहण्याकरितां मोठ्या पुढा डोंगरांत स्नेदल्या होत्या, त्या आजपर्यंत दिसण्यांत येतात. त्यांमध्ये हजारों मनुष्यें राहण्यापुरती जागा आहे. साजागा खोदून काढल्या, घागेष्टीस आतां सुमारे २००० वर्षे झालीं आहेत.

बौद्ध धर्मातील पांच मुख्य आज्ञा आहेत. त्या अशा, कीं कोणत्याही प्राण्याचा घात करूं नये. चोरी करूं नये, जार कर्म करूं नये, लबाडी करूं नये, आणि दारू पिऊं नये. यज्ञासाठींही पशूला मारूं नये, घागेष्टी विषयां बौद्ध धर्मा आणि हिंदु धर्मां ह्यांचा विशेष वाद झाला, आणि घागेष्टी वस्तून बौद्ध धर्मातील लोकांनीं चार वेद धरले. पुढें जेव्हां ब्राह्मण धर्म हिंदुस्थानांत जयपावून फिस्तून प्रवृत्त झाला, तेव्हां बौद्ध धर्मातील हासिद्धांत हिंदु धर्मातील लोकांनीं अंगिकारिला, आणि तेव्हां यास्तून गाईला मारूं नये असें ब्राह्मण लोक आप-

लें मन जाहीर करूं लागले. अमोदर हिंदु धर्माचें
मन असें नव्हतें.

बौद्ध धर्मातील लोक प्रार्थना करण्याची एक
शुक्ति करितात, ती असी, कीं ते प्रार्थना कागदावर लि
हितात. मग तो कागद एक चक्रा मध्ये घालून तें
चक्र फिरवितात, आणि जितके वेळ तें चक्र फिर
विलें तितके वेळ प्रार्थना केली असें त्यांस वाटतें.
अशी प्रार्थना करण्या साठीं सर्वदेवळांत आपिर
स्त्याच्या वाजूस ठिकाणो ठिकाणीं चक्रे करून रवां
वा वर लाविलीं आहेत. तेषें करून वाट सरांला
अनायामें प्रार्थना करितां येते. प्रार्थना करण्याची
ही रीत प्रार्थनेच्या जपापेक्षां सोपी आहे.

बौद्ध धर्मांत जातीनाहींत, सर्व मनुष्य सारखे
च आहेत, आणि ज्याला पाहिजे त्यानें उपाध्या व्हा
वें, अशी बौद्धांत कल आहे. उरी ह्या देशां तीळ
जगं नाथाचें स्थान आणि पंढर पूर येथें जातिभे
द धरित नाहींत. ह्या वरून तीं स्थानें मुळचीं बौद्ध
धर्माचीं होतीं असें बद्धत हिंदु लोकांस वाटतें.

भाषांतर.

कृस्ती शास्त्र.

कृस्ती लोकांच्या धर्म पुस्तकास इग्रजींत
बैबल असें म्हणतात, व तें पार मारथिक मनुष्या-
नीं ईश्वराच्या प्रेरणेनें लिहिलें असें ते लोक मानि-
तात. बैबला चे दोन भाग आहेत. पहिल्या भागास
जुना करार व दुसऱ्यास नवा करार असें म्हण-
तात. त्यांतून जुना करार प्रथम इब्री भाषेंत लि-
हिला होता, व नवा करार ग्रीक भाषेंत लिहि-
ला होता. आतां हें धर्म शास्त्र केव्हां व कोणीं लिहि-
लें व त्यांत काय गोष्टी आहेत, हें जाणणें मोठ्या अ-
मत्याचें आहे. तर प्रथम नव्या करारा विषयीं कृ-
स्ती लोक काय म्हणतात, व त्याचा खरे पणा सिद्ध
करून देण्यास कोणतीं प्रमाणें दाखवितात, हें सधें
सांगतों.

नवा करार सुमारें १८०० वर्षां मागे लिहिळे-
ला आहे, असें कृस्ती लोक म्हणतात. त्या गोष्टी
स बद्धत प्रमाणें आहेत. त्यांतून पहिलें असें, कीं न-
व्या कराराचें भाषांतर बद्धत भाषेंत झालें आहे. इस-
वीसन १६०० सालीं जेव्हां कृस्ती मंडळीची स्था

रणूक झाळी, त्यावेळीं महान प्रख्यात जो लूथर हा
 नें जर्मनी भाषेंत खेबला चा तर्जुमा केला. ह्यावरून
 इतकें सिद्ध होतें, कीं तें पुस्तक दोनशें वर्षांच्या आ-
 लिकडलें नाहीं, परंतु त्याकाळाच्या पूर्वीं ही त्याचीं
 दुसरीं पुष्कळ भाषांतरें झालीं होती, तीं अद्यापि आ-
 हेत. इसवी सनाच्या आठव्या शेंकड्याच्या आरंभीं
 आंग्लो साक्सन भाषेंत त्याचा तर्जुमा झाला, व
 त्याच्या पूर्वीं सन ४०० मध्यें (१५०० वर्षां मागे)
 गाथिक भाषेंत तें लिहिलें होतें, व इसवी सनाच्या २
 व्या शेंकड्यांत तें पुस्तक लातिन भाषेंत उतरलें गे-
 लें. व येइस क्रिस्ता नंतर शंभर वर्षांनीं त्या पुस्तक
 चा सिरिआक भाषेंत तर्जुमा झाला होता. ह्याप्र-
 माणें नवा करार १७०० वर्षां पूर्वीं लिहिलेला आ-
 हे, असें सिद्ध होतें. हीं सर्व निरनिराळीं भाषांतरें
 एक मेकाशीं लाऊन पाहिलीं असतां बरोबर मि-
 क तात, व जर कोणी म्हणेल, कीं तीं मुद्दाम एकद-
 म केलेलीं असतील तर अशी गोष्ट घडणें केव-
 ल अघटित आहे; कारण कीं भाषांतरें निरनिरा-
 ळ्या वेळीं निरनिराळ्या वेळीं झालीं, व भाषांतर

करणारांस एक मेकांची माहिती ही नव्हती. साक्स-
न लोक इंग्लंडांत राहात होते, गाथ लोक मिसि
या देशांत आबसिनियन आफ्रिकेंत व आर
मिनियन लोक आराराट पर्वताजवळ राहात होते.
सारांश त्यांचीं स्थाने भिन्न होतीं. घाशिनाय छापण्या
ची युक्ति निघण्या पूर्वी हाताने लिहिलेल्या ह्या पुस्त
कांच्या प्रती युरोप आफ्रिका व एशिया ह्या खं
डांत जागो जाग आहेत. त्यांपैकीं आलेक्झांड्रि
या एथें लिहिले ली प्रत लंडन शहरांतील चम
त्कारिक पुस्तक संग्रहांत आहे. ती ११०० वर्षांची
जुनी आहे, व रोम शहरांत एक आहे ती इसवी सन
च्या ५वे शेंकड्यांत लिहिले ली आहे.

दुसरें प्रमाण असें आहे, कीं कृस्ती धर्माची ज
गांत प्रसिद्धि झाल्या नंतर जे कृस्ती ग्रंथकार झाले
त्यांनीं नव्या करारांतील गोष्टी आपल्या पुस्तकांत जा
गो जाग कारण परत्वे उतरून घेतल्या आहेत.
त्या आतांच्या नव्या करारांत बराबर मिळतान. नव्या
करार प्रथम लिहून झाल्या नंतर पुढल्या २०० वर्षांत
सुमारें ३० क्रिस्ती ग्रंथकार झाले. त्यांनीं केलेलीं

पुस्तकें अद्यापि आहेत. त्यांत जागो जाग क्रिस्ती शास्त्रां
द्वन उतरून घेतलेलीं पुस्तक वाक्यें मिळतात.

परंतु ह्या प्रमाणें नव्या करारांतील उतारे क्रिस्ती
ग्रंथकारांनीं व आपल्या पुस्तकांत केले आहेत असें
नाहीं; तर अन्य धर्मी लोकांतील पुस्तक कर्त्यांच्या द्वे
ग्रंथांत सांपडतात. सेलसस, पारफरी, जुलि
यन, इत्यादिकांनीं क्रिस्ती धर्माच्या विरुद्ध लिहि
लें. त्यांच्या ग्रंथांत नव्या करारांतील वाक्यें व गो
ष्टी बरोबर मिळतात.

ह्याग्रंथकारां द्वन पारफरी हा इसवी सना-
च्या ३ व्या शतकांत होता, व सेलसस हा दुसऱ्या
शतकांत होता.

ह्या प्रमाणें क्रिस्ती लोकांच्या धर्म पुस्तकां-
च्या दुसरे भागाचे पुरातनपणा विषयीं व असल
पणा विषयीं आणखी दुसरीं पुस्तक प्रमाणें मिळ
तात.

आतां हे पुस्तक कोणीं व कशा करितां लिहि
लें व त्यांत काय सांगितलें आहे, ह्याचा शोधकर
णें विद्वान् व विचारवंत मनुष्यांस अत्यंत अव-

इय आहे.

नव्या करारांत २७ पुस्तकें आहेत. त्यांपैकी पहिल्या चार पुस्तकांत येशू क्रिस्ताचा आरंभा पासून वृत्तांत चौघां जणांनीं निरनिराळ्या लिहिला आहे. त्या लिहिणा रान्चीं नावे, मार्था, मार्कस, लुकास आणि योहान्न,* त्या चौघांनीं आपापलीं पुस्तकें लिहितांना एक मेकांची मसलत किंवा मदत घेतली नाहीं, व त्यांनीं तीं एकाच वेळीं लिहिलीं नाहींत, परंतु त्यांनीं ज्या गोष्टी स्वदृष्टीने पाहिल्या व कानानें ऐकिल्या त्या लिहिल्या. मार्था आणि योहान्न हे दोघे नेहेमीं ये शू क्रिस्ताच्या बरोबर होते. मार्कस हा पे त्रस जो येशू क्रिस्ताचा शिष्य त्याचा सोबती होता. लुकास हा पाउलस जो प्रेषित त्याचा जिवलग सोबती होता. बाकीच्या २३ पुस्तकांपैकीं एकांत येशू क्रिस्ताच्या मागून जे प्रेषित झाले त्यांनीं केलेलीं कृत्यें व क्रिस्ती धर्माची वृद्धि कशी झाली, हें वर्तमान लिहिलें आहे. बाकीचीं २२ साहिलीं त्यांदन २१ सांत क्रिस्ती धर्माचर

* त्या स इयजींत माथ्यू, मार्क, लूक, जान, असे म्हणतात.

णाचा उपदेश व सिद्धांत ह्यां विषयीं-चीं किस्ती मंड-
कींतील पारमार्थिक लोकांनीं परदेश स्थ किस्ती मंड-
डकीस किंवा दुसरे कोणास लिहून पाठविलेलीं प-
त्रें आहेत. तीं पां चाजणांनीं लिहिलीं आहेत. त्यांचीं
नावें. पाऊलस, जेम्स, पेन्स, याकोब, व य-
दुदा, शेवटल्या पुस्तकांत जगाच्या शेवटा पर्यंत का-
य होईल, ह्या विषयीं भविष्यें आहेत.

जुन्या कराराचें पुस्तक किस्त जन्मल्या पूर्वीं
लिहिलें गेलें. त्यांतील शेवटलें पुस्तक किस्ताच्या पू-
र्वीं ४०० वर्षें लिहिलें, आणि त्यांतील दुसरीं कित्येक
पुस्तकें त्याच्या येण्या पूर्वीं १५०० वर्षां अगोदर लिहून
न ठेविलीं होती. तीं सर्व ३९ आहेत व तीं मूळ इब्री
व रवाल्दी भाषेंत लिहिलीं आहेत. त्यांतील बहु-
तेकांत यद्गुदी लोकांचा इतिहास व नियमशास्त्र
आहे. राहिलेल्या कांहीं पुस्तकांत यद्गुदी देशा सं-
बंधी व इतर देशां संबंधी भविष्यें आहेत. त्यां-
न कित्येक पूर्ण व्हाव याचीं आहेत, परंतु ह्या सर्व पु-
स्तक कर्त्यांचा मुख्य हेतु व त्यांनीं लिहिलेले मु-
ख्य विषय येशू किस्ताच्या येण्या संबंधी आहे.

व. म्हणजे त्याचा पृथ्वीवर अवतार घेण्याचा वास्तविक काळ, तो कोणत्या कुळांत व कोठें जन्म घेईल, त्याचे गुण, वर्तणूक, उपदेश, सहिष्णुत्व, मृत्यु, पुनरुत्थान, स्वर्गा रोहण, ह्या सर्व गोष्टींचें भविष्य कथिलें आहे. हे सर्व भविष्य लेख क्रिस्ती धर्माचे परम शत्रु म्हणजे यदुदी लोक त्यांचा पवित्र मानलेल्या धर्मशास्त्रांत आहेत, कारण जुन्या कराराचीं सर्व पुस्तकें ईश्वर प्रेरणेनें झालीं आहेत, असें ते लोक पूर्वीं पाहून मानीत आले आहेत.

पुराणांत सांगितलेले ग्रहणाचें कारण. रचित.

दुर्वास ऋषीच्या शायें करून इंद्रादिदेव हतवीर्य झाले असतां व दैत्यानीं देवांचा पराभव केला असतां सर्व देव ब्रह्म देवास शरण गेले; मग तो देवां सहवर्तमान विष्णूस शरण गेला. तेव्हां विष्णुनें त्यांस सांगितलें, कीं प्रस्तुत दैत्यांशीं संधि करून त्यां सहवर्तमान अमृत उत्पन्न करण्याविषयीं प्रयत्न करावा. नृण, कृता, व ओषधीं समुद्रांत दाहून मंदराचलास रथीं करून वासुकी रूप रज्जुनें स

मुद्र घुसळावा म्हणजे अमृतनिष्यन्न होईल. माझे
 तुम्हांस सहाय आहे. मग देवांनीं विष्णूनें सांगितल्या
 प्रमाणें समुद्र मंथनास आरंभ केला असतां ह्यां तू-
 न लक्ष्मी, कौस्तुभ, पारिजातक इत्यादि रत्नें नि-
 घालीं, शेषदीं अमृताचा कलश हातांत घेऊन ध-
 न्वं तरी निघाला, तेव्हां दैत्यांनीं तो कलश त्या-
 चे हातून घेऊन पलायन केलें, आणि ते आप-
 आपल्यांत अमृता विषयीं भांडण करूं लागले,
 व म्हणूं लागले, कीं देवांस ही ह्यांतील भाग देणें-
 अवश्य आहे. इकडे देव निराश होऊन विष्णू-
 स शरण गेले, तेव्हां विष्णूनें मोहनीचे रूप धरून
 न तो दैत्य भांडत होते तिकडे गेला. तेव्हां दैत्य
 त्या मोहनीचे रूपास भुलून तिला म्हणाले, कीं
 तूं हा अमृत कलश घेऊन ह्याची यथा न्याय-
 काटणी कर. तेव्हां तिनें दैत्यांची व देवांची स-
 शा दोन पंक्ती निराळ्या बसविल्या. नंतर तिनें
 गोड गोड भाषणांनीं दैत्यांस नाहीं लावून सर्व अमृ-
 त देवांस वाटून टाकिलें. अमृताची वाटणी चाल-
 ली असतां राहुनामक दैत्य देवाचा वेष घेऊन

देवांच्या पंक्तीत वसता; आणि त्याचे हातावर अमृत पडले
 ते त्याने प्राशन केले नाही तो चंद्र सूर्य खाती हे सद्ग
 वे कपट विष्णूस कचविले. तेव्हां त्याने राहुचे शिर रन
 काणे तोडले, अमृतकंठारवाली उतरले नव्हते खामु
 के धड निश्चेष्ट पडले आणि शिर मात्र अमर झाले.
 ते शिर द्वेषामुळे सूर्य चंद्रांस अमावास्या पूर्णि
 मेस जेव्हां जेव्हां आसण्यास जाते तेव्हां तेव्हां सूर्य
 ग्रहण व चंद्रग्रहण पडतात. रवित.

कोंबडीच्या अंड्यातील पिलांच्या उत्पत्ती विषयीं.

ह्या पृथ्वीवरील स्थावर जगमादि पदार्थांची उ
 त्पत्ति व विस्तार खांचा शोध ज्या पुरुषांनी करून ठे-
 विला आहे, त्यांच्या आपणांस मोठा उपकार मानि-
 ला पाहिजे. प्राण्यांच्या उत्पत्तीचे लक्षपूर्वक अव-
 लोकन केले असता आपणांस जगत्कर्त्यांचे गौर
 व दिस्पन्न येते, आणि जरी आपणांस त्यांच्या सर्व
 कृत्यांचे ज्ञान करून घेण्यास सामर्थ्य नाही, तरी खां
 तील थोडीं बडत जाणव्यास आपणांस फार उत्कं
 ठित झाले पाहिजे, व जी वस्तु आपल्या दृष्टीस पडे

रु नी विषयीं विचार करून तींत ईश्व राची कल्पना,
सामर्थ्य, दयालुत्व इत्यादि जाणिलीं पाहिजेत.

ह्या हे तूनें हा पुढील विषय, ज्याचा शोध एका म
हा ज्ञान्यानें करून ठेविला आहे, तो लोकांस समजा
चा म्हणून लिहितों.

कोंबडी आपल्या अंड्यावर उबवणीस बाराता
स पर्यंत बसली कीं नाहीं इतक्यांत त्या अंड्यांतून
जें पिळें उत्पन्न होणार त्याचें अंगल धग दिसें ला
गते. २४ तासांच्या शेवटीं काळ जाची जागा धडध
डूं लागते व त्यास घोड्याच्या नाळा प्रमाणें आकृ
ति दिसें लागते; परंतु तोंपर्यंत त्यांत कांहीं रक्तां
ना दिसून येतनाहीं. दोन दिवस झाले म्हणजे रक्त
भरित असे दोन फोड दृष्टीस पडतात, त्यांस स्फु
रण उत्पन्न होते. त्यांतून उजवे कडुळा एक फोड
त्या पिलाचा कोठा द्रोय, बहुसरा मोठ्या धमनीचें-
मूळ द्रोय. ५० व्या तासीं सर्व काकीज उत्पन्न द्रोऊन
चांगलें धडधडूं लागते, ७० तास झाले म्हणजे परंव
दिसें लागतात, बडोईवर मग जा करितां दोन बचो
चे करितां एक आणि डोईच्या पुढल्या व मागल्या

भागां करितां दोन असे फुगारे उत्पन्न होतात. १३१ व्या
 अवराचे कमारे कोठा व फुफुस दिस्तू लागतात. नंतर
 रघुदे चार तासांच्या अवधीत कंवर व तिच्या खाल
 चा सर्व प्रदेश हीं दिस्तू लागतात. सातव्या दिवशीं-
 जो मगज पृथ्वीं गल गलित असतो तो एकत्र जमतो.
 उबविण्याच्या १९० दाव्या तासीं चोंच उघडते, व
 त्या गर्भाच्या उरावर मांस उत्पन्न होतें. नंतर चार
 अवरांनीं उराचा दांडा उत्पन्न होतो. २१० व्या तासीं
 पाठींतून फासण्या फुटतान, व चोंच चांगली दि-
 स्तू लागते. २३६ व्या तासीं तिचारंग हिरवा हो-
 तां, आणि जर त्यावेळीं तें पिल्लू बाहेर का दिलें त
 र तें स्वतां हात पाय हालवून सरकूं लागतें. २४०
 व्या तासीं त्यास पिसें फुटूं लागतान, आणि त्याच्या
 डोक्यास कोवळ्या अस्ठीची कवची येते. २६४ व्या
 तासीं त्यास डोळे उत्पन्न होतान, आणि वाराच्या
 दिवसाच्या अरवेरीस त्याच्या सर्व फासण्या परि-
 पूर्ण होतात. ३५५ व्या तासीं चोंच वारं वार उघ-
 ड सांप करूं लागते, आणि ४५१ व्या अवराच्या
 किंवा १० व्या दिवसाच्या अरवेरीस त्या पिल्ला चें प्र

थम ओरडणें ऐकूं येतें. नंतर त्याला अधिक शक्तिये
ऊं लागते, व नें आपल्या बंदी रवान्यांवरून बाहेर पडा
वया जोगें होई तों पर्यंत सतत दाढत असतें.

हे ईश्वरा, तुझें अगाध चातुर्य बघ असो. अंड्या
मध्ये प्रथम जो पदार्थ असतो त्यांवरून जीवन युक्त श्रा
णी कसा होतो, त्याचा विचार केला असतां फारच आ
श्चर्य वाटून खुद्दि कुंठित होते. जीवंत प्राण्यांचे सर्व
अवयव त्यांत कसे सुन ठेविले असतात, हें समजत
नाहीं; आणि ते दृष्टो त्यत्तीस आणण्यास व जीवंत
करण्यास उष्णते वांचून दुसरें कांहीं लागत नाहीं,
हानर विजातीय चमत्कार आहे.

कोबडीच्या सर्व पिलांची उत्पत्ति एकाच रितीनें हो
ते. जर एका कोबडी रवालीं २० अंडीं असलीं तर त्या
सर्वांच्या स्थितींत एकाच वेळीं माररवे फेर फार होतात.
कदाचित् त्यांवरून एकाद्याची जागा बदलली, किंवा
तें उलट झळट फिरिबळे, तरी आंतील गर्भास किम
पि इजा पोहचत नाहीं, किंवा त्यांच्या उत्पत्ति क्रमां-
त कांहीं अडथळा होत नाहीं. दुमरा एक चमत्कार
हा. कीं जेव्हां तें पिल्लू बाहेर पडतें तेव्हां त्याचें व

जन अंड्यांत असतां जें त्यांचें वजन असतें त्या पेक्षां ज्या स्ती होतें. ह्या पिलांच्या उत्पत्तींत सूक्ष्म दर्शक यंत्राच्या साहाय्यानें जे काय आजपर्यंत चमत्कार दृष्टीस पडले आहेत तिनके येथें सांगितले आहेत, परंतु पुढें जे पदार्थ विज्ञानी होतील त्यांच्या बुद्धिबलानें जे शोध लागतील ते ह्यां हूनही अधिक चमत्कारिक असतील. ह्या लहान शें प्राण्यांच्या उत्पत्तीचा पुर्तपणीं शोध लावत नास मनुष्य असमर्थ आहे. परंतु ह्या प्रकारच्या विचारानें आपणांस बार्डव बांदून घ्या. ज्या पदार्थांचें अत्य स्वल्प ज्ञान आपणांस प्राप्त होईल त्यांतच ईश्वराचें अपार चातुर्य, पराक्रम व दयालुत्व हीं पाहून आपले मन त्यांच्या सेवेत तत्पर करावें.

भाषांतर.

ग्रहणें.

चंद्रहा स्व तां प्रकाश हीन गोल आहे, आणि जेव्हां तो सूर्य व पृथ्वी ह्यांच्या मध्यें समरेषेंत येतो तेव्हां सूर्य आपणांस दिसेनासा होतो, आणि चंद्राचा काळा भाग दिसतो. सूर्य व चंद्र उन्मावास्येस बरो बरो उगवतात. त्यास ते व पृथ्वी हीं एकारेषेंत-

आलीं असतां सूर्य ग्रहण लागते. ह्या बळन उघड दि-
 सते, कीं सूर्य ग्रहण म्हणजे दुसरे काहीं नाहीं; चंद्र-
 च्या आड येण्यानें सूर्याचे किरण आपल्या पृथ्वीवर प-
 डण्याचे बंद होणें हें होय. त्यावेळीं सूर्य रबरोरबरी काळा
 होतो असा अर्थ नाहीं, आणि ह्याच कारणांमुळे सूर्य ग्र-
 हण सर्व ठिकाणीं दिसत नाहीं. जर सूर्याचा प्रकाश र-
 रोरबरी नाहींसा होता, तर एका देशीं ग्रहण लागलें अ-
 सतां त्याच वेळीं दुसऱ्या देशांत सूर्याचा प्रकाश पड-
 ला असतो तो न पडता. चंद्रग्रहणाच्या वेळीं सूर्य व चं-
 द्र ह्यांच्या मध्ये पृथ्वी आली म्हणजे चंद्रावर सूर्या-
 च्या प्रकाश पडणें बंद होऊन पृथ्वीची छाया त्यावर
 पडते, व तेणें करून तो आपणांस काळा दिसतो. हें
 ग्रहण पूर्णिमेचे दिवशीं लागण्याचें कारण असें
 आहे, कीं त्यावेळीं सूर्य, चंद्र, व पृथ्वी हीं समरेषेंच
 असतात, व हा योग पूर्णिमे शिवाय घडत नाहीं.
 सूर्याप्रमाणें चंद्र स्वयं प्रकाश नाहीं, म्हणून त्या-
 चा उजेड मात्र रबरोरबरी नाहींसा होता, व त्यामुळे
 चंद्रग्रहण पृथ्वीच्या ज्या भागावर रात्र झाली असे
 ल तेथें सर्वत्र दिसतें.

ग्रहणाचा योगानें पृथ्वीवरील देशांचें व मोठमोठ्या शहरांचें अंतर व दिशा व स्थान हीं बरोबर समजतात. त्यापासून दूर दूरचा देशांचीं स्थले बरोबर ठिकाणीं घालून त्यांवरून गणित करितां येण्या जोगनकाशे काढतां येतात, व ग्रहणाचा वेळ बरोबर मांडून ठेविला असतां त्यापासून इतिहासा करितां काल मान नीट रारवतां येते.

भाषांतर.

शिवाजीच्या स्वभावाचें वर्णन.

शिवाजी मोठा चमत्कारिक पुरुष होता. त्याचे अंगां शौर्यादि कित्येक गुण फार चांगले होते. आतां द्वेपुरते पणीं ध्यानांत येण्याकरितां पहिल्यापासून त्याच्या कृत्यांचा विचार केला पाहिजे.

प्रथमतः शिवाजीनें अरण्यांत रहाणारे व अर्धनग्न अशा माषके लोकांशीं संग करून आपले मोठे पणास आरंभ केला. त्यानें शीतोष्ण पर्जन्य ह्यांचें सहन करून आपल्या कार्यासाठीं न्या रातटी लोकांनीं मनं व शक करून घेतलीं. ह्या प्रमाणें आपले अर्थ सिद्धीस न्यावया करितां आज्या युक्ति त्या

नें के ल्या त्यापुढें दुमरा कोणी करील, असें दिसत नाहीं.
 तो पुढे प्रसंमंत व प्रजेच्या बंदो वस्तांत अंतर पडूं देत
 नसे. आणखी प्रजेच्या हितार्थ त्यानें नवे नवे कायदे के-
 ले होते; आणि संकठ समधीं त्यानें आपला जीव रघू-
 वयुक्तीनें वांचविला. चौर मस्तीनें किल्ला घेणें किंवा
 मुलुरुय हस्तगत करणें, आणखी पागांचा बंदोवस्त
 रारवणें इत्यादि लहान मोठ्या सर्व कामां विषयीं त्या-
 चें चातुर्य सारखें होतें. तो मोठ्या योग्य नेस आला,
 आणि त्याजवळ बद्धत इव्य झालें, तरी त्यानें आपल्या
 कायद्याला सोडून र्वर्ष केलाच नाहीं. आणि त्यानें-
 जें विशेष इव्य मिळविलें त्यापैकीं शिपाई लोकां-
 स दिलें, लोभें करून आपणासच ठेविलें नाहीं.
 त्या गुणावरून असें वाटतें, कीं तो अहिनीयपु-
 रुष होता. परंतु राज्य कार्य करण्यांत त्याच्या बुद्धी-
 स सरळ मार्गा पेशां कुटिल मार्ग चांगला वाटे. हा
 एक त्याचा दोष. त्यानें किती एक वेळां आपलें कौ-
 र्य आणि घातकी पणा प्रसिद्ध करून दारवविला.

तो आपले कुटुंबांत केवळ साधे पणानें आ-
 णि भिडस्त पणानें वागत असे. बाहेर तर सर्वी

शीं प्रिय भाषण करी; परंतु कोणाचा वरचढ पणा हो
 ऊं देत नसे. त्याचा स्वभाव शीघ्र कोपी असे; पण तो
 आपले सोयरे धायरे व पदरचे लोक ह्यांच्या हिता
 चें फार अगत्य बाळगी. त्याची आकृति लहान हो-
 ती आणि त्याचे अंगां बला पेशां चापल्य विशेष-
 होते. त्याचें सुरव करेरव होते. त्यावरूनच तो गुण
 चान् असा वाटे. तो अजान वाडु होता. तो सन
 १६६० च्या चोथ्या महिन्याचे पाचवे तारखेस
 मरण पावला. त्यावेळेस त्याचें वय ५३ वर्षांचे होते.
 रवरें करव. मराठ्यांची बरवर

सोपडींत पडून थंडीनें रबुडरबुड णाच्या ग
 रीयाचा स्तन मोठ्या हवे लींत राहणाऱ्या श्रीमंताप
 र्यंत सर्वांस करव भोगण्याची इच्छा आहे; आ-
 णि ते संपादण्या करितां ते आपल्या शक्तयनुसा
 र व्यवसाय करीत असतात; परंतु कोणाचीही-
 करवाने तृप्ति म्हणून होत नाही. ज्या वस्तूं पासून
 न करव प्राप्ति होते असें लोक मानितात, त्या
 वस्तू कितीही मिळाल्या तरी त्यांची आशा-
 अधिकच वाढत जाते. त्यांस वारें, कीं आपणां पेशांजे अ

धिक धनाद्य आदित त्यां प्रमाणें आपण नाहीं म्हणून आपलें करव कमी. ह्या स्तव कित्येकांच्या मनांत दुसऱ्या विषयीं द्वेष व असह्या हीं उत्पन्न होतात. कित्येक आपल्या स्थितीचा कंटाळा करून अज्ञानानें ईश्वरास दूषण लावतात. कित्येक अप्रमाणिक पणाचीं व दुष्ट कर्में करून आपणांस करवी करूं पाहतात; परंतु त्यांतून कोणीही पूर्ण करवी होत नाहीं. त्यांचें कारण पाहूं गेलें असतां करव साधना विषयीं लोकांचें पूर्ण अज्ञाना शिवाय दुसरे कांहीं दिसत नाहीं. त्यांस असा कांहीं भ्रम पडून गेला आहे, कीं सर्व करव कायतें पैस्यांत आहे. पैसा मिळाला म्हणजे आपण करवी होऊं असें सर्वत्रास वाटतें. मग तो मिळविण्या साठीं आपल्या हातून कोणतीं बरीं किंवा वाईट आचरणें होतात व त्यांचा परिणाम कसा होईल ह्यां विषयीं ते विचार करित नाहीत. आणि असा विचार करून योग्यरितीनें जरी कित्येक पैसा मिळवितात तरीने त्यापासून करव प्राप्त करून घेण्यास भलत्याच मार्गा

नेत्याचा व्ययकरितात. ह्या मुळे बडु धा दोघांचीं ही मनें करवा विषयीं अतृप्तच राहतात, आणि ह्या करूनच लोकांत म्हणू शाली आहे. कीं “ज गीं सर्व करवी असा कोण आहे” आणि पाहिलें असतां हे बास्तविक आहे. वर सांगितल्या प्रमाणें जों पर्यंत लोक करवाच्या पाठीस लागतील तों पर्यंत त्यांस स्वरे व पूर्ण करव प्राप्त होणारच नाही.

एथें जें करव सांगितलें तें पारलौकिक करव नाही, त्या करवाचीं गोष्ट तर वेगळीच आहे, व त्या करवाचा मोठ्या उत्कंठेनें व काळजीनें शोध करणारे असे फारच थोडे आहेत. त्या करवा विषयीं एकमेकांच्या ईर्ष्येनें झटून उद्योग करणारे व ते न मिळाले म्हणून रडणारे असे बिरब, परंतु मी एथें ऐहिक करवा विषयींच बोलतां. जर सर्व लोक पारलौकिक करवाच्या साधनास लागते तर त्या क्षणिक व नाशवंत करवाची त्यांस गोडी लागती ना. परंतु बडुत करून लोकांचें असे मत आहे, कीं जर पारलौकिक

करवाची आशा करवाची तर हा सर्व प्रपंच सोडून अरण्यांत बसावे ला गेल. तर जसे वर सांभितलेले नाशवंत करव साधक लोक चुकतात तसेच हे अविनाशी करवाचा मार्ग शोधणारे चुकतात व ते दोही कडील करवास चुकतात.

ह्या स्तव खरे व पूर्ण करव मनुष्यास प्राप्त होण्या करितां प्रत्यक्ष ईश्वरानेंच योजितं छेउपाय जर आपणांस मिळतील तर तेणें करून मात्र मनुष्य पूर्ण करवी होईल, परंतु ते उपाय सांगण्यापूर्वी लोक कोणास सुरवी म्हणतात, तें पाईया.

ज्याला मोठा अधिकार आहे, तो धन्य. ज्याचे घरी संपत्ति पुष्कळ व मुलें बाळें पुष्कळ, ज्याचें कुटुंब मोठें तो करवी. ज्याच्या हातारवालीं पांचपन्नास माणसें, ज्याचें चौघांत वजन तो सुखी. ज्यापाशीं कोट दोगे कोट रुपये आहेत, ज्यास विद्या पुष्कळ येते, ज्याला राजसभेंत ही मान आहे तो करवी. ज्याला खावयाला सरवर भात व खावयाला पालखी मिळते तो करवी. ज्या देशांत व्यापार मोठा व भूमीचें उत्पन्न भारी, व जेथें सो-

ज्या ठप्याच्या खाणी आहेत, व जेथे कोणी दरिद्र
 नाही तो देश करवी. ह्या प्रमाणे सामान्यतः समजू
 त आहे, परंतु ह्या प्रमाणे करवी मानलेल्या लो-
 कांच्या करवास किती विभे टपत बसलेली अस-
 तात, व त्यांस सर्वदा किती भये व चिंता बाळगाव्या
 लागतात, व कोण कोणतीं दुःखें सोसावीं लागता-
 त, हे त्यांचें त्यासच ठाऊक. जे त्यांच्या स्थितीत
 नसतात ते मात्र त्यांस करवी मानतात. बरे, शेवटीं
 ते आपलें राज्य किंवा संपत्ति कोठें नेणार ? ज्यानें
 सर्व पृथ्वी जिंकिली होती असा जो शिकंदर वा
 दशाहा तोही शेवटीं साडेतीन हात भूमीचें वत-
 न पावला. गिजनीचा महंमुद ह्यानें मरतेस
 मयीं आपल्या समोर आयल्या सर्व द्रव्याची रास
 करविली, आणि ती सोडून लवकरच आपणास
 रिकामें जावें लागेल म्हणून रडूं लागला; परंतु अ-
 खेरीस त्यासही काळीच्या तुकड्या वर पडावें ला-
 गलें. तर हीं सर्व करवें व्यर्थ आहेत. आतां ज्यां-
 स स्वरें करव प्राप्त होतें त्यांचीं लक्षणे कशींतीं
 सांगतां.

जो दुष्टाचें मत टाकतो वजो पापी मनुष्याचे
 मार्गांत उभाराहत नाहीं, अथवा निंदकाच्या आस
 नीं बसत नाहीं, तो करवी म्हणावा. मगतो गरीब-
 असो किंवा धनाढ्य असो, त्याची त्याला खेती किं
 वा गर्व नाहीं. जो ईश्वराच्या शास्त्रा प्रमाणें चाल
 तो तो धन्य. जो यथार्थ चालतो व सर्वदा चांगलीं
 कर्में करितो तोच करवी म्हणावा. जो परमेश्वराचें
 भय बाळगितो व त्याच्या आज्ञां प्रमाणें वागतो-
 तोच करवी. ज्याच्या पापांची ईश्वरानें क्षमाके
 ली आहे व ज्याचे अपराध झांकले आहेत तोच
 करवी होय. ज्यास परमार्थाची भूक व तहान ला
 गली तो धन्य, कांकीं तो तृप्त होईल. ज्या देशां
 तील लोकांचा देव परमेश्वर आहे तो देश धन्य.
 जे वाडटास चांगले पणानें जिंकितान, जे दुसऱ्या
 चें अनहित करित नाहीत व ईश्वराला संताप-
 वीत नाहीत ते करवी होत. आतां त्या प्रमाणें जे
 आहेत त्यांस संपत्ति असो किंवा नसो; लोकां
 चा मान राखोत किंवा न राखोत; त्यांस सारवर-
 भात किंवा राक्यांचा भात मिळो; त्यांस राह्य व

यास झोंपडी असो किंवा हवेली असो; त्यांच्या पो-
 टीं संतति असो किंवा नसो; त्या विषयीं ते ईश्वरा
 पाशीं गाऊणें करीत नाहीत. ईश्वर कृपेनें व त्यांच्या
 चांगल्या चर्तणुकीमुळे त्यांस सर्व गोष्टी अनुकूल
 झाल्या, तर त्यांचा त्याग ते करीत नाहीत. कांकीं हेच
 रसांगितलेले ऐहिक करवाचे प्रकार सर्व निर्दोष व
 ईश्वर दत्त आहेत, व त्या सर्व वस्तू ईश्वरानें आपणां
 करितांच निर्माण केल्या आहेत, परंतु आपण मा-
 त्र आपल्या आचरणानें त्यांस दूषण व भ्रष्टत्व-
 आणितों, आणि त्यामुळे त्या आपल्या नाशास-
 कारण होतात. नवज्वरान्या रोग्यास दूध विषव
 त् होते म्हणून ज्याची प्रकृति नीट आहे त्यानें दू-
 धपिकु मये किं काय ? तेंतर त्यास उलटें पुष्टिका-
 रक होते. असाच ह्या पृथ्वी वरील करवाचा प्रका-
 र आहे. ह्यास्तव ज्यास दुराचरणाची व दुष्ट बुद्धी
 ची बाधा झाली असेल, त्यानें आपली प्रकृति नी-
 ट करून घेऊन स्वच्छ पणें ईश्वर देवील तों प-
 र्यंत एथें राहून त्यानें दिलेलें करव भोगावें, व-
 मरणोत्तर अक्षय करव भोगण्यास त्या पाशीं जा-

ण्याची सिद्धता करावी.

मूळतिरिवत

सत्य.

आम्हां हिंदु लोकां मध्ये कर्मठ, नेमशील व धार्मिक जसे लोक आहेत असे कोणतेही दुसरे लोक ह्या पृथ्वीवर नाहीत. त्यांचें सर्व आयुष्य धर्म संबंधी कृत्यें करण्यांतच जातें. ब्राह्मण, शोणवी, परभू, सोनार इत्यादि जातींचे लोक आप आपल्या मार्गा प्रमाणें यथाविधि स्नान, संध्या, पूजा इत्यादि केल्या शिवाय एकही दिवस जाऊं देत नाहीत, व हे लोक पाप करण्यास तर इतके भितात, कीं त्यांच्या वस्त्रावर जर एखादा देहूळ आला, तर त्यास मारण्यास ते थर थरां कोपतील. असें आहे तरी हे लोक प्रत्यहीं आपल्या उत्पन्न करणाऱ्याच्या आज्ञांचा भंग करून आपण किती वेळां दोषी होतो, ह्याविषयीं कांहीं विचार करित नाहीत. ह्यांचें बाह्य कर्मांकडेस फार लक्ष असतें; ते अंतःकरणान्ची निर्मलता राखीत नाहीत.

माझे बोलणें मुख्यत्वेन करून व्यापारी, व कसबी हिंदु लोकांविषयीं आहे. बडत करून सर्व जातींचे हिंदू उदीम करितात, परंतु जरी ह्या सर्वां

च्या जाती भिन्न भिन्न आहेत व ते एकमेकां पासून-
निराळे रहातात तरी ह्या सर्वांचीं मनें एका ठिकाणीं
बसून एकाच पात्रांतून अपवित्र अन्न खावान,
म्हणजे सर्व व्यापारी असत्य भाषण करितात. हे
त्या प्रत्येकाच्या व्यापाराचे रीती बसून पुढे पर्णी
ध्यानांत येईल.

कापडकरी लोक आपले दुकानीं एखा
दें अजाणतें किंवा गरीब गिन्हार्दक उगलें म्ह-
णजे त्यास कापडाची किंमत चौपट सांगतात. ते
तेहां तें बिचारे गिन्हार्दक भीत भीत त्याची अ-
र्धी किंमत करिते. तेणें करून दुकान दारास म-
हज मालाची दुपटी होते. वरं तितकी ही किंमत दे-
ऊन त्यास मनाजोगा माल मिळतो असें नाहीं. दु-
काना समोरचे पडदे पाडलेले असतात, तेणें क-
रून कापडाची चांगली पारख होत नाहीं, आणि
गिन्हार्दक फसलें जाते. त्याची हायहाय कापड
कऱ्याच्या माथ्यावर बसते.

आतां सोनार व कांसार लोक ह्यांचें कर्म
कसें आहे, तें पाहा. सोनार लोक दागिने करता

‡ पाषांचे परिणाम हा विषय पाहा.

त.ते सोबें आटनांना, जोरवतांना व घडतांना लुबाडी करून कांहीं तरी चोरून घेतात. कांसार लोकांचेंही तसेंच कर्म आहे. ते रंगटे तराजू व्याळगितात, आणि भांहीं देतां वेळीं जेथें साधेल तेथें शोराचें सवाशेर वजन करून देतात, आणि घेतां वेळीं षडण शेर वजन करून घेतात. ते चोरीचा माल विकत घेतात, तेणें करून चोरास आश्रय मिळून तो अधिक-अधिक दुष्ट कर्म करितो. ह्या प्रमाणें शिंपी लोक ही आंगररवे व गैरे शिवतांना कापडाची चोरी करितात. आतां हे लोक असलीं नीच कर्में करिते वेळीं आपला धर्म कोठें ठेवितात? गिऱ्हाईकास ठक विते वेळीं कापडकऱ्याची देव भक्ति कोठें जाते? तसेंच सोनार व कांसार लोक आपली बागेसरी व कालिका देवी कोठें लपवितात? शिंपी तर सर्वकाळ गळ्यांत तुळसीच्या काष्ठान्या माळा घालून सुरवीं तुकारामाचे अभंग जपतात. तर कापड चोरतांना ते काय अभंग स्विसांत घालून ठेवितात ?

आतां जे कोणी धर्म जाणतात ते म्हणता

त, कीं जर आम्ही खोटे नबोललो तर आमचा धं-
 दा कसा चालेल व पोट कसे भरेल ? सांप्रत दिवस
 तर कठीण आले आहेत. माल तर फार स्वस्त हो-
 त चालला. तशांत गिन्हार्डकाची चौकशी फार-
 वाढत चालली आहे. तर कांहीं तरी लबाडी के-
 ल्या शिवाय चार पेसे नफा कसा मिळेल, आ-
 णि जरी आम्ही व्यापारांत खोटे बोलतो तरी
 आमच्या घरीं गीतेचा पाठ नेहेमीं चालला आ-
 हे. प्रति शन वारीं व सोम वारीं मारुनीस व माहा
 देवास अभिषेक व पूजा ब्राम्हणा कडून चाल-
 विलीच आहे. त्यांच्या पुढे हें यः कश्चित् पाप
 काय टिकणार ? ह्या प्रमाणें समजुती काढून-
 ते आपणा वरील दोष उडवा व यास पहा-
 तात, परंतु हें सर्व अज्ञान आहे. सत्या सारि-
 रवी ह्या जगांत दुसरी वस्तू नाही. सर्व प्रसंगीं
 व सर्व प्रकरणीं सत्य पाळणें ही फार मोठी
 गोष्ट आहे. जो मनुष्य सर्व काळ सत्यानें वा-
 गतो त्या सारिखा पुण्यवान् कोणी नाही, व
 असत्य बोलणाऱ्या प्रमाणें महापापी कोणी

नाही. व्यापारी लोकानो, तुमचीं बाह्य आचरणें
 अंतः करणीं सत्यता असल्या वांचून प्रेतावर पु-
 ष्यें उद्वेगारण्या सारखीं होत. तुमचें सोबकें ओबकें का
 य उपयोगी, व तें कोठें राहिल ? तुम्ही धोबी, न्हावी,
 इत्यादि नीच जातीचे लोकांस स्पर्श साज्य असतां
 विटाळ मानितां, परंतु माझ्या मतें त्या लोकांनीं तु
 म्हांस शिकूनये, असें तुमच्या कर्मांवरून सिद्ध
 होतें. गरीब विचारे धोबी व न्हावी दोन पैसे घेऊ
 न इमानानें चाकरी बजावितात, पण तुम्हा संभा
 वित गृहस्थांच्या इतकीते आपल्या कर्मांत लबा-
 डी करीत नसतील. तुम्ही कदाचित् असें म्हणा
 ल, कीं आम्ही सर्व काळ लबाडी बोलत नाहीं, व्या
 पारांत मात्र बोलतो, कारण तिजवाचून आमचें पो
 ठ कसें भरेल ? तर ह्यास माझे असें उत्तर आहे, कीं
 जर सर्वजन्म भर सत्कर्म केले आणि एक अ
 सत्य भाषण सुरवातून निघालें, तर तें सर्व स-
 त्कर्म व्यर्थ जातें, असें शास्त्र आहे, पद्दा, कीं धर्म-
 राजा सर्व आयुष्यांत एकदां असत्य भाषण बोलला तर
 त्या मुकें त्याचा आंगठा गळून पडला, व त्यास नरक कुं

डांतील लोकांची व्यथा पहात उभें रहिं लागलें; आणि तुम्हीं तर दररोज खोटे बोलता, तर तुम्ही किती-
शासन भोगण्यास पात्र आहां ?

आतां तुम्ही म्हणाल, कीं व्यापारांत जर माल्या
ची खरी किंमत सांगितली तर जास्त पैसा कोणी दे
णार नाही, व नफा फार थोडा मिळेल तर व्यापार
करण्याची हीरत नव्हे. ह्या विषयीं उदाहरण तु
म्ही आपल्याच भक्तिविजय ग्रंथांत पाहा.
भानुदास हा केवळ होता व त्यानें दूद निश्चयानें
सत्य कसें धरिलें होतें ' तोही तुम्हा सारख्या व्या
पारीच होता. लहान पणीं त्याचा बाप वारल्या मुळें
त्याच्या सोबत्यांनीं त्यास खोट्या रीतीनें कापडें वि
कण्याची, व गिन्हार्ईकास गोड गोड गोष्टी सांगून
व आणा शपथा घेऊन फसविण्याची विद्याशि
क विली; परंतु त्यानें तें सर्व तुच्छ मानून लाभ-
हानीचा भरवसा ईश्वरावर ठेविला, आणि दुका
नांत गिन्हार्ईक आलें, म्हणजे माल्याची अमुक
मुळ किंमत व त्यावर अमुक नफा हें एक वेळ मा-
त्र सांगतें; मग गिन्हार्ईकाच्या मर्जीस पडलें तर

तो घेके किं वा न घेबो, त्याविषयीं त्यानें काळजी बाळगूं नये. हा त्याचा प्रमाणिक पणा पाहून बडून लोक त्याच्या एथेंच येऊं लागले. आणि माल पुष्कळ खपूं लागल्यामुळे त्यास नफाही पुष्कळ मिळूं लागला. ह्या प्रमाणें सत्यावर व्यवहार चालत असतां तुम्ही कां डोळे झाकितां ? व भल भलतीं निमित्तें सांगून कसे दोष मुक्त होऊं पाहतां ? कदाचित् तुम्ही म्हणाल, कीं भानुदासाचें उदाहरण आम्हांस कशास देतां ? तेव्हांचे लोक तसेच होते. तर भानुदासास कांहीं दाहा पांच हजार वर्षें झालीं नाहींत. तो ह्या कलियुगांतच सुमारे ३०० वर्षां मागे जिवंत होता, असें अनुमान करितां येतें, आणि सांप्रतच्या काळीं म्हणाल तर प्रमाणिक पणा विषयीं प्रख्यात असे बडून लोक आहेत. तर स्वदेशीय बंधुजन हो, तुम्ही आपल्या व्यापारांत, बोलण्यांत व सर्व कामांत मत्स्य सोडून का, म्हणजे तुम्हांस ईश्या चांगलें फळ देईल.

मूळ छिरिवत.

बिछाना.

बिछान्या पासून किती करव प्राप्त होते, त्या-

विषयीं कदाचित् उष्ण काळीं आपणांस चांगला सम
 ज होत नाही; परंतु हिवाळ्यांत दिवमानुदिवस थंडी
 फार पडत चालली म्हणजे तो आपणांस किती सुख
 दायक आहे, हें समजूं लागतें. थंडीच्या रात्रीं जर बि
 छाना नसता तर आपल्या आंगांतून घाम येणें बंद
 होतें, आपली प्रकृति बिघडती, व आपणांस सु
 खानें गोड झोंपही लागती ना. तर ह्या वस्तून बिछ
 न्याचा उपयोग किती आहे, हें समजतें; परंतु त्याम
 ध्यें इतकी गरमी कोठून येते बरें? त्यांत जीं कापडें
 आहेत, तीं आपणांस उष्णता देतात असें नाही. ती
 तर उलटीं आपल्या आंगांतून च उष्णता घेतात.
 त्यांचें काम इतकेंच, कीं तीं आपल्या शरीरांतून
 उष्णता हवे मध्यें न जाऊं देतां तिला एका ठिका
 णीं जमवून ठेवितात. सामान्य बिछान्या मध्यें स
 तरंजी, गादी, उशी, पासोडी, व कांबळा इतकीं अ
 सतात. तर ह्या वस्तु तयार होण्यास किती लोकां
 चे हात लागले असतील बरें? आणि ह्या प्रमाणें
 च आपल्या नित्याच्या सर्व उपयोगी वस्तूं विषयीं
 विचार करावा. आपली पोशाकाचीं वस्तू व खाण्या

पिण्याचे जिन्नस व सर्व संसा रांतीळ पदार्थ हे उत्पन्न
 करावयास हजारों भाणसांचे हात लागतात. तर ज्या ई-
 श्वराच्या कृपे करून आपणांस हे सर्व पदार्थ मिळतात
 त्याचा आभार मानण्याचे प्रसंग आपणांस पदो पदीं ये
 तात. असो, सर्व दिवस भर श्रम झाल्यावर आपणांस
 बिछान्यांत किती स्वरव दायक विश्रांति व आरुग्ना
 मिळतो बरे ? ह्या करितां जेव्हां आपण बिछान्यां
 त निजतो तेव्हां ईश्वराचा उपकार मानावा, कीं त्या
 नें कृपा करून आपणास ही देणगी दिली आ
 हे. पहा, हजारों गरीब लोकांस आं थग वयास
 धडशी कांबळी ही मिळत नाही. उघडया वाऱ्या
 वर किती पडले असतील बरे ? जमिनी वरून
 जाणाऱ्या वाट सरू लोकांस व समुद्रां तून जहा
 जां वरून जाणाऱ्या सुशाफर लोकांस बिछान्या-
 चें स्वरव कौतून मिळत असेल ! बंदी रचान्या म
 ध्यें अथवा मोडक्या झोपडी मध्यें बिछान्या-
 करितां रडणारीं अशीं गरीबें किती आहेत ?
 तर त्यां पैशां आपण किती स्वरवी आहों ? परं
 तु ज्यांस बिछाना असून निद्रा लागत नाही अ

से पुष्कळ लोक आहेत. आपल्या आसपासच रोगी लोक किती असतील ! त्यांस त्यांच्या दुःखा मुळे सोंप लागत नाहीं. तसेच अणखी विपत्ति, दरिद्र, शोक, कर्ज ह्यांच्या काळजीमुळे व घात पातादि माहा पातकांची मनास टोंचणी लागल्या मुळे ज्यांचा डोळा लागत नाहीं असे किती लोक असतील ? तर ह्या लोकां विषयीं आपलें-
 कोणतें कर्तव्य कर्म आहे बरें ? जरि त्यांचें दुःख निवारण करण्याचें आपणांस सामर्थ्य नाहीं तरी त्यांची दया जाणून आपण त्यांविषयीं ईश्वरापाशीं प्रार्थना करावी. ज्यांस विळाना नाहीं किंवा विळान्याचें स्मरण भोगवत नाहीं त्यांवर ईश्वरानें दया करून त्यांस स्मरवी करावें, म्हणून आपण रोज निजतांना त्यापाशीं विनंती करावी.

रानटी लोक ग्रहणा विषय रचित.
 यींफसतात, ह्या विषयीं गोष्ट.

सन १४९२ चांत कोलंबस नासं एक साहेब नवीन देशाचा शोध करीत चाकला. तो अमेरिका देशांतील सान साल विदार बेरांत

प्रथम आला. तेथील लोक सर्व रानटी होते, त्या मुळें-
 त्यांस वाटलें, कीं कोलं बसाचीं हीं जाह्यजें आ का शांतू
 न उतरलीं असावीं, व त्यांत बसलेले हे देव आहेत,
 आणि ह्या सम जुतीनें त्यांनीं त्या लोकांस मोठ्या भक्ती
 नें खाण्याच्या जिंनसा पुष्कळ देऊन त्यांला देवासा-
 रिरवें मानिलें, परंतु कोलं बसाच्या जबळचे लोक फा-
 र दुष्ट होते, आणि त्यांनीं तेथें फार वाईट कर्म केलीं.
 त्यांमुळें त्या दुष्टांपासून दूर राहून रानटी लोकांनीं
 त्यांला खाणें पिणें देण्याचें बंद केलें. ह्यामुळें कोलं
 बस व त्याचे लोक तेथें फार हाल पावले, आणि
 आपण उपासांनीं मरूं असें त्यांस वाटलें.

कोलं बसाला खगोल विद्या चांगली माहित-
 होती, आणि तीन दिवसांनीं चंद्रग्रहण होणार आ-
 हे असें त्यांस ठाऊक होतें, म्हणून त्या रानटी लो-
 कांच्या सरदाराला बोलाऊन आपून त्यानेंसां
 गितलें, कीं आम्हांस तुम्हाशीं कांहीं बोलणें आहे,
 तर तुम्हीं येथें तीन दिवसांनीं यावे. तिसरे दिव
 शीं ते आले, तेव्हां तो बोलला, कीं आम्ही आकां
 शांतल्या मोठ्या देवाचे भक्त आहों; असें असतां

तुम्ही आम्हाला रवावयास देत नाहीं, म्हणून देवाचा तुम्हावर फार राग झाला आहे, व तो रवा कशावरून न म्हणाल तर त्या विषयीं प्रमाण असें आहे, कीं आजच्या रात्री चंद्राचा रंग बदलेल, आणि अग्नि अंधार पडेल. तर तुम्हांवर ईश्वराची केवटी अवकृपा आहे, आणि तुम्हास केवटी शिक्षा मिळेल, हे त्यावरून तुम्हीं जाणावे. तुम्हां मध्यें पुष्कळ दुष्काळ पडून पराकाष्ठेची जरी मरी शिरेल.

हे कोळंबसाचे बोलणे ऐकून त्यांतील किसेकांस भय वाटलें, व कित्येकांस लबाडी वाटून त्यांनीं थट्टा केली, परंतु काय होते तें पाहवें म्हणून ते टपत बसले होते. इतक्यांत सांगितले त्या वेळेस ग्रहण लागूं लागलें, तेव्हां त्यांस फार भय वाटलें; आणि जस जसें ग्रहण वृद्धिंगत होऊं लागलें तस तसें त्यांच्या मनांत अधिक भय वाढत गेलें. तेव्हां रवाण्याचे जिन्नस घेऊन मोठ्यानें रडत ओरडत हाय हाय करून कोळंबसाच्या गळबता कडे चालले, आणि कोळंबसाच्या पायां पडून विनंती केली, कीं आ-

मचा नाश न व्हावा म्हणून तुम्हीं आम्हां विषयीं देवाज
 जबळ प्रार्थना करावी, आणि तुम्ही सांगाल त्या प्रमा-
 णें आम्ही यागूं, तेव्हां फोळें बस लबाडीनें बोलि
 ला, कीं असें आद्दे तर मी देवा पाशीं विनंती करि
 तों. इतकें बोलून तो आपल्या रवोळींत ग्रहण-
 पूर्ण होई तों पर्यंत राहिला, इकडे ते लोक फस्त
 न समुद्र काठीं हाय हाय करित होते. मग ग्रहण
 सुरुण्यास आरंभ होतांच तो बाहेर येऊन बो
 लला, कीं देवा पाशीं तुम्हां विषयीं प्रार्थना के-
 ली, त्यानें तुमचें बोलणें मान्य करून क्षमाके
 ली, आणि त्याच्या प्रत्ययासाठीं पूर्वीं प्रमाणें चं
 द्राचा प्रकाश करितों, म्हणून सांगितलें आहे.
 नंतर तसें होऊं लागलें, तेव्हां ते लोक त्याच्या-
 उपकार मानून बोलल्या प्रमाणें नाना प्रकार
 चे सुंदर पदार्थ देऊं लागले, आणि आकाशां
 त काय होणार तें त्यास समजतें, म्हणून त्या-
 वर ईश्वराची कृपा आहे, असें त्यांस वाटल्या
 वरून जों पर्यंत तो तेथें राहत होता तों पर्यंत
 त्यास तेथें कांहीं कमी न व्हतें. ते लोक फस्तून

त्या लबाड मनुष्यास पुष्कळ भेट देत असत.

ही सदरीची गोष्ट खरी आहे. ती अरविंग
स् कोलंबस ह्या पुस्तकांतून उतरून घेतली-
आहे.

तर सदरी सांगितल्या प्रमाणें वारं वार देशी
देशीं कित्येक लोक ग्रहणाचें भय धरून फस-
ले^१ आहेत, परंतु जे खगोल विद्या शिकून ग्रह-
णाचें कारण समजतात त्यांस ग्रहणा विषयीं
अगदीं भय वाटत नाही. तें त्यांस चंद्र सूर्यांच्या
उगवण्या भावकण्या प्रमाणें वाटतें,

ज्ञानमार्ग. पंचांग १८४३

या अघोर व अमंगल मार्गाचा पुष्कळ हिं-
दु लोक द्वेष करितात, व तो खोटा आहे असें मा-
नितात, परंतु त्यास अनुसरून चालणारे असेही
कित्येक पदं पेशांनीं व मनुष्य प्राणी त्यामध्ये-
आहेत व त्यांचें कर्म इतर लोकांत कार प्रसिद्ध

१. इसवी सनाच्या पूर्वी ६०१ त मिड व लिडियन लो-
कांच्या हकिय्या मैन्स येथील हिलस नदीवर लवार्
चालनी असतां अकस्मान् सूर्य ग्रहण लागलें. तें पा-
हनां व दोन्ही कडील लक्षरें भयभीत होऊन त्यांनीं युद्ध
प्रमाणे केले.

नाहीं, ह्या स्तव ते कसे आहेत व त्यांचा आचार विचार कसा आहे, हे सांगणे आवश्यक आहे.

शाक्त लोक शक्ति किंवा काळी ह्या नांवाच्या देवीची पूजा करितात. त्या पूजेची पद्धति मोठी अघोर व लज्जास्पद आहे, व त्या पूजेत शाक्त मार्गाचा ब्राम्हण गुरु स्थानी बसतो. तो शक्ति स्थानी एका स्त्रीचे आवाहन करून तिची पूजा करितो ही स्त्री रजस्वला किंवा मांगीण असेल तर फारच उत्तम, असे शाक्त लोकांच्या पुस्तकांत लिहिले आहे. त्या शक्ति स्थानापुन स्त्रीची पूजा तो ब्राम्हण करितो, व तिच्या डाव्या हातांत दारूचा प्याला भरून देतो, (त्या प्याल्यास शक्तिपात्र म्हणतात, व त्यांत जें मद्य असतें त्यास-विंदु अशी संज्ञा आहे.) व डाव्या हातांत शिजविलेल्या मांसाचा तुकडा देतो. (त्यास शुद्धि रज म्हणतात.) मग ती स्त्री कांदी दारू पिऊन व मांस खाऊन शोध त्या ब्राम्हणाच्या हातीं देते. मग तो त्या दारूंत व मांसांत भर घालून प्रथम आपण पितो व खातो, नंतर दुसरे जें त्या मंड

ळीत असतात त्या सर्वांस देतो.

ह्या अमंगल कर्माची इतक्यांतच सीमा झाली
असें नाही. ह्या शिवाय दुसरीं सुकळ निर्लज्ज व अ-
मर्याद कर्मे होत असतात. कित्येक ठिकाणीं ह्या पू-
जेची अशीचाल आहे, कीं जी मांगीण रजस्वला
असेल तिला आणून नग्न उभी करितात, व ति-
च्या पुढें एक मोठें भांडें दारूनें भरून ठेवतात.
नंतर पूजा करणारा कांहीं मंत्र बोलून तिच्या
आंगांत देवीचा अवसर आणितो. मग पूर्वोक्त
प्रमाणें सर्वजण यथेच्छ मद्य पितात व मांसभ-
क्षण करितात, आणि दारूच्या अमलांत ये-
ऊन मस्त झाले म्हणजे मनास येईल ती बड-
बड करितात. कोणी कोणाची भीड ठेकीत ना-
हीं. नवरा आपली बायको दुसऱ्यास आळिंग
न देतांना पाहतो, पण त्याला त्याच्या हातून
तिला घेण्याचा त्या ठिकाणीं अधिकार नस-
तो. ह्या प्रमाणें अभद्र, अपवित्र व कुश्रित कर्मे
त्या अमंगळ ठिकाणीं होत असतात. †

हाय हाय ! हे शाक्त लोक मनुष्य जन्मास

---

† हा प्रकार बहुत करून बंगाल प्रांतांत होतो.

येऊन व्यर्थ. हे अधम ह्या भूमंडला वर मनुष्य जा-
तीस बद्दा लावा वयास उत्पन्न झाले असें म्हणावें.
जो कोणी ह्या मताचा स्थापन कर्ता असेल तो व्य-
भिचारी, दुर्व्यसनी, खादाड, सर्व विषय छंपट, नि-
र्लज्ज असा नीच मनुष्य असावा.

शाक्तांस पशूंची ही उपमा देववत नाही. ते
निर्दोष प्राणी मद्यादि कैफ करून कधीं उन्मत्त हो-
त नाहीत, व अधाशी पणानें मांस खाऊन कधीं
धुंद होत नाहीत; परंतु हे शाक्त पाहा. नरकांती
छ कृमी जसे घाणीतच इकडून तिकडे तळमळ-
तान तसे हे मद्यमांसांत लोळत असतात; किंवा
जनें डुकर स्वतां मध्यें लोळतें तसे हे लोळतात.
ते गाढवा हून नीच होत, कारण त्याचेळीं त्यांची
बुद्धि भ्रष्ट होते. तेश्वान होत, कारण दारूचागुं-
गीत ते एक मेकाशीं कलह करितात. ते टोणगे
होत, कारण ते निर्लज्ज पणाचीं कर्में करितात.
ह्या प्रकारें शक्ति उपासक ह्या मनुष्य जन्मीं-
आपल्या दुष्कर्मांचें शासन भोगितात, व पुढें म-
रणोत्तर अक्षय व भयंकर शासन भोगण्यास

पात्र होतात. तर अशा बार्डर परिणामाचा मार्गसे
 इन् त्यांनीं रबरा मार्ग धरावा, परमे श्वरास शरण
 जाऊन आपल्या पापानी क्षमा मागावी, आणि
 आपल्या आत्म्यानें तारण होण्याचा उपाय करा
 या.

पृथ्वीचे विभाग. मूळ लिखित.

पृथ्वीचे मुख्य चार विभाग कल्पिते आहेत. त्यां
 म र्वंडें अशी संज्ञा आहे. त्यांचीं नावें युरोप,
 एशिया, अमेरिका, आणि आफ्रिका.
 त्यांत युरोप हें सर्वां पक्षां लहान आहे. त्याची
 दक्षिणोत्तर लांबी ३६०० मैल व पूर्व पश्चि
 म रुंदी २२०० मैल आहे. हें र्वंड इतकें ल-
 हान असतां हीं तेथील लोकांचा अधिकार
 वा कीच्या तिन्ही र्वंडांतो ल देशांवर आहे.
 त्यांनीं बद्धत करून अर्धी पृथ्वी जिंकिली
 आहे. युरो पियन लोकां शिवाय दुसरे कोणते
 ही लोक व्यापारा करितां चारही र्वंडांत फि
 रत नाहींत, व त्यांच्या इतकी चांगली मादिली
 कोणत्याही लोकांस नाहीं, व त्यां प्रमाणें र्वंधो

ग करून कोणीही विद्या, व कला इतक्या पूर्णते
स आणिल्या नाहीत. सर्व पृथ्वींत युरोपरवंडा
मध्ये मात्र चड्ढकडे जमिनीची लागवड होते, आ
णि तेथच्या सर्व देशांत र्वेडीं व गावें पुष्कळ आ
हेत. तेथें सर्व लोकांचा नित्य परस्परां शीं व्यवहा
र चाळत असतो. त्या सर्वांचा धर्मही बद्धतकरून
न एक आहे. बाकीच्या तीन खंडांत निरनिरा-
ळ्या प्रकारचे लोक राहतात. त्यांचा एक मेकाशीं
संबंध नाही, व एक मेकाची एक मेकास माहिती
ही नाही. त्यांच्या शिती भाती धर्म वगैरे सर्व गोष्टीं
त पुष्कळ भेद आहे.

चार ही खंडांत एशिया खंड फार मोठें
आहे. त्याची लांबी ७५०० मैल व रुंदी ५२००
मैल आहे. ह्या खंडाच्या मध्यवर्ती देशांस समु
द्राची सौम्य हवा अगदीं लागत नाही. तेथें थो-
ड्या नद्या आणि पुष्कळ निरवरड जमीन व डों
गर असल्यामुळे तेथील हवा उन्हाळ्यांत अ
तिशय उष्ण व शीत काळीं अतिशय थंड अस
ते. तेथील जमीन नापीक म्हणून लोक तिचीचां

गली कधीं लाग वड करीत नाहीत. अद्यापि तेथें
 असे लोक आहेत, कीं ते एका सकाळीं आपलीं
 घरें दारें म्हणजे तंबू सामान समान गुरें घेऊ
 न दुसरे ठिकाणीं जाऊन एक दोन तासांत सं-
 ध्या काळा करितां रवेडीं व गावें वसवितात. ह्या
 लोकांनीं असेंच भडकत फिरावें व त्यांचें राज्य,
 कानू कायदे, संसार खटले हीं बडूत दिवसस्वी-
 र न राहतां वारं वार बदलतच असावीं असा-
 ईश्वरी संकेत दिसतो. ह्या अस्वस्तु लोकांपा-
 सून दक्षिणे कडील लोकांस फार उपद्रव हो-
 तो.

एशिया रवेडाचे उत्तरे कडील देशां
 त सरो वरें, पाणथळ जागा व अरण्यें फार आ-
 हेत. त्यां मुळें बडूत काळा पासून तेथें एकसा-
 ररवी वस्ती होत नाहीं, परंतु दक्षिणे कडील व
 पूर्वे कडील देश सर्व पृथ्वीतील दुसऱ्या देशां
 पैशां सुंदर व फारच सुपीक आहेत. तेथें म-
 लुघ्योप योगी असे बडूत करून सर्व पदार्थ
 पुष्कळ उत्पन्न होतात.

विस्तारानें एशियाचे खालो खाल आफ्रिका खंड आहे. त्याची लांबी ४६०० मैल व रुंदी ३५०० मैल आहे. हें खंड उष्ण कटिबंधा खालीं आहे, म्हणून तेथें मोठालीं वाळवंटे, फार उंच डोंगर, जळलेलीं रानें व मोठे भयंकर प्राणी आहेत. अतिशय उष्णते मुळे मनुष्याची बुद्धि क्षीण होते व त्याच्या मनो धर्मांस निर्बलता प्राप्त होते. हें खंड युरोपान्च्या अगदीं जवळ आहे, तरी त्याचा मधला भाग अद्यापि कोणास माहित झाला नाहीं.

अमेरिका खंड हें पूर्वी म्हणजे ३६० वर्षां मागे युरोपियन लोकांस ठाऊक नव्हतें. त्या खंडाचे दोन विभाग आहेत, उत्तर अमेरिका व दक्षिण अमेरिका. त्या दोहोंच्या मध्यें पाण्याची एक अरुंद पट्टी आहे. त्या पट्टीजवळ आस पास पुष्कळ बेटें आहेत. त्यांस वेष्ट इंडीस असें म्हणतात. अमेरिकेच्या उत्तर भागीं थंडी अतिशय व उत्पन्न थोंडें व देश फार दूर असें असल्या मुळे तेथील लोक फार जंगली आहेत. युरोपियन लोकांनीं पूर्वेकडील देशांत वसा

द्वान्त व लागवड बरी केली आहे. दक्षिण अमेरिके
त प्राचीन काळीं कित्येक मोठीं राज्ये होतीं; परंतु
वरकडु सर्प विक्राणचे लोक रावटी होते. त्या देशां
त सर्प बहुसरे जीव जंतु पुष्कळ आहेत. अमे
रिकेचा विस्तार मात्र फार मोठा, परंतु लोकां
ची वस्ती थोडी आहे.

ह्या चार खंडांतील भूमीचें मापन केलें
असतां आपणांस ती अतिशय विस्तीर्ण दि
सेल; परंतु ती केवळ ह्या पृथ्वीचा एकचतु-
र्थांश आहे. पण आकाशांत ईश्वरानें जे असं
ख्यात गोल करून ठे विठे आहेत त्यां पुढें पृ
थ्वीचा मोठे पणा तो किती ? मोठया पर्वता बरी
ल एक रेतीचा कण नाहींसा झाला असतां पर्व-
ताचें महत्त्व जसें किंचित् ही कमी होत नाहीं, त
सें आकाशातील असंख्य नक्षत्र स सुद्ययांत
न ही पृथ्वी नाहींशी झाली असतां कळणार-
कड्यां नाहीं. असो; परंतु ज्या आपणांस एकहा
त भर जमीन मोठी दिसते त्यांस ही पृथ्वीच ईश्व
री कृत्याचा मोठा पसारा आहे, आणि ज्यापेक्षां

आपणांस दुसऱ्या जगांविषयीं थोडेच अवगत आ
हे. त्या वेळां आपण ज्या जगांत राहतों त्याचें ज्ञान प्रा
प्त करून घेऊन तें जेणें करून ईश्वराचा गौरव प्र
दर्शित होईल अशा कृत्यास लाऊंया.

क्रिस्ती धर्म. भाषांतर.

सां प्रत काळीं आपल्या देशावर इंग्लिश लो
कांचा मोग अधिकार आहे. ते आपले राजे आहे
त. तर त्यांचा देश कोणी कडे आहे व त्यांचा धर्म व
रीती भाती कशा आहेत, हें जाणणें आपणांस फा
र आवश्यक आहे. ह्या महा राष्ट्र देशांत पूर्वी लोकां
ची अशी समजूत होती, आणि अद्यापि ही कित्ये
कांची आहे, कीं इंग्रज लोकांस देवच नाही, बऱ्या
स धर्मशास्त्र वगैरे कांहींच नाही. परंतु हें त्या
चें अज्ञान होय. असो, सर्वांचे ही धर्म बरोबर
समजून घेणें व त्यांत कोणते गुण दोष आहेत,
ते पाहून खरा धर्म कोणता हा शोध करणें हें
मनुष्याचें एक कर्तव्य कर्म होय. ह्यास्तव इंग्रज
लोकांच्या धर्माची थोडक्यांत माहिती व्हावी,
म्हणून त्याचे सुरव्य सिद्धांत लिहितों.

१ जसा आकाशांत एकच सूर्य आहे, आणि तो एक सूर्य पृथ्वी वरील सर्व राहाणाऱ्यांस प्रकारा देतो, तसा अवघ्या सृष्टींत एकच देव आहे. त्यानें सर्व वस्तू आपल्या शब्दाच्या शक्ति मात्रे करून उत्पन्न केल्या. त्या सर्वांचा पालन करता व नियंता तो एकच देव आहे. त्याची शक्ति, ज्ञान, पवित्रता आणि चांगुलपणा हीं अनंत आहेत. देवपणांत तिचे जण आहे. त. बाप, पुत्र, व पवित्र आत्मा. तथापि तिचे देव असें नव्हे; हे तिचे मिळून एकच देव आहे. वडूत लोकांस ही गोष्ट खरी वाटत नाही; परंतु पाहिलें असतां ह्या जगांत आपणांस समजत नाहींत अशा कोठ्या वधि गोष्टी आहेत; आणि त्या सर्व सत्य आहेत, असा आपला पूर्ण विश्वास आहे. त्या प्रमाणे देवाविषयी ही गोष्ट आहे. ह्या देवास क्रिस्ती शास्त्रांत यही वा म्हणजे स्वयंभू असें म्हटलें आहे. तो निराकार आत्मा आहे. तो आपल्या दृष्टीस जसा वायु किंवा सुगंध गोचर नाही त्या प्रमाणे आ

पत्न्या देहें दियांस गोचर नाही.

२ आपणास सर्वांनीं भजावें, आपणा बांबून दुसरे कोणास भजूं नये म्हणून ईश्वरानें अशी आज्ञा दिली आहे, कीं “माझ्या समोर तुला दुसरे कोणी देव नसावे.”

३ देवानें थारंभीं एक पुरुष व एक स्त्री अशीं उत्पन्न केलीं. त्यांस रवरा धर्म लाऊन दिला होता, परं तुतीं संतति होण्या पूर्वीं आपल्या उत्पन्न कर्त्याच्या आत्ता मोडून भ्रष्ट झालीं. तेव्हां शास्त्रून जगांतील सर्व मनुष्यें पापी व ईश्वराच्या दंडास पात्र झालीं.

४ माणसांचें तारण व्हावें म्हणून देवानें पहिला जो पुरुष आदाम व पहिली जी स्त्री हवा हांस सांगितलें, कीं तारणारा येईल, व त्याच्या येण्याची ऐकांनीं अपेक्षा करावी, व पुढें तो काय करील, हें दाखविण्या करितां त्यानें पक्क यज्ञ व दुसऱ्या कित्येक कर्म नियमादि संज्ञा लाऊन दिल्या, व त्या चालविण्या करितां यद्रूढी लोकांस निवडून काढिलें. तो येण्या पूर्वीं जेवढ्यांनीं त्यावर बिश्वास ठेविला तेवढे तरले गेले. नंतर तो तारणारा नेमलेल्या काळीं म्हणजे अठराशें एकावन्न वर्षां मागें

यद्गूदा देशांत यद्गूदी लोकांत आला. त्याच्या-
 येण्या विषयीं भविष्य सांगणारे पुरुष त्या लोकांत
 ईश्वरानें उत्पन्न केले होते. त्यांनीं त्याच्या येण्यापू-
 र्वां बद्धत वेळां व बद्धत प्रकारें लोकांस भविष्ये-
 कथिलीं होतीं; व तीं ग्रंथां लिहून ठेविलीं होतीं.
 त्यांप्रमाणें तो आल्यावर तीं सर्व पूर्ण झालीं. त्या-
 नें कुमारीच्या पोटीं जन्म घेतला, व ३३ वर्षे पर्यं-
 त ह्या पृथ्वीवर राहून पुष्कळ चमत्कार केले, व
 ईश्वराचा स्वरा धर्म लोकांस शिकविला. नंतर
 लोकांच्या पापास्तव व धस्तंभावर आपला प्राण
 दिव्हा; मग तिसऱ्या दिवशीं जीवंत होऊन उठून
 ४० दिवस पर्यंत आपल्या शिष्यां बरोबर होता.
 नंतर त्यांच्या देरवत आकाश लोकीं गेला. त्यावे-
 लीं त्यानें आपल्या लोकांस अशी आज्ञा दिली,
 कीं "तुम्ही सर्व देशांत जाऊन मीं ज्या गोष्टी तुम्हां
 स शिकविल्या आहेत त्या शिकवा, व पिता, पुत्र
 व पवित्र आत्मा त्यांच्या नांवानें बाप्तिस्मा घ्या.
 पादा, मीं तुमच्या बरोबर जगाच्या शेवटा पर्यंत-
 आहें. "

ह्या नारणाराचें नांव^३ येरू, किस्त असें आ
 हे. त्यानें आपला प्राण देण्याचें कारण क्रिस्तीशा
 र्वांत असें सांगि तलें आहे, कीं सर्व मनुष्यें पापी-
 झाल्या मुळें कोणी आपल्या पुण्यानें तरेल असा
 राहिला नाहीं, आणि ईश्वर इतका न्यायी आहे,
 कीं जर कोणी त्याची एक आज्ञा मोडिली तर त्या
 स सर्व आज्ञा मोडण्याचें पाप लागतें. दुसरे अ
 सें आहे, कीं ईश्वराचें थोर पण, पवित्रता, ऐश्व
 र्य, अपराध्यावर उपकार, त्याचा मान, हीं अ
 नंत आहेत. म्हणून अपराध्याचा दोष अनंत हो
 तो, आणि त्या दोषाचें शासन निरंतर भोगिलें पा
 ह्तिजे. त्यास यथार्थ न्याय व्हावा, व मनुष्याचा तर
 नाश होऊं नये, ह्या करितां त्याच्या बदली दुसरा
 कोणी अपार योग्यतेचा व अनंत पुण्याचा मध्य
 म्ब येऊन अपराधी प्राण्याचा दंड सोसील, तर
 च ईश्वरी क्रोधा पासून त्याचें रक्षण होईल, व
 तसें व्हावें म्हणून कृपाळू भगवंतानें हा उपाय-
 यो जिला, व येरू किस्तानें हीं पाप्यांवर अपार
 दयाकसून आपल्या इच्छेनें ईश्वरी दंड आपल्या

३ येरू म्हणजे नारणारा, आणि किस्त म्हणजे अभिविक्त.

मनुष्य देहीं सो सला. तर जे सर्व आपल्या पापाचा पश्चात्ताप करून त्यावर विश्वास ठेवितात त्यांचीं झालेलीं सर्व पापें ईश्वर क्षमा करितो, व त्यांनीं पुनः पाप मार्गांत जाऊं नये म्हणून तो त्यांस आपला पवित्र आत्मा देतो. त्याच्या साह्यानें व ईश्वराच्या शास्त्रांत जे उत्तम आन्वरणाने नेम सांगितले आहेत त्यांप्रमाणें वागल्यानें जे खरे क्रिस्ती आहेत ते ह्या जगदा रण्यांतून दिव्यनगरा प्रत जाण्यास आपला मार्ग क्रमण्या करितां समर्थ होतात. कारण ते ह्या पृथ्वीवर यानेकरून आहेत. त्यांचें निवास स्थान ईश्वरानें आपल्या पायीं सिद्ध केले आहे. तेथेंच त्यांची सर्व आशा व अक्षय राहणें आहे.

रचिन.

स्त्री विद्या भ्यास.

स्त्रियांस विद्या शिकविली असतां सुकळ लाभ प्राप्त होतात. त्यांतील कित्येक येथें लिहितों.

१ त्या विद्वान् झाल्या असतां त्यांस घरें बाईट, योग्या योग्य समजूं लागेल, त्या आपल्या पत्नी-

च्या आज्ञेत वागू लागतील, व संसाराची व्यवस्था नीट राखतील.

२ त्यांच्या लोभी, मत्सरी व छांदिष्ट स्वभावानें कुटुंबांतील मतुष्यांत कलह लागून वितुष्ट पडते तें पण उणार नाहीं, उलट्या त्या त्यांवर प्रीति करतील आणि तेणें करून सर्व कुटुंब सारखी होईल.

३ त्या आपल्या मुलांस कृतीति शिकवून सुभार्गास लावितील.

४ त्या लग्न कार्यांत सोयऱ्यांशीं वाद करणार नाहीत; पैशाचा उधळे पणा होणार नाहीं, व घरांत ऋणाग्नि शिरणार नाहीं.

५ अज्ञानी व देव भोळे लोकां प्रमाणें त्या जादू, मंत्र, वारे, जो शाचा ठोका, ग्रह दशा, भूत बाधा इत्यादि कल्पित गोष्टींवर विश्वास ठेऊन फसणार नाहीत, व तेणें करून त्यांस इव्य हानि, शरीर बाधा इत्यादि महासंकटें प्राप्त होतात तीं चुकतील.

६ त्या आपल्या विद्वान् पत्नीस विद्वान् मैत्रिणी होतील. अविद्वान् स्त्री व विद्वान् पुरुष त्यांचा

जोडा कोठसे विद्या व परीट छांच्या मैत्री सारखा आहे.

७ ईश्वर संबंधी व धर्म संबंधी गोष्टी सांगून चांगल्या समजतील. मलमल त्या गोष्टींवर विश्वास ठेऊन मूढासारख्या त्या वर्तणार नाहीत. परमेश्वराचे भय बाळगून त्यापातका पासून दूर राहतील. निराकार, अदृश्य, परमपवित्र, पापद्वेष असणारे सर्व श्रेष्ठ भगवान् त्यांची सेवा अंतःकरणाने करू लागतील, व आपल्या पापाची क्षमा होऊन तारण कोणत्या उपायाने प्राप्त होईल, हा जो मोठा अगत्याचा शोध तो त्या करू लागतील.

ह्या प्रमाणे विद्ये पासून स्त्रियांस जे लाभ प्राप्त होतील ते कोठवर वर्णांचे ! तर सर्वांनी हा विचार मनांत आणून आप आपल्या स्त्रियांस, कन्यांस, व बहिणींस, विद्याभ्यास करवावा म्हणजे त्यांस अविद्येमुळे पशुतुल्यता प्राप्त झाली आहे, ती जाऊन त्यांच्या आंगांमधून व्युत्पन्नता येईल व त्यांच्या जन्माची सफलता होईल.

मूळलिखित.

मुसल मान लोक.

ह्या लोकांचें वर्णन करण्या पूर्वी त्यांच्या धर्माच्या उत्पत्तीचें वर्णन केले पाहिजे, कारण महंमदी धर्म जगांत स्थापित झाल्या नंतर हे लोक नांव रूपास आले, व तेव्हां पासून त्यांस मुसल मान असें नांव पडलें. त्या पूर्वी हे अमुकच देशचे राहणारे व अमुक्याच धर्माचे होते असें नाहीं. महंमदी धर्माचा प्रवर्तक महंमद नांवाचा अरब होता. त्यानें प्रथम अरब स्थाना मध्ये आपला धर्म प्रगट केला, तेव्हां पुष्कळ अरब लोक जे पूर्वी मूर्ति पूजक होते त्यांनीं तो धर्म स्वीकारिला. महंमदाच्या मागून त्याच्या गादीवर जे वसले त्यांनीं मोठे पराक्रम करून बहुत देश जिंकिले, आणि जेथे त्यांचा अधिकार वसला तेथे त्यांनीं तर चारीच्या बळानें जुलूम करून लोकांस आपल्या धर्मांत आणिले. त्यांचा धर्म थोडक्या काळांत मिस्रदेश, आफ्रिका खंडातील सर्व उत्तर भाग, सिरिया देश, इराण, तुर्कस्थान एथें स्थापित झाला व तेथील सर्व लोक आ

पणांस मुसलमान म्हणवूं लागले. ह्या लोकांच्या
रिती भाषा, भाषा बलिषी हीं त्यांच्या देशां प्रमाणें
निर निराळीं आहेत. तुर्कस्थानांत जे मुसल
मान आहेत त्यांस तुर्क म्हणतात; अरब स्थ
नां तील मुसल मान लोकांस अरब म्हणतात,
परंतु हिंदुस्थानांत जे महंमदी लोक आहेत
त्यांस विशेषें करून मुसलमान असें म्हणतात.
हे लोक सांप्रत जी मुसल मानी भाषा बोलतात
ती सात आठशें वर्षांच्या आलि कडील व दोन
तीन भाषा मिळून एक झालेली अशी आहे.
ह्या भाषे विषयीं त्यांच्या एका ग्रंथ कर्त्याचें अ
सें मत आहे, कीं ते सुरानें जेव्हां हिंदुस्था
नावर स्वारी केली त्या वेळीं ही उत्पन्न झाली
असावी. असो, परंतु इतकें खरें, कीं पंधराव्या
शतकाच्या आरंभीं ह्या भाषेंत मोठा फेरफार
होऊन ती सांप्रतच्या स्थितींत आली, ह्यांत
संशय नाहीं. येथील मुसल मान लोकांच्यारी
ती वंगेरे बद्दुत करून हिंदु लोकां सारिरच्या
झाल्या आहेत. पहिल्यानें जें मुसल मान ह्यां

शांत आले ते मोठे बळ कर व तांबुस रंगाचे होते. त्यांच्या पोषारच एक जाड्या कापडान्चा झगा व पायांत नेहे मी पायमोजे इतका होता. औरंगजेबाच्या वेळचे-मुसल मान लोक सडपातळ काळे व निस्तेज असे होते. ते पांढऱ्या मलमलीचे मोठे लांब झगे घालीत, तेणें करून त्यांच्या पायांतील कला बत्तूचे जोडे ही झां कून जात. हा फेर फार गिझनी व घोरी येथील नवे राजे व लोक झांवे जेव्हां हिंदु स्थानांत येणें बंद झालें तेव्हां पासून झाला असावा. इसवी सनाच्या चौदाव्या शतकांत मुसल मान लोक हिंदू प्रमाणें पानसुपारी खाऊं लागले, असा इबन बतुता ह्याच्या पंथांत लेख अढळतो.

मुसल मानी राज्यकृति. रचित.

ह्या भरत खंडांत तल्या इतर इलाख्यांतील लोकांनीं मुसल मानी राजां पासून जसा जुलूम व धर्म संबंधी पाठ लाग सोसली तरी ह्या मुंबई इलाख्यांतले लोकांला सोसावी लागली नाहीं, म्हणून मागच्या गोष्टींचें स्मरण न होतां सांप्रतचें दुःख पाहून न हेंच मोठें असें आलि कडच्या कित्येक तरुण

मनुष्यांस वादत असेल, आणि पूर्वी त्रास व दुःख आपल्या पूर्व जांस सोसावे लागत नव्हते, असें ही त्यांस वादत असेल.

मुसलमानी राज्य होण्याचे पूर्वी ह्या भरत खंडांत एक छत्री दयाळू राजा व सुंदर कायदे असें कांहीं नव्हते. तर प्रांतो प्रांतीं राजे होऊन नेहेमी तंटे व लढाया होत असत, आणि त्यांचे रून पुष्कळ कथारूप कविता झाल्या. भरत खंडांतील प्राचीन ग्रंथ म्हणजे भारत, रामायण त्यांचे तात्पर्य पाहिलें असतां असें दिसून येते, कीं भरत खंडांतील लोक पूर्वी पासून एकमताने असून न करवी नव्हते. निरंतर दंगे लढाया चालत असत. अशा अव्यवस्थेंतून भरत खंड मुसलमानी राज्य स्थापित झाल्या पासून मुक्त झालें असें नाही. मुसलमान लोकांनीं ही भरत खंडांतील लोकांशीं वर्तणूक जबरिचीच चालविली. ते लोक स्वमता ग्रही होऊन आपला धर्म जोराबरीने वाद विण्या करितां त्यांनीं धर्म संबंधी पाठ लाग फार केला. त्यांचें धर्म पसरण्याचें साधन तरबार

व जुलूम होते. ह्याकरिता लोकांला त्यांचें राज्य जुलमी व कठीण वाटून ते नारुष झाले असले, तर त्यांत काय आश्चर्य !

यादशाहा चा इतिहास पाहिला असतां असें दिसून येतें, कीं कत्तल फसगत इत्यादि बुक्कळ दंगे होत आले आहेत. ज्यांनीं राजाला, भावाला, बापाला मारिलें तेच मुख्य झालेले दिसतात, आणि मुलखाची अवस्था पाहिली असतां अंधा भुंदी, जुलूम, हाल हीं दृष्टीस पडतात. पहिल्या पासून ह्या राज्यांत तेंटे उभारून आपसांत कलह चालल्या मुळे तें राज्य कमजोर होत चाललें. तेव्हां तुकडी तुकडींत जे अधिकारी होणे तेच राजे बनले आणि त्यांनीं रायते वर सत्कीकरून तिला लुढलें. जो आज पादशाहा तोड्यां बंदिशालेंत सांपडावा आणि जो एखाद्या छीन दासा मारिखा तोच पादशाहा व्हावा, असें कांहींदिवस चाललें होते. पादशाहीला जोर नव्हता तरी जे प्रांते प्रांतीं जबरदस्तीनें राजे झाले ते पादशाहाला मान देऊन त्यापासून स

नद घेऊन आपणास पादशाहाने कुल कार भारी
 म्हण वीत असत. अशा अव्यय स्त्रे च्या उलटापा
 लटी मध्ये इंग्लिश सरकारचा प्रवेश होऊन
 त्याचा उदय झाला.

ज्ञानो दय.

पृथ्वीवरील मुख्य नद्या.

नद्यांचा उगम पर्वत किंवा उंच ठिकाणचीं स
 रो वरें ह्यां पासून असतो. नदीचा गमन वेग प्रथम
 शिघ्र असतो, परंतु पुढें सपाट जमीन लागून ति
 ची गति मंद होते.

युरोप खंडा मध्ये ज्या मोठा त्या नद्या आ
 हेत त्यांत पहिली नदी वाल्गा नामक आहे. ति
 ची लांबी १९५० मैल आहे. तिच्या खालो खाल दु
 सरी नदी १३५० मैल लांबीची दान्यूब नांवाची
 आहे. ती सयबिया पर्वतांतून निघून ब्लाक
 सी (काळा समुद्र) ह्याला मिळते. तिसरी दान
 म्हणून एक नदी आहे. ती १२०० मैल लांब आ
 हे. ट्रिपर नांवाची नदी मसको ह्या प्रांतांत उ
 त्पन्न होऊन ब्लाक सीला मिळते. ह्या दोन स्थलां
 चे मधील अंतर १०५० मैल आहे. दौना न

ही रूस देशांतील एका प्रांतांतून निघून १२०० मैलांवर व्हेद समुद्रास मिळते.

एशिया खंडांतील सुरव्य नद्या. पूर्वेकडील तार्तार देशांत अमूर नामक नदी आहे. तिची लांबी १८०० मैल आहे. ती कामस्काटका एथील समुद्रास मिळते. चीन देशांत कुर्यांकु आणि होआन्हो अशा दोन नद्या आहेत. एकीची लांबी २१०० व एकीची १९८० मैल आहे. तार्तरी देशांतील जेनिसी व ओबी ह्यांची लांबी २१०० व १५०० मैल आहे. हिंदु स्थानांतील ब्रह्मपुत्रा गंगा व सिंधु ह्या नद्यांची लांबी क्रमारे १९२० मैल आहे. गंगा नदीची आख्या फार आहे. तशीच युफ्रेटीस नामक एक मोठी नामांकित नदी आहे.

आफ्रिका खंडांत मोठी नदी ने निगाल नांवाची आहे. तिची लांबी ३००० मैल आहे, असें म्हणतात. तशीच दुसरी प्रख्यात नदी नील नामक आहे. ती हीतितकीच लांब असावी, असें मानिले आहे. तिसरी नेगर नांवाची आ

हे. तिची लांबी अजून बराबर समजली नाहीं.

अमेरिका खंडांत नद्या फार मोठ्या-
आहेत. मुख्य नदी अमेझान् नामें आहे. ती
४००० मैल जाऊन समुद्रास मिळते. ह्या नदीची
रुंदी व ओंडी हीं तिच्या लांबीच्या परिमाणा व
रोबर आहेत. जेथें ती फारच अरुंद आहे तेथें
तिची खोली जास्त आहे. तिच्या पाण्याचा ओघ
इतका मोठा आहे, कीं ज्या नद्यांच्या महत्वाचें अ-
पण आश्चर्य करितों त्यां सारख्या नद्या जीमध्ये
जिरून जातात. जेथें ती महा सागरास मिळते ते-
थें तिचें पात्र १५० मैल रुंद आहे. ह्या नदीच्या रान-
तो रवाल अमेरिकेंत दुसऱ्या मोठ्या नद्या मि-
सिसिपी, सेन्ट लॉरेन्स, ला प्लाटा इत्या-
दि आहेत.

नद्यांचे उपयोग अनेक आहेत. नदींस उ-
दार पुरुषाची उपमा देतात. ती जसा जिकडे जा-
तो तिकडे सर्वांचें हित करितो, तशा जिकडे न-
द्या वाहतात तिकडे त्या देशांचें कल्याण करतात.
भाषांतर.

बीवर जनावरांची घरे.

ज्या मनुष्यानें बीवराच्या घरांविषयीं कधीं ऐकिलें नसेल त्यास जरतीं दारवायितीं तर तीं मोठ्या कारागिराच्या हातचीं कामें आहेत, असें त्यास वाटेत. ह्या भूजल वासी प्राण्यांचा सर्व उद्योग मोठा चमत्कारिक आहे. त्यांच्या घरांचा वेत, आकृति, मजबुती व चमत्कारिक बांधणी हीं पाहून लक्षपूर्वक अवलोकन करणाराम मोठें आश्चर्य वाटेत. जेथें त्यांस अन्नाची पुष्कळ सामोग्री मिळेल, व अंगें धुवावयास तळें करतां येईल अशा एखाद्या नदीच्या किंवा ओढ्याच्या कांठीं ते घरा करितां स्थूल शोधितात. प्रथम ते एक बांध बांधितात. तेथें करून त्यांच्या घराच्या पहिल्या मजल्याच्या उंची वरावर पाणी राहते. ह्या बांधाचें काम कित्येक ठिकाणीं फार मोठें असते. तें असें, कीं त्याच्या पायाची रुंदी १० किंवा १२ फुट असते. व वरलें काम अरुंद होत होत गेलें असते. माथ्याची रुंदी २ फुट असते. हा बांध लांकडें व माती ह्यांचा बांधितात. ते मण गटा इतकीं जाड लांकडें श्रम नपडतां चम

त्कारिक रितीनें कापतात, आणि तीं लां कडें ज
 मिनीतं एकाशीं एक लाऊन उभीं पुरतात, व त्यांच्या
 मध्यें कांहीं जागा राहिल्यास नीतं दुसरे बारीक
 तुकडे वंगेरे भरतात. परंतु त्यांतून पाणी जाऊन
 आयली पाण्याची जागा रिकामी होईल, म्हणून
 ते चिकण माती शोधून आणतात, आणि तिचा
 आंतून व बाहेरून पाणी न जाई असा गिलावा
 करितात, आणि जसजसें पाणीं उंच चढतें तस
 तसा ते आपला बांध उंच चढवितात. बांध त
 यार झाल्यावर ते आपलीं घरें बांधण्याचे का
 मास लागतात. हीं घरें वाटोळीं किंवा अंडा-
 कृति ति मजली असतात. पहिला मजला बां
 धा — पेशां सरबल असतो आणि तो बड्डधा
 पाण्यानें भरलेला असतो, व दुसरे दोन बांधा
 पेशां उंच असतात. कदाचित् पाणी चढल्या
 स आपणांस कोरडी जागा रहाण्या करितां
 असावी म्हणून ते घरास मजले बांधतात. ते-
 आपलीं घरें पाण्याच्या जाग्याच्या कडेवर बांध
 तात. ह्या जागेजवळ जर त्यांस एखादा लहान

सा दापू सांपडला तर त्यावर ते घर बांधितात. ते तर फारच मजबूद होते, व त्यांत त्यांस पाण्याचे भय कमी असते, कारण त्यांच्यानें एका वेळीं फार वेळ पाण्यांत राहू शकत नाहीं. जर त्यांस अशी सोय नसांपडली तर आपले घरांस बाऱ्या पासून व पाण्या पासून इजा होऊ नये, म्हणून ते आपल्या दातांनीं जमिनींत तीरगे वून त्यांवर घरे बांधितात; ते घरांच्या खालच्या मजल्यास दोन दारे ठेवितात. एकांतून आंधोळीस जाण्या करितां पाण्याकडे वाट असते, व दुसऱ्यांतून वरल्या मजल्या वरील सर्व कचरा वगैरे आपणून टाकतात, परंतु हीं दारे वर्षांच्या योगानें बुजालीं असतां आपणांस कोणी येऊन धरील, त्याभयानें पळून जाण्या करितां वरल्या मजल्यावर एक तिसरा दरवाजा राखितात. ते कधीं कधीं आपलीं घरे अगदीं कोरड्या जमिनीवर ही बांधितात, व तेथून पाण्यांत जाण्या करितां पांच साहा फुटी खोलीचा खंदक खणितात. घरांच्या कामासही बांध बांधण्याचे सामान लावितात, व तशीच मेहनत करितात. त्यांच्या भिंती उभ्या व दोन फूट जा

डीच्या असतात. भिंतीच्या बाहेर जीं लांकडे येता
 त तीं दांतीनीं कापून काढितात. नंतर चिकण माती
 मध्ये वारीक गवन घालून त्यांच्या तुऱ्या प्रमाणें म
 साला बना वितात. नंतर त्याचा आपल्या पुच्छा
 नें आंढून बाहेरून गिलावा देतात. घराच्या आंत
 ली बाजूक मान दार असते, वजितके राहणारे अ
 सतील तितक्यांच्याच बेता पुरती असते. बारा
 फूट लांब व आठ किंवा दाहाफूट रुंद इतक्या
 जाग्यांत आठ किंवा दाहा बीवर राहतात. जर
 त्यांच्या जमाव मोठा असला तर ते आपल्या ज
 मावा पुरतें मोठें घर बांधितात. कोणी म्हणतील,
 कीं त्या बांध कामास त्यांस हत्यारें कोठलीं मिळ
 तात ? तर त्यांस ईश्वरानेंच तीं पुरविलीं आहे
 त. मोठे मजबूद व तीक्ष्ण असे त्यांस चार दांत
 आहेत, विभाग लेले असे दोन पुढें पंजे आहेत,
 व पाठी मागल्या पायांस नरबांच्या मधून कावडें
 आहे, आणि त्यांस एक थापीच्या आकृतीचें पु
 च्छ आहे. त्यावर खबले असतात. त्या प्रकारचीं

धोडीं हत्यारें असतां ज्यांजवळ थाया, गुणा पानसक रोरवणी व विंधणें इत्यादि असतात असे जे आम चे गवंडी व सुतार त्यांस ते लाजवितात. ते दांतांनीं लांकडे कापितात, आणि आपल्या चाऱ्ही पायांनीं जमीन खणून माती तयार करतात. ती माती कामा वर वेण्यास आपुल्या शोपटी वर ठेवितात, आणि तीच त्यांस गिळाव्या करितां थाया साररवी कामा स पडते.

ह्या प्रमाणें बीवर जनावरांचीं कामें मनुष्याच्या कामा साररवींच दिसतात; आणि प्रथम दर्शनां आपणांस असें वाटतें, कीं ह्या प्राण्यांस बुद्धि व विचार करण्याची शक्ति आहे; परंतु जर त्यांस विचार असता तर ते आपलीं कामें निरनिराळ्या रितीचीं व सुधारून बांधिते. त्यांस ईश्वरानें अंग स्वभाव दिला आला, त्या प्रमाणें ते काम करतात; ह्यामुळे ४००० वर्षांमागे जशीं ते घरे बांधीत तशींच आतां बांधितात; परंतु ह्या कारणा वरून ते आपल्या आश्रयास अयोग्य आहेत असें नाहीं.

भाषांतर.

पूर्णिमेच्या रात्रीवर विचार.

बसंत ऋतूमध्येचैत्र वेशारवाच्या महिन्यांत जे
 व्हां फार ऊष्मा होऊ लागतो तेव्हां पूर्णिमेचा पूर्ण चंद्र,
 उदयातें पावला म्हणजे आपणांस किती आनंद वाट
 तो ? निरभ्र आकाशांत स्पष्टिका सारखें स्वच्छ
 व तेजो मय असें चंद्र बिंब व त्याचें भूमीवर शभ्र
 कुस्मिं विकसित झाल्या प्रमाणें चांदणें पाहून आ
 पल्या मनास केवढा आनंद होतो, आणि आपल्या
 जिवास किती आराम देतो ? साज्यादिवसाच्या श्र
 मापासून सुक्त होऊन रात्रीचा विसावा घेण्यास आ
 पणांस किती गोड वाटतें ? आपण आपलीं सुकेंलें
 करें किंवा भिन्न ह्यांस घेऊन आंगण्यांत शीतल-
 चांदण्यांत जाऊन बसतो आणि मनरंज नार्थ नाना
 प्रकारच्या चमत्कारिक गोष्टी करित्ते. लहानसुलें
 वर आकाशा कडे डोळे लाऊन म्हणतात, कीं आ
 हा, काय स्वच्छ हें आभाळ दिसतें ! व हा चंद्र कि
 ती रमणीय व सरव कारक वाटतो ! पाहा, आतां
 चांदण्या फारच थोड्या आहेत, आणि त्या कशा
 लख लख तात ! जसे पदकांत हिरें जडले असता

त तशा देवानें त्यांस आकाशांत ठेविल्या आहेत. हें त्यांचें भायण ऐकून आपणांस ही वाटतें, कीं ईश्वर केवढा दयावंत आहे ? मनुष्याच्या कल्याणा करितां, त्यानें केवढीं चमत्कारिक कृत्यें केलीं आहेत. पादा, ह्या चांदण्यांत किती प्रवासी मार्ग क्रमीत असतील ! अरब स्थानाच्या वाळवंटांतील व आफ्रिकेच्या रेतीचे मैदानांतील वाट चालणाऱ्या लोकांस ह्या वेळीं केवढा आनंद वाटत असेल ? ते परमेश्वराचा उपकार मानून मोठ्या मौजेनें वाट चालत असतील. त्याच प्रमाणें समुद्रांत तारवावरील लोक ईश्वराची स्तुति गात असतील.

ह्या प्रमाणें पुष्कळ लोक चांदण्या रात्रीचाचां गेल्या रीतीनें उपभोग करतात; परंतु कित्येक लोक कल्पित काहण्या ज्यां पास्हन नीति भ्रष्ट होते त्या सांगत बसतात, किंवा लोकांची निंदा करित असतात, आणखी कित्येक दुष्ट लोक कुकर्मांत व दुर्व्यसनांत ही रात्र घालवितात. जे चोर व व्यभिचारी आहेत त्यांस चांदण्याचा त्रास येतो, व त्यांच्या नें आपलें दुष्कर्म झाकून करवत नाहीं, म्हणून

ते दुःखी होतात. तर ते तसेच दुःखी होऊन त्यापा
सून उपदेश घेवोत, आणि चांदण्याच्या व काळो
खाच्या रानां आपला काळ चांगल्या उद्योगांत घा
लविण्यास शिकोत.

मूळ लिखित.

मित्रत्व.

मनुष्यास मित्रत्वा सारखें दुसरे कोणतें-
ही करव नाही. जर एखाद्या पुरुषाजवळ पुष्क
ळ संपत्ति आहे आणि त्यास कोणीच मित्र ना
हीं, तर तो एकटा काय करील ? त्याच्या करवा
ला कोणीच बांटे करी नाही, तर त्यास तें कसें
गोड लागेल ? ज्यास मित्र नाही त्यासही सर्व
दुनिया परकी आहे. संकट पडलें असतां त्या
ला मसलत देणारा व उपाय सूचविणारा अ
सा कोणी नाही. त्यास दुःख प्राप्त झालें असतां
त्याचें शांतवन करणारा कोणी नाही. त्यास भ
य प्राप्त झालें असतां अभय देणारा कोणी ना
हीं. असें चड्ढकडून मित्र हीन मनुष्यास ओंदा
सिन्य प्राप्त होतें. प्रत्येक मनुष्यास कोणी तरी मि
त्र असतोच असतो; परंतु बडुतेकांचे भेत्री कर

ण्याचे हेतु फार निराळे असतात, व त्यांकडे अ-
विचारानें दुर्लक्ष करून मैत्री केली म्हणजे, ती आ-
पल्या व दुसऱ्याच्या नाशास कारण होते.

मैत्री होण्याचीं कारणें अनेक आहेत. कोणी
एकाच व्यापारांत, उद्योगांत अथवा कसबांत वाग-
णारे असले, म्हणजे त्यांच्या उद्योगाच्या संबंदा-
नें त्या परस्परांचा परिचय पडतो, व जर त्यांचा स्व-
भाव व वर्तणुक एक मिळा ली तर त्यांची मैत्री जम-
ते, ते एक मतानें वागूं लागतात व परस्परांचें सुख
दुःख आनंद रवेद समान मानितात, परंतु ही मै-
त्री अल्पकाळ पर्यंत राहते. खाणें पिणें व जगां-
तील इतर उपभोग ह्यांच्या पलीकडे ह्या मैत्रीचें
सूत्र जात नाहीं. मृत्यु आला म्हणजे तें निर्बळ सू-
त्र तुटतें. असो, मृत्यूची गोष्ट तर दूर आहे. पर-
स्परांचा परस्पर कडून अपराध झाला म्हणजे,
कित्येकांची मैत्री तुटते. कित्येक पैसा पाहून
मित्र होतात. ज्याजवळ बद्धत इव्य असतें त्या-
चा स्नेही व्हावें असें कित्येकांस वाटतें. जोपर्यंत आ

पल्या इव्यवंत मित्राच्या हात चालतो व त्या पासून
 न आपली गरज होते तोपर्यंत ते सारबरेस मुं
 ग्या उसल्या प्रमाणें त्यास चिकडून असतात;
 परंतु जरा त्या मित्राचा पडता काळ आला म्हण
 जे. ते कावळ्यां प्रमाणें चड्ढं कडे उडून जातात.
 तर ह्या प्रकारच्या कार्ये साधक मित्रांशीं व्यव-
 हार करतांना मोठी झुजा शी राखावी, व जो सं-
 कट समयीं उपयोगीं पडेल तोच मित्र म्हणावा.
 मूळ लिखित.

सृष्टीतील गुह्य गोष्टी.

ज्या गोष्टी नित्य आपल्या पाहण्यांत येता
 त त्यांचेंच कारण शोधूंगेले असतां आपले-
 ज्ञान किती थोडें आहे, हे आपणांस समजते.
 व घा, वारा वाहतांना आपण ऐकतो, व त्यापा-
 सून जीं निरनिराळ्या प्रकारचीं मोठीं कार्ये हो-
 तात तीं आपण पाहतो. परंतु वारा उत्पन्न क-
 शानें होतो; व त्याला जोर कशानें येतो; व वारा शांत
 कशानें होतो हे आपणांस बरोबर कळत नाहीं.
 एका लहानशा दाण्यापासून रोप उगवते, आणि

त्यास पुढें कणसें येतात, हें आपण पाहतो; परंतु तें क
 सें होतें, त्याविषयीं आपण अज्ञान आहो. तसेंच श
 का लहान बीजा पासून प्रथम एक रोप होतें, आणि-
 त्याचें पुढें इतकें मोठें झाड होतें, कीं त्याच्या सावली
 रवालीं शेंकडों मनुष्यें वजना वरें बसतात, परंतु हें क
 सें घडतें हें आपणांस कळत नाहीं. आपण जें निर
 निराळया प्रकारचें अन्न खातो, त्याचें आपल्या पो
 दांत आपणांस न समजणाऱ्या अशा बंच शक्तीनें रूपां
 तर होऊन तें आपल्या रक्तास वमांसास मिळून जा
 तें. तसेंच आपणांस थंडी लागते, परंतु ती कशासुद्धें
 लागते हें अजून कोणत्याही पदार्थ विज्ञान्यास स
 मजलें नाहीं. आपणांस आपल्या वाडवडि लांपे
 ह्यां सुकळ माहित आहे हें खरें; परंतु तें किती?
 वाढल्या बेकीं आकाशांतील दगांत वीजदिस
 ते ती तैजस पदार्थ आहे, असें आपण सांगतो;
 परंतु ती तैजस पदार्थ काय आहे, हें कोण जाणतो?
 आपल्या डोळ्यांतील भिंगावर पदार्थाची प्रतिमा-
 पडून त्याचें प्रत्यक्ष आपणांस होतें; तसेंच हृदये मध्ये
 आंदोलन झालें म्हणजे आपणांस कानांनीं शब्द ऐ

कूं येतो, परंतु हे ज्ञान कत्रामुठें प्राप्त होतें हे आपणांस
 कळत नाहीं. आपल्या शरीरांत आत्मा आहे, हे आप
 णांस समजतें, परंतु आत्मा व शरीर ह्यांची परस्परांवर
 कोणच्या प्रकारची शक्ति आहे व त्यांचा संयोग कसा
 झाला आहे, हे कोण सांगू शकेल ? अग्नि व वारा ह्या
 पासून होणारीं कार्ये आपल्या नित्य दृष्टीस पडतात,
 परंतु त्यांचा मुळचा स्वभाव व त्यांचे प्रकृत्यंन काय
 आहेत व त्यां पासून निरनिराळीं कार्ये कशीं होतात,
 हे कोणाच्यानें सांगवेल ? मोठमोठ्या पदार्थ विज्ञानी
 पुरुषांनीं अशा गोष्टींच्या कारणां विषयीं ज्या अटक
 ळी केल्या आहेत त्यांवरून काय समजावें ? त्याके
 वळ त्यांचे ज्ञानाची सीमा सरव विताव. पक्षे पक्षीं आ
 पणांस ह्या सृष्टींत चमत्कार दिसतात, आणि त्यांक
 डून आपली मति कुंठित होते. किती जरी ज्ञान वाढ
 लें तरी अल्प मति जे आपण ह्यांस हजारों गोष्टी
 समजावयाच्या राहतीलच राहतील. जरी कित्येक
 सृष्टिचमत्कारांचें आपणांस चांगलें उपपादन क
 रितां येतें, तरीते प्रथम कोणत्या मूळ तत्वां पासून
 उत्पन्न होतात, व त्यात त्यांचें लक्षण काय इत्यादि

गोष्टी ममजणे आपल्या बुद्धी पली कडे आहे.

ह्या स्तव आपण आपल्या ज्ञानाचा व विषे चा अभिमान न बाळगितां रवालीं मान घालूंया, व ज्या अनाद्यंत अयार ज्ञानी परमेश्वरानें अज्ञा गोष्टी आपणां पासून गुप्त ठेविल्या असतां हीं त्यां पासून आपलें कल्याण होण्या जोगें केलें आहे, त्याचें सप्रेम भावें करून अभिवंदन करूंया.

भाषांतर.

चहा.

ह्या झाडाची लागवड चीन देशांत फार होणे. त्याची उंची पांच साहा फूट असते व त्यास पुष्कळ फळं घा कुटतात. त्याचीं फुलें रानटी गुळ्यासारसीं असतात, परंतु त्यापेक्षां तीं काहींशीं उद्दान असतात. फुलाच्या मागून एक फळ येतें. त्यांत दोन किंवा तीन बिया असतात.

चहाचीं झाडे खोऱ्यांत, उोंगरांचे उतरणीच्या जाग्यांन व नदीच्या किनाऱ्याला मोठ्या उफाठ्याने वाढतात. ज्यास आपण चहा म्हणतो तो ह्या झाडाचा पाला आहे. तो तयार करण्याची कृति रवालीं लिहितां.

ह्या कृतीत चहार्चीं पानें जमा करणें हें पहि
 लें व मोठें काम आहे. त्या विषयां चिनी लोक मे
 ढी कुशारी गरवतात. ते प्रत्येक पान हातानें तोडून घे
 तात. पानें तोडण्याचे काळ वर्षांत तीन आहेत. चैत्र,
 वैशाख व माघ. पानें जमा केल्या वर तीं तापलेल्या
 तव्यावर ठेवून सुकवितात. ह्या कामा करितां मोठा-
 छीं घरे बांधलीं आहेत. त्या प्रत्येकानां पांचा पा
 सून वीस पर्यंत भट्या असतात. त्यांवर मोठे लो
 रेंदी तवे बसविले असतात. तेथें पानें सुमारचीं
 सुकलीं म्हणजे तीं एका मोठ्या मेजावर चढई प
 सरली असते तीं वर ओततात. नंतर त्या मेजाभो
 वतीं पुष्कळ माणसें बसून हातांनीं त्या पानांच्या व
 ब्या वळतात, आणि त्या पानांचा रस चड्ढूकडे सा
 रवा फांकावा व त्यांची वळी चांगली राहवी, म्हणून
 न त्यांस लवकर थंड करितात. नंतर पुनः त्यांस त
 व्यावर ठेवितात, पण ह्या वेळेस अग्नीची आंच प
 हिल्या रेषां कमी असते. असें कित्येक वेळां झाल्यावर
 त्यांची प्रत लावितात. जीं पानें फार लहान
 व कोंवळीं असतात त्यांच्या बळ्या करित नाहीत;

परंतु तीं ऊन पाण्यांत घालून मकवितात.

हा चहा चिनी लोकांस के व्हां पासून मा हीत आहे, ह्या विषयीं कांहीं गऊक नाहीं. चिनी लोक चहान्चा काढा पाण्या प्रमाणें नित्य पितात. त्यांत ते दूध किंवा सारवर घाळित न्नाहींत. जपान ए थील लोकांच्या घरीं कोणी पाऊणा वगैरे आल्या- स त्यांच्या पुढें एक ऊन पाण्याचा प्याला ठेवितात, व एका उबीत चहान्ची बारीक पूड अस ते ती चाकूच्या पातीच्या टोंकावर जितकी राहते ति तकी त्यांत घालून ढवळतात. मग गोष्टी होई पर्यंत ते पाणी निऊन प्यावया जोगें होतें.

पूर्वीं लोक असें समजत असत, कीं काढा व हिरवा चहा हा निरनिराळ्या झाडांचा पाला आहे; परंतु सर्व चिनी लोक असें सांगतात, कीं ते दोन्ही एकाच झाडापासून होतात. त्यांचा काढा प्याचा वेळ निराळा व ते तयार करण्याची कृति भिन्न आहे; हाच कायतो त्यां मध्ये भेद.

हा पाला व्यापाराची जिन्नस आहे, असें युरोप खंडांत दोनशें वर्षां पूर्वीं अगदीं माहीत

नव्हते. तो तेथे प्रथम डच लोकांनी इ० स० १६१० त नेला. परंतु इंग्लंडांत पहिल्यानें तो कोणत्या वर्षीं आला ह्याचा आतां निश्चय करवत नाहीं. त्या विषयीं इतकें माहीत आहे, कीं इ० स० १६६६ मध्ये कंपनी सरकारानें आपल्या बाद्दशाहास २२ ३ रत्तल चहाची भेट नेली. त्यावेळीं लंडन शहरांत एक रत्तल चहास ३० रुपये पडत, व एक ग्यालन चहाच्या पाण्यास चार आणे व चार पै सरकार देणें पडत असे; आणि जेथून हा चहा येई तेथें त्याची किंमत दर रत्तलीं सवा रुपया किंवा सवा दोन रुपये होती. ह्या प्रमाणें कंपनीचा व्यापार १७०७ पर्यंत चालला. तेव्हां पासून इंग्लंडांत चहाचा व्यापार इतका वाढला, कीं त्या कामांत पन्नास हजार टन वजन राहिल इतकीं जहाजे नैहेमी चालतात, व त्यांचे ६००० खलाशी माणसें खपतात.

भाषांतर.

महंमदाचा वृत्तांत.

मुसलमानी धर्म समजून घेण्या विषयीं-
ज्यांची इच्छा असेल त्यांस तो धर्म कोणी केव्हां व

* इतल म्हणून ४० तोंडे भार एक वजन आहे.

कोणत्या लोकांत प्रथम स्थापित केल्या, झागो घीची थोडी बडुत माहिती असली पाहिजे, म्हणून महंमद जो त्या धर्माचा प्रवर्तक त्याचा वृत्तांत एथें लिहितें.

महंमद हा अरब स्थानांतील एक अरबी मनुष्य होता. त्याचा जन्म इसवी सनाच्या ६०० व्या वर्षी मक्का शहरांत झाला. तो लहान असतांच त्याचा बाप मेल्या, त्यामुळे तो विपत्ती मध्ये होता. पुढें तो आपल्या एका चुलत्या बरोबर व्यापार शिकण्या करितां त्याच्या उंठाचा काफला घेऊन बाळ वंटाच्या मैदानांवरून मोठ मोठ्या मजली करीत सिरिया, पालस्तेन, मिस्र इत्यादि देश फिरला. नंतर तो एका इज्य बान् व्यापाऱ्याच्या घराचा करीस राहिला. पुढें तो सावकार मेल्यावर त्याची रवा दिजा नामें बायको होती तिनें महंमद प्रामाणिक व विश्वासू पाडून त्यास आपल्या जवळ ठेविलें व कांदीं दिवसांनीं तिनें त्याशीं लग्न केलें.

त्या शरीर संबंधानें महंमदाचें दरिद्र फिडून त्याच्या हातीं पुष्कळ दौलत आली. पुढें त्याचें

कुटुंब ही मोठे वाढले. महंमद आपल्या चुलत्याबरोबर युष्कळ देश फिरला होता, तेव्हां त्यानें तेथील लोकांच्या धर्माचा प्रकार व त्यांचा धर्म संबंधी परस्परांचा द्वेष, हे सर्व लक्ष देऊन पाहिलें होते. त्यावेळीं ख्रिस्ती धर्म अरबस्थानांत चालला होता; परंतु लोकांची वर्तणूक बिघडल्यामुळे त्या धर्माच्या रवच्या सिद्धांतांत बऱ्हात खोटींमते मिश्र झालीं होती; आणि यद्गुदी लोकही तेथें होते ते स्वधर्माचरण सोडून बऱ्हात अयोग्य रितीनें वागत. महंमदाचे स्वजातीयजे अरब लोक ते तर केवळ मूर्ति पूजक होते, व त्यांतून कित्येक जण नक्षत्रांचें भजन करीत.

त्या प्रकारची अवस्था पाहून त्याच्या मनांत अशी कल्पना आली, कीं सर्व धर्मांतून जें चांगलें असेल तें एकत्र करून ज्यास सर्व लोक मान्य करून अनुसरतील असा एक नवा धर्म उत्पन्न करावा. मग त्यानें आपणांस लोकांनीं मोठा पैगंबर किंवा साधु मानावें व आपला धर्म ईश्वर दत्त असें समजावें म्हणून दोंग

माजविलें तें असें, कीं त्याला कधीं कधीं फेपरें येत
 असे तें त्यानें पूर्वीं लज्जेस्तव कोणाम कळूं दिलें नव्ह
 तें; परंतु अशा समयीं तें त्यास मोठें हितावह पडलें.
 तें असें, कीं जेव्हां त्यास फेपरें येऊव जाई तेव्हां-
 त्यानें लोकांस सांगावें, कीं देवानें आपली इच्छा प्र
 गट करून दारव विण्या करितां मला बेफाम करून
 दृष्टांत दिला, वजे कांहीं देवानें सांगितलें तें सर्व लो
 कांत प्रसिद्ध करण्यास त्यानें मला आज्ञा दिली आ
 हे. परंतु हें करण्या पूर्वीं तो कांहीं दिवस गुहे मध्यें
 जाऊन राहिला, आणि तेथें त्यानें आपल्या घर
 च्या माणसांस ह्या गोष्टी सांगितल्या व म्हणूं लागला,
 कीं देवाच्या दूतानें मला दर्शन देऊन तूं देवाच्या पैगं
 खर व्हावें, असें मला सांगितलें. ही गोष्ट ऐकून त्या
 च्या बायकोनें प्रथम त्यावर विश्वास ठेविला. त्या
 वेळीं त्याचें वय चाळीस वर्षांचें होते. पुढें तीन व-
 र्षांनीं कुमारें दाहा मनुष्यें त्याकडेस मिळालीं;
 परंतु त्याच्या जानीच्या सर्व लोकांनीं प्रथम त्या
 चा बद्दत द्वेष व पाठ लाग केला. एक वेळां त्यांनीं
 त्यास मक्का येथील देवळांत धरून त्यावर पुष्क

ब धूळ टाकिली. ते त्यांच्या आंगावर धुंकले; व त्यांनी
 त्याची पुष्कळ फजीती करून त्यांच्या गळ्यास त्यानें
 च पागोटें बांधून त्यास बाहेर ओढून काढिलें. अशी
 छळकष्टक महंमदानें दाहा वर्षें सोसिली. पुढें त्याच
 फारच पाठलाग होऊं लागल्या सुकें तो मक्का शहर
 रांदून पळून मदीना शहरा कडे स गेला, आणि थ
 कुव संकटांतून निभाऊन तेथें पोहचला. त्यापळण्या
 ला मुसल मान लोक हिजरा असें म्हणतात, आ
 णि तेव्हां पासून ते आपला शक मो जितात. ही गो
 ष्ट क्रिस्ती शकाच्या ६२२ व्या वर्षीं घडली.

मदीना शहरास गेल्यावर तेथें महंमदाच्या
 मतास पुष्कळ लोक मिळाले. तेव्हां त्यानें आपला पू
 र्वींचा शांत तेचा व सोसिकपणाचा गुण सोडून आप
 लें जें स्वाभाविक शौर्य व धैर्य होते तें प्रगट केलें;
 आणि लोकांस असें शिकऊं लागला, कीं देवानें म
 ला तरवारीचे खळांन व जुलमानें नवा धर्म स्थाप
 ण्यास आज्ञा दिली आहे. मग त्यानें इतर धर्मांचे लो
 कांस जिंकण्या करितां वरेंच सैन्य मिळविलें,
 आणि अरब स्थांनामध्ये जागो जाग जेंय पावत व

आपला धर्म स्थापित मक्का शहरा पर्यंत आला, आणि हिजरी शकाच्या आठव्या वर्षी त्याने ते शहर आपल्या हस्तगत केले, आणि तेथील सर्व मूर्ति व मूर्तीचीं देवकें मोडून टाकीलीं. दाहाच्या वर्षी बङ्गत करून सर्व अरब स्थानांत महंमदाचा धर्म स्थापित झाला.

रचित.

काळाचें मोल.

मनुष्यास जी कांहीं संपत्ति व फुरव प्राप्त होतें, तें काळाचा उपयोग केल्यानें होतें. उद्योग करणें हाच काळाचा उपयोग. जो वेळ रिकामा गेला तो व्यर्थ व नसाच दुर्व्यसनांत गेला तोही व्यर्थ; सत्कर्म तोच सद्विचारांत जो काळ गेला तो मात्र पदरीं पडला. ईश्वरानें काळ हें मोठें संपत्तीचें भांडारच मनुष्याच्या स्वाधीन केले आहे. त्याचा जसा उपयोग करील, तशीच त्यास प्राप्ति होईल. वास्तविक पाहिलें तर काळा सारिला मोलवान दुसरा पदार्थ नाही, आणि तो पुनः मिळत नाही. ह्या कारणां याची किंमत फारच झाली आहे. प्रत्येक जिवानें असें समजावें, कीं जो काळ मीं व्यर्थ घालविला तो

काक नव्हे, तर ती माझी संपदाच गेली, जर त्याचा उपयोग केला असता तर कांही तरी उत्पन्न झाले-
 असते, म्हणूनच जे निरुद्योगी मनुष्य आहेत त्यांनी
 आपलीं जिवितें व्यर्थ जाणावीं. जें कांहीं आपणांस
 प्राप्त होतें तें लोक दृष्टीनें इव्यम्हणजे रुपये ह्या-
 च्या द्वारानें मिळतें असें वाटतें, परंतु माझे मतें जें
 आपण स्वरेदी करितों तितकें सर्व काक मोबदला
 देऊन विकत घेतों. पाह्या, लाहान पणीं मुळें विद्याशि-
 कनात तिच्या मोबदला तीं काय देतात ? कापड करी
 ह्यापासून आपण कापड घेतों, पण तें कापड तरी
 निष्पन्न काळाचे रवर्चानें झालें. तेव्हां जेथें उत्पत्ति
 आहे तेथें काक कांहीं तरी गेला आहे, असें सम-
 जावें. काक रवर्च झाल्या शिवाय कांहीं एक उत्प-
 न्न व्हाव याचें नाही. ह्यास्तव सर्व लोकांनीं काळा
 स किंमत आहे असें समजावें, आणि जे लोक का-
 लाची किंमत समजतात ते पाह्या वास्तविकच स-
 रवी व लक्ष्मीवाद् आहेंत. इंग्रज लोक हे काळा
 ची किंमत जाणतात, आणि व्यर्थ एक क्षण घा-
 लवीत नाहींत. ह्या मुळें त्यांजवळ बहुत विद्या,

बहुत लक्ष्मीवबहुत ज्ञान आहे. आतां आपले लोक (हिंदू) पाहिले, तर असें वाटतें, कीं ह्या लोकांस मुळीं काळान्ची किंमत समजत नाहीं. पाहा, ह्यांच्या न्वाली अशा आहेत, कीं हे जे वा बयास गेले, तर सर्व दिवस मोडून बसतात. लग्न कार्य झालें, तर महिन्याचे महिने व्यर्थ घालवितात. उगेच दुसऱ्याचे घरीं बसावयास गेले तर लोकर उठत नाहीत. त्यांस असें वाटतें, कीं आपला काळ खर्च कसा होईल ? कोणी म्हणतात, कीं आम्हांस घरीं चैन पडत नाहीं. आपले लोकांस असें वाटतें, कीं श्रीमंतीचें लक्षण काय तें हेंच, कीं काळ व्यर्थ घालविण्याची शक्ति असणें. ह्यास्तव ज्यांस पोटास मिळतें ते एकादा उद्योग करण्यास किंवा शिकण्यास किंवा पुस्तकें वाचण्यास नारवुष असतात, परंतु ही सर्व समजूत खोटी आहे. श्रीमंतांनीं व गरीबांनीं काळ घालवण्याच्या रीति आहेत. श्रीमंतांनीं विद्या वाढवावी, व गरीबांस अन्न वस्त्र कसें मिळेल, ह्याच्या तजविजी पाहाव्या ; आणि गरीबांनीं स्वपाबें, रोजगार धंदा माल

मजूरी करावी. ह्या रीतीनें श्रीमंत प्रतिष्ठित व ब
 हु मान्य होतील. त्यांचा उपहास होणार नाहीं, आ
 णि गरीब स्वतंत्रता व सूर्य पावेल. श्रीमंता जव
 क हात जोडून तोंड बांकडे कसून पदर पसरणा
 र नाहीं. आपले पराक्रमानें मिळऊन जो जेवतो
 तो लबाड दुर्ब्यसनी असत नाहीं. जो आळशी
 आहे तो मूर्ख दुर्गुणी आणि खोटा असतो. म्ह
 णून सर्वांनीं ईश्वरदत्त जें हें काल साधन आ
 हे ह्याची वास्तविक किंमत जाणून क्षण भरही
 काळ वावगा रवरचूं नये.

ज्ञान प्रकाश.

स्वदेश प्रीति.

ज्या देशा मध्यें भगवंतानें आपणांस ज
 न्मास घाल्लें आहे त्याची प्रीति कसून त्याच्या
 कल्याणाचे उपाय करणें हें एक मनुष्य पणानें
 लक्षण होय. आपणांस ईश्वरानें जें ज्ञान, बुद्धि,
 द्रव्य, संतति इत्यादि दिलें आहे, त्याचा आप
 त्याच कामाकरितां व हिताकरितां व्यय करावा
 इतकेंच नाहीं, तर स्वदेशीय लोकांकरितां ही सा
 चा व्यय करावा. आपला त्यांशीं जो अनेक प्र

कारें संबंध आदि त्यावरून ते आपल्या संपत्तीचे वजानाचे विभागी होत. स्वदेशा प्रीतीचीं लक्षणें हिंदु लोकांस आगदीं माहीत नाहींत. जोतो आपल्या कामाची गरज ठेवितो. जेणें करून आपलें हित होईल, आपणांस मान मिळेल, तें काम करावें इतकाच त्यांचा हेतु असतो. ज्याकृत्यानें सर्व देशाचें कल्याण होतें, लोकशाहाणें व विद्वान् होतात, असें कृत्य आली कडील हिंदूंत आजपर्यंत कोणीं केलें नाहीं. जर ह्या लोकांस कृपण म्हणावें, तर तसें नाहीं. सणावारीं, लग्नकार्यांत, चातुर्मास्यांत, सप्ताह करण्यांत, ब्राम्हणभोजन घालण्यांत, हरदास, पुराणीक ह्यांची पाठवणी करण्यांत हजारों रुपयांचा खर्च करितात; परंतु त्यांस जर कोणीं असें सांगितलें, कीं अमक्या खेड्यां तील गरीब लोकांच्या मुलांस विद्याभ्यास करण्याचें साधन नाहीं, म्हणून एक शाळा घाला वयाची आहे, तिला सर्वांनीं यथाशक्ति साह्य करावें. तर वर्गणीच्या ठिपेवरपे केवाद् लोकां कडून अर्ध्या रुपयाचा ही आंक

डा पडा वयास प्रयास पडतो, परंतु त्यांस जर दुस
 राकोणी सांगेल, कीं शिमग्या मध्ये रांडांचा नाच
 तमाशा वंगेरे करावयाचा आहे तर ते लागलेच पां
 च रुपये भरतील. तसेंच आपल्या मध्ये कोणास-
 मोठा अधिकार व पदवी मिळाली, तर त्यांच्यानें-
 डोळे भस्म पाहवत नाहीं. ते त्याची निंदा व कुचे
 ष्टा करूं लागतात, व म्हणतात, कीं हा कालचा अ
 मक्याचा अमुक होता तो आतां मोठा गोमाजी
 होऊन बसला आहे. तात्पर्य त्यांच्यानें स्वदेशी
 य लोकांच्या बर्च स्वाचे सडून करवत नाहीं.

स्वदेश प्रीतीचे आणखी एक लक्ष
 ण असें आहे, कीं आपला देश कोणत्या स्थि
 तीत आहे तो पाहणें. जर तो दरिद्रा वस्तेत अस
 ला, तर कोणत्या उपायानें त्याचा उत्कर्ष होईल,
 त्याचा विचार करणें. तसेंच आपणांवर जे सत्ता
 करतात, त्यांचे कायदे आपल्या देश कल्याणा
 चा वृद्धीस अनुकूल किंवा प्रतिकूल आहेत,
 त्याचा शोध करणें, व कोणते नवे कायदे व सुधा
 रणक केल्यानें लोकांचें हित होईल, ते सरकार

गम सचऊन देणें व देश सधारणुके संबंधी जे सर कारांत विचार होतात त्यांत आपली संमती ठेवणें हें स्वदेश प्रीतीचें लक्षण होय.

स्वदेश प्रीतीचें दुसरें एक लक्षण असें आ हे, कीं लोकांत कळा कौशल्यें वृद्धिंगत करण्याक रितां चड्ढं कडे मंडळ्या जमवाव्या व कसयें शिक विण्या करितां शाळा स्था पाव्या, आणि परदेशां- ती ल लोकांशीं ही संबंध ठेवावा.

परंतु हिंदु लोकांच्या हातून ह्या गोष्टी क शा होतील ? त्यांची स्वदेशावर अशी एक विल क्षण प्रकारची प्रीति आहे, कीं ते आपल्या देशां त जें पूर्वा पार चालत आलें आहे तें कधीं बदली त नाहींत; व स्वदेश सोडून दुसऱ्या देशीं कधीं जात नाहींत; परंतु ही प्रीति देशाच्या कल्याणाची नव्हे. तिज पासून उलटा त्याचा नाश होतो. ह्या स्व अ शा प्रकारची नाशकारक प्रीति सांख्य च्यांगली प्री ति धरावी, आणि आपल्या सामर्थ्या प्रमाणें सर्व्वां नां देश कल्याणाची सामोर्गी करावी.

पर सांगितलें आहे, कीं आपली संतति ही

स्व देशाच्या कल्याणार्थ लावारी. ती अशी, कीं
 आपले पुत्र व कन्या ह्यांस चांगली विद्या शिकवा
 वी. ह्यांस नीतीचा किना द्यावा. ईश्वराचें भय त्यां
 च्या मनीं ठसवावें. तेणें करून तीं मोठे पणीं स
 धारून आपल्या देशाचें कल्याण करतील. दुर्गु
 णी व द्याड मुलें असलीं म्हणजे तीं मोठे पणीं दे
 शान्या नाशास कारण होतात. ह्यांपासून लोकां
 स पीडा होतें, चोर, लबाड, ठक, घातकी, ह्यांची
 वृद्धि होतें, आणि लोक समुच्चयाची स्व रूढता
 जाऊन त्यास अशा प्रकारच्या दुराचरणी म
 नुष्यांच्या भयाची नित्य काळजी वाहावी ला
 गते. ह्या प्रमाणें मुलें आशीक्षित व ईश्वर भी
 ति विरहित असलीं म्हणजे ह्यांपासून अन
 र्थ कारक परिणाम होतात. ह्या स्वरु जे आप
 णांस स्वदेशाची प्रीति व कल्याण करणारे-
 म्हणवितात त्यांनीं अगोदर आपल्या मुलां-
 च्या सुशि क्षेकडे स व ह्यांच्या ठाईं परमेश्व
 राचें ज्ञान, प्रीति व सद्गीति उत्पन्न करण्याक
 डे लक्ष द्यावें.

सूक्तलिरिवत.

पारशी लोक.

हे लोक प्राचीन काळच्या फार्स (इराण) दे
 शांतील जर तुष्ट (झोरा स्तर) ह्याच्या धर्मास
 अनुसरणाऱ्या लोकांचे वंशज आहेत. इ.स.वी. सना
 च्या ७ वे शतकाच्या मध्यांत जेव्हां मुसलमान
 लोकांनी इराण देश जिंकून घेतला तेव्हां त्यांनीं
 पारशी लोकांचा व त्यांच्या धर्माचा मोठा पाठला
 ग केला. त्यामुळे बहुत पारशी लोक स्वदेश सोडून
 हिंदुस्थानांत आले. त्यांनीं आपल्या येण्याचा
 इतिहास स्वभाषेंत लिहिला आहे. तो सर्व विश्वा
 स ठेवण्या जोगा नाही, परंतु जे काहीं त्यांत स्मरे
 णाना वयाजोगें आहेत त्या वस्तू असें समजतें, कीं
 ते लोक स्वदेश सोडल्या वर प्रथम खोरासन
 एथील डोंगरांत पळून जाऊन राहिले. तेथें ते शं
 भर वर्षे पर्यंत होते. नंतर ते तिकडून इराणच्या
 आर्यांतांत आरमस नांवाचें एक स्थळ आहे.
 तेथें गेले, आणि पंधरा वर्षे राहून पुढें दूर देशीं
 जाण्या करितां ते वढ्या काळांत जाहाजें बांधून
 सिद्धता केली. नंतर आपल्या देशास अखेरचा

सलाम करून ते थून निघाले ते गुजराथेच्या
 नेर्कत्ये म दीव त्या नांवाचें बेट आहे तेथें येऊ
 न पोहचले. त्या ठिकाणीं त्यांनीं १९ वर्षे पर्यंत व
 स्ती करून हिंदु लोकांची भाषा व कसब हां सं
 पादिलीं. मग ते थून पुढें गुजराथेच्या दक्षिण ये
 कास संजान नावाचें गांव आहे, तेथें जाण्यास
 त्यांनीं आपलीं शिडें हाकारलीं.

असें म्हणतात, कीं जेव्हां ते संजाना जवळ
 जवळ आले तेव्हां एक मोठें वादळ सडलें. त्या
 मुळें त्यांच्या तारवा बरील खळाशी लोकांस इत
 कें भय उत्पन्न झालें, कीं त्यांनीं आपल्या वेहरा
 म्हा नामक एका देव दूतास असा नवस केला, कीं
 जर आम्हीं त्या संकटांतून वाचलों तर तुझ्या
 नावानें सण पाहू व तुझा पवित्र अग्नि नित्ये
 ऊन त्याची पूजा करूं व तुझी सेवा करूं; पुढें
 असें झालें, कीं त्या प्रमाणें ते सुरक्षित पणें बं
 दरांत येऊन पोहचले. नंतर त्यांचे जे पुढारी हो
 ते ते खालीं उतरून तेथील जादे (जयदेव) रा
 णा त्या नांवाचा राजा होता, त्याशीं आपल्याउ

तरण्याच्या व त्यांच्या राज्यांत राहण्याच्या करा रांचें बोलणें करावयास गेले. प्रथम त्यांचे चार मोवेद (उपाध्ये) राजसभेंत गेले. त्यांनीं राजास सांगितलें, कीं आम्ही आमच्या धर्मा मुकें स्वदेशांतून परांगद झालों आहों. हें ऐकून राजानें त्यांस त्यांच्या धर्माविषयीं कांहीं प्रश्न विचारिले. त्यांचीं उत्तरें देण्या करितां त्यांनीं कांहीं दिवसांची अवधि मागितली. मग सुदत संपल्यावर त्यांनीं हें गाड्या संस्कृत भाषेंत साळा श्लोक लिहून आणिले, आणि राजास सांगितलें, कीं ह्यांत आमच्या धर्माचें व कर्माचें निरूपण आहे.

त्या श्लोकांत असें लिहिलें होतें, कीं “ गौरवर्ष, निर्भय, शूर व मल्ल युद्ध करणारे असेजे पारवती ते सूर्याची व पंच महा भूतांची व करे श्वरजो होर मज ॥ ह्याची भक्ति करणारे आहेत. ते स्नान-करते वेळीं, देवांचें स्नान करते वेळीं, अग्नींत आहुति टाकते वेळीं, अन्न खाते वेळीं आणि लघुशंका व क्षीर्घ शंका करते वेळीं मौन्य धरितात. ते पूजे कडे धूप, सुगंधिद्रव्यें पुष्यें ह्यांचा उपयोग करतात.

॥ पारवती धर्म पद्म.

ते गार्हपत्यी पूजा करतात. ते आपल्या शरीरावर
 सश कस्ती व दोन घडयांची टोपी हीं पवित्र वस्त्रें
 घालतात. लग्न कार्याच्या समयीं संगीत ऐकून आ
 नंद पावतात. ते आपल्या स्त्रियांचें अंग सुवासि
 क करून त्यांस अलंकार घालतात. धर्म करण्यां
 त व विशेषें करून तकीं विहिरी बांधण्यांत ते उ
 दार आहेत. ते स्त्रियांचें स्वरु दुःख पुरुषांच्या
 प्रमाणेंच मानतात. ते गोमुत्रानें आपल्या अं
 गाचें स्नान करतात. प्रार्थना करते वेळीं व भो
 जन समयीं पवित्र कस्ती बांधतात. सुवासि
 क चंदन काष्ठानें अग्नि तप्त करतात. प्रतिदिन
 शीं पांच वेळ भजन पूजन करतात. विवाह संबं
 धी जें स्त्रिय पुरुषांचें वचन होतें, तें तेषामाणि
 कृपणानें पाळतात, व फार शक्तिभूत रहातात.
 पितृ संबंधी वर्ष श्राद्धें करतात, स्त्री पुरुषांची
 विवाह समयीं जी शपथ होतें ती ते मोठ्या इमा
 नानें पाळतात, व आपल्या धर्म संबंधी क्रिया
 कर्मांचा मोठा मान राखतात. ११

द्या प्रमाणें त्यांनीं केलेल्या सोळा श्लोकां

त अर्थ आहे, परंतु एका गोष्टी विषयीं मोठें आ-
श्चर्य वाटते. तें असें, कीं त्या श्लोकांत त्यांनीं आप-
ल्या पारशी धर्म शास्त्रा विषयीं कांहींच लिहिलें
नाहीं, व **आहारिमान** जो अंधाराचा देव त्या
विषयीं द्वेष, किंवा आपल्या मेलेल्यांचीं शरीरें-
पारवरांनीं खावीं किंवा तीं हवेनें कुजून जावीं, म्ह-
णून त्यांस विहिरी करून कोनाड्यांत बसवि-
ण्याची चाल, ही विषयीं कांहीं लिहिलें नाहीं.
तरीं व विहिरी बांधणे व धर्म करणे ह्या विषयीं
जें लिहिलें आहे त्यावरून असें दिसते, कीं तीं
कृत्ये करण्याचें त्यांस **गुजराथेंत** आल्याव-
र समजू लागलें.

किंसाहि संजान ह्या नांवाच्या ग्रंथांत
असें लिहिलें आहे, कीं "आम्ही आमच्या ध-
र्मा करितां विधर्मी लोक (मुसलमान) ह्यां पासून
न पळालों. आम्ही आमची सर्व जिंदगी लुकून
दिली. आम्हीं प्रवासांत लुक्क संकटें भोगिलीं.
घरे, दारे, जमिनी इत्यादि वस्तूंचा आम्हीं सर्व
स्वी त्यान केला. हे सभाग्य राजा, आम्ही ज-

मन्त्रीद ह्याचे दीन वंशज आहो. आम्ही चंद्र
 आणि सूर्य ह्यांची मान्यता राखतो, चंद्रसुत्या
 तीन पदार्थांस आम्ही पवित्र मानितो. ते पदार्थ
 गाय, उदक व अग्नि हे होत. आम्ही उदक व
 अग्नि ह्यांची पूजा करतो, आणि गाय, सूर्य व
 चंद्र ह्यांची ही भक्ति करितो. जें कांहीं ईश्वरानें
 ह्या पृथ्वींत उत्पन्न केले आहे त्याची आम्ही
 प्रार्थना करितो, कारण त्यांस त्यानें केले आहे.
 ही दोरी जिला २७ तंतु आहे त ती आम्ही घृत
 बंधन करून कमरेस गुंडाळितो.”

असो, त्या पारशी उपाध्यायांचें धर्म
 निरूपण ऐकित्या वर जयदेव राणा ह्या
 नें त्यांस आपल्या राज्यांत राहण्यास परवा
 नगी दिली, परंतु त्यानें त्यांसासून असे करा
 र करून घेतले, कीं त्यांनीं अंगांत चिलख
 त घालूनये, आपल्या व्यवहारांत देशभाषेनें
 बोलावें; हिंदुलोकांस बरादिसैल अनाप्रका
 रचा पोशाक त्यांच्या स्त्रियांनीं करावा; वाहिंदु
 लोकांच्या चाली प्रमाणें रात्रीं लग्न लावावें.

त्या लोकांस राजानें कांहीं जमीन दिल्ली. तिची त्यांनीं चांगली लागवड केली. तेथें त्यांची प्रजापुष्कळ वाढली. त्यांवर त्या राजाची व त्यापुढें जे दुसरे राजे आले त्यांची बाहाल मर्जी होती, म्हणून त्यांचें वजन ही फार बसत चाललें. त्यांस समुद्रा मध्ये संकट पडलें होतें तेव्हां त्यांनीं जो नवस केला होता त्या नवसानें आपलें रक्षण झालें असें मानून त्यांनीं तो नवस फेडण्या करितां मोठ्या समारंभांनें अग्नीची स्थापना केली.

संजाना एथील संस्थानीं हे लोक तीनशें वर्षे पर्यंत राहिले. नंतर त्यांनीं नसरई, रवंबायत, भडोच, अकालेश्वर, वंकानेर, वरयाओ व उत्तरे कडील दुसरीं कित्येक ठिकाणें येथें आपले लोक वसाहत करावयास पाठविले. त्या काळापासून मुसलमान तेथें स्वारी करीत तो पर्यंत त्यांचा वृत्तांत कांहींच माहीत नाही. इ.स. १५०७ मध्ये फुलतान महंमद ह्यानें गुजराथें तील हिंदु राजाचा पराभव केला. तेव्हां त्याच्या रक्षणार्थ पारशी लोकांनीं साद्य

केलें. त्या सुकें पुढें हिंदु राजा चा लय झाल्यावर
महं मदाच्या फौजेनें त्यांस पुष्कळ दुःख दिलें.
त्या वेळीं त्यांनीं आपला आवाहित पवित्र अग्नि
वासदा एथील वनांत नेला, आणि भयाचे दि
वस गेल्यावर तेथून एका इव्यवान् पारशाच्या
स्वर्चानें तिघा पारशी दस्तुरांहीं नसराई
एथें आणिला. पुढें ३० स. १६ व्या व १७ व्या श
तकांत स्फुरत एथें युरोपियन लोकांनीं व्या
पारा करितां वरवारी व्यांथिल्या असें पाहून
पुष्कळ पारशी तेथें जाऊन राहिले. त्यांचा मो
ठा भरण्ण मुंबईस येऊन राहूं लागण्यास शं
भराहून अधिक वर्षे झालीं नाहींत.

हल्लीं पारशी लोक चव्दहें कडे पसरलेआ
हेत, व जेथें ते जातात, तेथें त्यांचें वजन पडतें.
हे लोक मोठे उद्योगी व कसबी आहेत. मुंबई-
तील मोठे व्यापारी, सावकार, दलाल, दुकान
दार, मरवते वाले, कारागीर, हे बहुत करून
पारशी लोकच आहेत; आणि ह्याकामांत त्यां
चा फैलावा फार मोठा आहे. गुजराथ इत्या

दि प्रांतोंत जे पारशी आहेत ते शेतकी चें काम
व ताडा माडाची दास्त करतात. भाषांतर.

पारशी धर्म.

पारशी धर्म पहिल्यानें इराण देश म्हण
जे फार्स ह्यांत प्रसिद्ध झाला, आणि तेथील लो
क तो धर्म मानीत असत, म्हणून त्याला पार-
शी असें नांव पडलें. ह्या धर्माला जंड अवस्ताना
में शास्त्राचा आधार आहे. तें शास्त्र जंड भा
षेंत लिहिलें आहे. जंड भाषा आणि संस्कृ
त भाषा ह्यांचा भेद थोडा आहे असें दिसतें. जं
ड अवस्ता इतिहासा ह्याच गुजराथी भाषेंत ब
हुत करून तरजुमा केला आहे, आणि त्याव
रून जे पारशी लोक ह्या देशांत आहेत ते आ
पल्या धर्माचें ज्ञान करून घेतात.

पारशी धर्म प्रथमतः जरतुष्ट नामें इरा
णी मनुष्यानें प्रसिद्ध केला. त्यानें जंड अवस्ता
शास्त्र लिहिलें, असें पारशी लोकांचें मत आ
हे, परंतु ह्या गोष्टीस कांहीं प्रमाण नाहीं, आ
णि त्या विषयीं बहूत संशय धरण्याचें का

रण आहे. जर तुष्ट ह्या येवढी स्त्रिस्ता पूर्वी सुमारे ५०० वर्षी मागे होता. त्याने त्यावेळचा इराणी राजा ज्या चे नांव दारायस हिस्ता स्पेस ऊर्फ गुष्टा स असे होते, त्याला आपला शिष्य करून त्याच्या साह्याने आपला धर्म त्या सर्व देशा मध्ये स्थापित केला, आणि त्या वेळे पासून सुमारे ११५० वर्षे म्हणजे सन ६५० च्या साला पर्यंत तोच धर्म त्या देशांत चालू होता. शेवटी सुसल मान लोकांनी इराण देशांत येऊन तो सर्व देश जिंकून घेतला, आणि पारशी धर्म नाहींसा करून त्या धर्मातील लोकांचा फार पाठ लाग केला. त्यामुळे सुमारे सन ७९७ च्या साली बहुत पारशी लोक आपला देश सोडून गुजराथ एथें येऊन राहिले. तेव्हा पासून पुष्कळ पारशी लोक ह्या देशांत येऊन राहिले आहेत. सुमारे ५०,००० पारशी लोक आज हिंदु स्थानांत असतील. मुंबईस ते २०००० गांव र आहेत. इराण देशांत आतां फार पारशी लोक राहिले नाहींत. कदाचित् २०००० तेथें असतील. पारशी लोकांचें मत असें आहे, कीं मुळ

चा एक देव आहे त्यास झरवाण अकराण म्हणजे अनंत काल असें म्हणतात; परंतु तो निराकार आणि समाधीत निमग्न असतां पारशी लोक त्याची भक्ति फार करून करीत नाहीत. परमात्म्यानें होरमज उत्पन्न केला. त्यालाच ते देव मानून त्याची भक्ति आणि स्तुति करितात. होरमज हा उजेडाचा म्हणजे चांगला देव, आणि आरिमान हा अंधाराचा म्हणजे दुष्ट देव. हे दोन्ही देव परमात्म्यानें उत्पन्न करून हें जग त्यांच्या स्वाधीन केलें, असें पारशी लोकांचें मत आहे. होरमज हा आरिमान त्याशीं नेहमीं लढाई करितो, आणि दुःख व पाप ह्यांचें निवारण करण्याला, आणि सुख व सुज्ञान चालविण्याला पाहातो. शेवटीं तो आरिमानाला जिंकील, आणि त्याला नरकांत टाकून सर्व जगांत सभक्ति चालवील, आणि जगाचें कल्याण करील असें पारशी लोकांच्या शास्त्रांत सांगितलें आहे.

होरमज हा उजेडाचा देव आहे, आणि उजेड हा त्याची प्रतिमा आहे, असें पारशी

लोक समजून ते उजेडाचा आणि विशेषें करून न सूर्याचा व अग्नीचा फार मान राखून त्यांची पूजा करितात. पवित्र अग्नि नेहेमी राखण्यासाठीं आणि त्याचें भजन करण्यासाठीं ते देवकें बांधतात. अग्नि हा फार कल्याणकारक आहे आणि तेणें करून मनुष्याला मोग संतोष होतो, म्हणून तो देव आहे, असें ते समजतात. ते अग्नि कधीं विश्व वीत नाहीत. ते अग्नी खेरीज बडूत अणारवी पदार्थ म्हणजे चंद्र, तारे, पाणी, वायु, भूमी, समुद्र, नद्या, झाडे इत्यादिक ह्यांची पूजा करितात. कुचे भुतांशीं लुटाई करून मनुष्यांचें चांगलें रक्षण करितात, आणि त्यांच्या साहाय्यानें माणसें आकाशांत जातात, असें समजून पारशी लोक कुऱ्यांचा फार मान राखितात आणि त्यांची पूजा करतात.

जमिनीला दुःख नव्हावें म्हणून पारशी लोक माणसांचीं प्रेतें जमिनींत पुरितनाहींत; परंतु उंच ठिकाणा वर मोठीं मोकळ्या

तोडाचीं थडगीं बांधून त्यांत प्रेतें ठेवितात. मग तीं प्रेतें तेथें राहून कुजून जातात, किंवा घार व दुसरे पक्षी हे फाडून खातात.

पारशी धर्मांत शक्य होण्याचे प्रकार बहुत आहेत. त्यांत सांगितलेलीं कर्में अनंत आणि बहुत करून फार वलकीं अशीं आहेत. तीं कर्में केल्यानें मन शक्य होते, असें त्यांस वाटतें. पारशी लोक बहुत प्रार्थनांचा जप करित असतात. त्या प्रार्थना जंड भाषेंत आहेत, म्हणून त्यांचा त्यांस अर्थ समजत नाहीं. मरी प्रार्थनेचा अमुकवेळ जप केल्यानें पुण्य घडतें, असें त्यांस वाटतें. जे कर्में करून शक्य होतात ते मेल्या नंतर होरमज जो उजेडाचा देव त्यापारशीं जाऊन राहतील, आणि जे शक्य होतनाहीं ते भुतांबरोबर सर्व काळ नरकांत दुःख पावतील, असें त्यांचें मत आहे.

निरनिराळे धर्म

नीतीचीं वाक्यें.

सर्व अरिष्टां पेशां पाप हें मोठें अरिष्ट होय, आणि सर्व प्रकारचा कल्याणां मध्यें आल्या

स मुक्ति प्राप्त करून घेणे हे सर्वोत्कृष्ट कल्याण होय.

मुळांनीं कोणत्या गोष्टी आगत्य शिकव्या, असें स्पार्टा देशच्या अजिल्हास सरा जा स कोणीं विचारलें असतां त्यानें उत्तर दिलें, कीं "ज्या गोष्टी मुळांस मनुष्या वस्त्रंत आचरिल्या पाहिजेत त्या शिकवव्या."

प्रत्येक गोष्ट योग्य समयां करावी, प्रत्येक वस्तूचा वास्तविक उपयोग करावा, यजेथली वस्तु तेथें ठेवावी.

जेव्हां धर्म व नीति ह्या दोहोंस हलकें मानण्याचा कल दृष्टीस पडतो, तेव्हां हे दुर्बुद्धीचे व दुष्ट अंतःकरणानें चिन्ह होव, अशी आपण गांठ मारावी.

आरिस्ता तल ह्यास कोणी विचारिलें, कीं लुबाडी सांगितल्यानें मनुष्यास काय मिळतें. तेव्हां त्यानें असें उत्तर केलें, कीं तो जरी खरें बोलला तरी त्यावर कोणी विश्वास ठेवित नाही इतकें त्यास श्राघ होतें.

ज्यास आज नीट राहवत नाहीं, तो उद्यां नीट राहाण्यास योग्य नाहीं. अल्प वयस्क पुरुषांस विश्रांती करितां कर्मणुक आवश्यक झाली असतां फार वाईट.

श्रमानें आरोग्यता वाढते. उद्योगानें समृद्धि होते. व्यवस्था व मित व्यय ह्यांनीं तिचे रक्षण होते. रोजच्या श्रमानें रात्रीस सारवर झोप लागते. प्रामाणिक पणानें प्रतिष्ठा प्राप्त होते. सचोठीनें मित्र मिळतात. दहशत ठेवणाऱ्या उर्बावापांचीं आज्ञाधारक मुलें असतात. ह्या भवसमुद्रांतून पार पडण्याकडे लक्ष ठेवावें, आणि ईश्वराचें भय बाळगून नीतीनें चाललें असतां ह्या लोकीं व परलोकीं ही सुरवा प्राप्त होते. अक्षय पारलोकिक द्रव्याविषयीं ज्यास लोभ नाहीं, ज्यांची ईश्वरावर किंवा त्यानें दिलेल्या धर्मावर प्रीति नाहीं, परंतु ज्यांची ऐहिक गोष्टींवर मनापासून आवड आहे, अशा पुरुषांपेक्षां दुसऱ्या कोणाचाही अधिक कळवळा येत नाहीं. अशा स्थितींत जे आहेत त्यांचें लोक कितीही वर्ण न करीत, अथवा त्यांस मानोत, परंतु ते परलोकचे

सरव पाऊं शकणार नाहीत.

निरनिराळ्या लोकांचे शक.

कोणे एके समयीं एखादी मोठी गोष्ट चडते, आणि तेव्हां पासून जो काळ जातो त्यास शक असें म्हणतात. शक मोजण्याचे काळ देशो देशाच्या लोकांचे निरनिराळे आहेत. हिंदूंचे शक चालतात. शालीवाहन नामें राजा गोदावरीच्या तिरिं पेंठण नगरीमध्ये होता, त्याचा शक इसवी सनाच्या ७९व्या वर्षीं चालू झाला, आणि उज्जनीमध्ये विक्रम म्हणून राजा झाला, त्याच्या शकाचा आरंभ क्रिस्ताच्या पूर्वी ५७ वर्षे झाला. त्यास संवत असें म्हणतात. संवत्सर चक्रांत ६० वर्षे आहेत. त्या प्रत्येकांचीं नावे वेगळीं आहेत.

मुसलमान लोकांमध्ये तीन सन चालतात; सुरसन फसली व हिजरी. सुरसनाचा आरंभ क्रिस्ती शकाच्या ६००वे वर्षाच्या मे महिन्याचे ६व्या तारिखे पासून आहे, व फसली सनाचा आरंभ त्याच्या पूर्वी ९ वर्षां पासून आहे. हे सन कोणत्या कारणां वरून चालू झाले, त्याची बरोबर मा

द्विती नाही. हिजरी सनाचा आरंभ क्रिस्ती सना
च्या ६२२ वे वर्षाच्या जुलई महिन्याचे १६ वे तार
खे पासून आहे. त्या दिवशीं मुसल मानांचा पै
गंबर महंमद अरब रूखा नांतील मक्का
शहराहून मदिना शहरास पळून गेला. हिज
रा ह्या शब्दाचा अर्थ "पळणें" असा आहे.

इसवी सन ६३२ ह्या वर्षी इराण देशाम
ध्ये तिसरा येजदिजर्द नामें राजा झाला. तेव्हां
पासून तेथें मुसल मान लढाई करून जय
पाऊं लागले, व थोड्या काळांत पुढें त्यांनीं तो देश
जिंकिला. म्हणून तेथचे इराणी मुसल मान
त्या काळा पासून सन मोजूं लागले. तो इसवी सन
च्या ६३२ वे वर्षाच्या जूनच्या १६ व्या तारखे पासून
न चालू आहे; परंतु जेव्हां पारशी लोक त्या देशापा
सून इकडे आले, तेव्हां तेथचा शक आपलाच आ
हे, असें समजून त्या प्रमाणें काल गणितात. तथापि
हिंदुस्थानांत ते राहिल्या मुबें वडु धा हिंदूंचे
शक, महिने इत्यादि वापरतात.

मुंबईंत व आस पास मिळून इस्त्रा

यल लोक सुमारे पांच साहा हजार आदिह. त्यांती ल कित्येकांस बेनि इस्नायल आणि कित्येकांस य दूदी असें म्हणतात. इस्नायल लोक आपला शक जगान्या आरंभा पासून मोजतात. त्यांच्या म तानें सन १८५१ च्या सप्टेंबरांत जगास उतान्न हो कन पांच हजार साहा शें अकरा वर्षे झालीं.

क्रिस्ती सन येरू क्रिस्ता पासून आदि. शके १७७३ च्या वर्षाचे पौष महिन्यांत त्या स नान्चे १८५२ वें वर्ष चालू झालें. हा सन युरोप खंडांतील व अमेरिका खंडांतील सर्व क्रि स्ती लोक आपल्या व्यवहारांत चालवितात, व हिंदु स्थानांत ही बडुधा सर्व लोक कागदोपत्रीं हाच स न लिहितात.

हया सनान्चे मोजणें पहिल्यानें दे आनि शस ह्या नांवा च्या एका मंका ने क्रिस्तानंतर ५१५ वे वर्षी चालू केलें. रचित.

अरब लोक.

आब्राहामास दोन पुत्र होते. एक इ झाक व दुसरा इब्रमा इल. इझा का पासून

देवान्हे निवडक लोक म्हणजे यद्गदी उत्पन्न झाले,
 व इरमा इला पासून अरब लोक झाले, असें य
 द्गदी लोकांच्या शास्त्रांत सांगितलें आहे. हे लोक
 अरब स्थानांत रहातात. त्यांच्या शरीराचा बांधा
 हिंदु लोकां प्रमाणें ठेंगणा, व वर्ण काळसर आहे;
 आणि त्यांच्या डोईचे केंस काळे आहेत, व डोळेही
 काळे आहेत. त्या लोकांचा वेष येणें प्रमाणें असतो.
 अंगा मध्यें निळ्या रंगाचें एक रवमीस असतें, व ते
 कंबरेस पांढरा शोला गुंडाळितात. त्यावर कित्ये
 कजण सकेडा कांतडें बांधितात. अरबस्थाना
 च्या मध्य देशांतील लोक बहुतेक रूत राहुट्यां
 त वस्ती करतात, व ते एकाच ठिकाणीं रहातात
 असें नाहीं. आपला मेढरांचा व गुरांचा कळप
 घेऊन जागोजाग फिरतात. मुसलमान धर्माचा
 स्थापक जो म्हंमद तो उत्पन्न होई तो पर्यंत
 हे लोक अज्ञानी व मूर्ति पूजक होते. त्या लोकां
 स लूट करणें फार आवडतें, आणि त्या कामाक
 रितां ते आपल्या मोठ्या टोक्या जमवितात.
 त्यांच्या देशांतील वाळवंटांतून जे याने करून व

प्रवासी जातात त्यांवर हल्ला करून व त्यांस मारून त्यांचें सर्व हिराऊन घेतात. एकवेळ ह्या लुटारू अरबांनीं पन्नास हजार लोकांची टोळी जमऊन मक्केहून बरो धर तुर्की लोकांची फौज घेऊन येणाऱ्या व्यापाऱ्यांवर हल्ला करून त्यांतील साठ हजार लोकांस ठार मारिलें, व त्यांचा मोठ्या किमतीचा माल लुटून नेला. ह्याप्रमाणेंच समुद्र किनाऱ्यास त्यांच्या जातीचे चांचे पुष्कळ आहेत. ते कोणाचेंही जहाज सांपडलें तरी लुटून नेतात.

हे लोक सुसलमानां प्रमाणें डुकराचें रेरीज करून सर्व प्रकारचें मांस खातात. त्यांस उंटान्या मासाची फार आवड आहे. ते रक्त खात नाहीत. ज्या मासांस खयले नाहीत ते खात नाहीत. ते लोक मादक दारू पीत नाहीत. बुंद, चसपाणी, व सरबत हीं पितात. ह्या लोकांचा धर्म महंमदी आहे. त्यांची उत्पत्ति व प्रकार महंमदाच्या वर्णनांत पाहूवा.

ह्या लोकांमध्ये पूर्वी पुष्कळ विद्वान्ज्ञाते, व विद्याही बरीच वाढली होती; परंतु आतां

त्यां प्रमाणें अज्ञानी असे लोक दुसरे कोठें नाहींत. ह्याची भाषा दोन प्रकारची आहे, म्हणजे प्राकृत अरबी व संस्कृत अरबी. प्राकृत भाषा सर्व लोक बोलतात, व तिची व्याप्ति एशियेंतील व आफ्रिकेंतील कित्येक देशांत आहे. संस्कृत अरबी धर्मसंबंधी क्रिया कर्मांत बोलतात, व तिचा अभ्यास विद्यालयांत करतात. त्यांचें धर्मपुस्तक जें कुराण तें त्याभाषेंत लिहिलें आहे. त्यांचें भाषांतर दुसऱ्या भाषेंत करून ते लोक कधीं वाचणार नाहींत. त्या भाषेत अरबलोक गीर्वाण भाषा असें मानतात, व ईश्वरी प्रसादा शिवाय ती मध्यें कोणी निपूण होत नाहीं, असें त्यांचें मत आहे. तींत लक्षावधि शब्द आहेत. त्याभाषेंत उंट ह्या अर्थीचे शब्द एक हजार वर आहेत, व सिंहाची नावे पांचशें आहेत.

अरब लोकां विषयीं क्रिस्ती शास्त्रामध्यें असें सांगितलें आहे, कीं त्यांचा हात सर्व लोकांच्या विरुद्ध, व सर्व लोकांचा हात त्यांच्या विरुद्ध होईल, आणि ह्या भविष्या प्रमाणें ते लोक

कअद्यापि सर्वांशीं विरुद्ध आहेत. अरब स्थानांच्या उत्तर भागांतील अरब तुर्की लोकांच्या कांदीं से धाकांत आहेत, परंतु दक्षिण प्रांतांतील भटक त फिरणाऱ्या अरबांस परदेशाच्या लोकांची सत्ता कशी असते, हे अद्यापि ठाऊक नाहीं. आणि ज्या रितीने त्यांनीं आपले स्वातंत्र्य गारवून दुसऱ्याचे सुखुरव जिंकिले ती रिती पाहूं गेलें असतां मोठा विस्मय वाटतो.

हल्लीं अरब स्थानांतील मध्य देशांत पुष्कळ लहान लहान राजे आहेत. त्यांचे राजांस शरीफ किंवा इमाम असें म्हणतात. ते राजांचे व उपाध्यांचे अशीं दोन्ही कामे करितात, आणि त्यामुळे लोकांच्या शरिरावर व आत्म्यावर त्यांची सत्ता चालते. राजांची गादी वंश परंपरेनें आहे. त्या लोकांस कायदे नाहीत. कुराणांत जें कांदीं असेल त्यावरून न्याय मन कबी होत असते.

रचित.

विलायतेची लक्ष्मी.

निरनिराळ्या देशांत निरनिराळ्या प्रकार

चे पदार्थ ईश्वराने उत्पन्न केले आहेत. त्यांचे सार्थक कर्णें मनुष्याकडे आहे. जर लोक शाहाणे नसले तर देशाची लक्ष्मी क्षीण होऊन ते उपमर्द पावतात. हल्लीं पृथ्वीचे पाठीवर जितके देश आहेत, त्यांमध्ये इंग्लंड देश ज्यास इकडील लोक सामान्यतः विलायत असें म्हणतात, तो सर्वां हून लक्ष्मीवान् चबलिष्ठ आहे. ह्या देशाचे ताब्यांत अति विस्तीर्ण व ज्यांतील प्रजा अज्ञान असा आपला हिंदु स्थान देश आहे. ह्याचें लंका येथें ठाणें आहे, चिनांत कांहीं अमल आहे, कैफ आफ् गुड होपास ठाणें आहे. अमेरिका खंडांत अमल आहे, व पृथ्वीवरील बद्धत करून राज्यांवर इंग्रज लोकांचा दाब आहे, व त्यांच्या कबजांत सर्व समुद्र आहे. त्यांची जमिनी वर व पाण्यांत फौज आहे, येणें करून इंग्रजांशीं स्पर्धा करण्यास कोणास सामर्थ्य नाहीं. हिंदु स्थानांत रत्नान्या रवाणी आहेत. अमेरिकेंत सोन्याच्या रवाणी आहेत, आणि विलायतेंत असें कांहीं नाहीं. विलायतेंत सुरव्य रवाणी लोखंडाच्या व सोळ शाच्या आहेत, परंतु ह्या दोन पदार्थां-

चा उपयोग इंग्रज लोकांनीं इतका केला आहे, कीं संपूर्ण पृथ्वींतल्या सोन्यास व रत्नांस ते तुच्छ मानितात.

सन १८४५ सालीं विलायतेतील रवाणी तून कोळसा २३ कोट रवंडी निघाला, व लोरवंड १७ लाख रवंडी निघाले. विलायतेतून लोरवंडी सामान सर्व पृथ्वींत प्रविष्ट होत आहे. लोरवंडाचा रसरूपण्यास भूमींतून काढलेला कोळसा लागतो, वशिवाय वाफेच्या गाड्या व गलबते चालविण्यास कोळसा मनस्वी लागतो. रूस, फराशीस, अमेरिका, आश्रिया, सुशिया, इत्यादि देशांत सुष्कळ लोरवंड व कोळसा निघतो; इंग्लंडांत इतका निघत नाही. इंग्रज लोकांच्या व्यापाराचे मुख्यपदार्थ हे आहेत. ह्या पदार्थांनीं त्यांस बलवान व दृष्यवान् केले आहे. लोरवंड व कोळसा ह्यांच्या रवाणी नर्मदा तिरीं आहेत, असा शोध लागला आहे; परंतु इकडील देशांतील लोकांस कळू लागेल तेव्हां त्यांचें मोल समजून उद्योग करतील. लक्ष्मी मिळणें हें श्रमासून नाही. बहुत विचार आणि खटपटी केल्या पा

हिजेत. अमेरिकेंत इंग्रज लोक गेले नव्हते, त्या कार्कीं तेथील लोक कंद मूक खाऊन नागवे रावांत राहात होते. वस्य प्रावर्ण आणि धान्य हीं त्यांस ठाऊक नव्हतीं. आतां तेथें इंग्रज लोकांनीं ठाणीं घातलीं, तेव्हां पासून त्यादेशांत खाणी निघाल्या. नाना प्रकारचीं धान्यें व गेरे होऊं लागलीं. तस्मात् लक्ष्मी म्हणजे कोठून वाहेरून आणावी लागते, असें नाहीं. मेहेनत केली आणि आपले पाया रवालीं काय आहे हें पाहिलें म्हणजे लक्ष्मी दिसूं लागते, परंतु आकशांस ती कोठेंहि सत नाहीं, आणि लोकांनीं मिळविलेली त्यांचे जवळ आली असली तरी त्या अयोग्य पुरुषां पासून उब कर जाते. जीं एकाची वाट तीच देशाची वाट. शहाणपण पाहिले, म्हणजे मातीचें सोनें होतें, नाहींतर अज्ञानानें सोन्याची माती होते.

ज्ञानप्रकाश.

मरणाचा विचार.

मरणाच्या हातून कोणी सुटलें नाहीं. लहान, थोर, वृद्ध, तरुण, गरीब, श्रीमंत, विद्वान्, अविद्वान्, सद्गुणी, दुर्गुणी, इत्यादि सर्व प्रकारच्या मनुष्यांस मरणाचा फाळ घावा लागतो. मरणाचा तकादा केव्हां

ये ईल, हें कोणास ठाऊक नाहीं, व तें एकदां आलें असतां फोणतीही सबब ऐकून मागें परतत नाहीं. कसें ही मोठें निकडीचें काम असलें तरी हा बवडा शिपाई क्षण भर ही थांबत नाहीं. ह्याची जलदी इतकी आहे, कीं नेत्राचें पात हालण्याचे पूर्वीं हा हजारां जणांस घेऊन जातो. असा ह्याचा धाक असतां लोक इतके धीट झाले आहेत, कीं ते त्याच्या येण्याचा विचार देखील करीत नाहीत, व तो आला असतां त्या बरोबर जाण्याची तयारी करीत नाहीत. जसें ते असतात तसेच जातात. असो, परंतु मरण विषयीं भाषण येथें दुसऱ्या प्रकारचा विचार करूं या.

जेथें मरण शिरतें तेथें दुःख व शोक हीं उत्पन्न होतात, हें अनुभव सिद्धच आहे. कोणाचा पुत्र, बंधु, पिता, संबंधी, मित्र, अथवा शेजाही मरण पावला असतां आस दुःख प्राप्त होत नाहीं, असा पाषाण हृदयी मनुष्य कोठेंही नसेल. अशा प्रसंगीं अंतःकरण वितकून नेत्रांतून अश्रुधारा वाहूं लागल्या असा स्वभावच म

तु प्यास ईश्वरानें दिला आहे; परंतु मनुष्यें त्या
 चा सदुप योग न करितां मूर्ख पणानें व सविचा
 रानें मनास वाटेल तशी वर्तणूक करितात, व आ
 पणांस अधिक कष्टी करून घेतात. घरांत कोणी
 मरण पावले असतां त्याविषयीं कित्येक जण मो
 ठा अट्टा हास करून ओरडतात, छाती बडबून
 घेतात, कपाळ आपटितात, व आणखी दुसरी पु
 ष्कळ धुमाळी करितात; परंतु इतकेंच केवळ नाहीं,
 तर ते आपल्या शोकाच्या कल्होळांत दयाळू व
 न्यायी परमेश्वरास शब्द लावून बोलतात. हैं हिं
 दु लोकांच्या अज्ञानी वायकांत बडुत करून दृ
 ष्टीस पडतें. जर त्यांचें मूल मेलें, तर त्याविषयीं
 शोक करितांना त्या देवास श्राप देतात, व अपश
 ब्द बोलतात. त्यानें हें दिलें तरी कशाला ? नसतें
 दिलें तर बरें होतें. त्यापाशीं कोण मागा वयास गे
 लें होतें ? त्यास काय ह्याचेंच रक्त प्या वयास पा
 हिजे होतें ? त्याचें मन कसें कठीण झालें ? हें पो
 र पूर्वजन्माचें वैर साधा वयास आलें. हें आमचें
 दुस मान होतें. इत्यादि अनेक प्रकारच्या अविचा

राच्या व अज्ञानाच्या गोष्टी बोलून ईश्वरास संतापवितात, व आपल्या पापाचा घडा भरितात. तर अशा प्रकारच्या शोकांध पुरुषांनीं व स्त्रियांनीं अंमळ विचार करावा म्हणजे त्यांची वर्तणूक योग्य किंवा अयोग्य आहे, हें त्यांस सहज कळून येईल. तो विचार असा.—

१ आपण ज्या करितां इतका अतिशय शोक करितों व ईश्वरास दुर्भाषण बोलितों, तें अविनाशी असतें किं काय ? तें केव्हां तरी एथून जाणारच जाणार, असें आपणाला माहित असतें, व एकदां गेलें म्हणजे पुनः कधीं येणार नाही, हेंही ठाऊक असतें. मग त्या विषयीं कां शोक करावा ? ह्या मृत्यु लोकाच्या सर्व वस्तू क्षणिक आहेत. तर त्या आपणां पासून केव्हां तरी जाणारच असें निसर्गांत वागवून त्यावर प्रीति करावी.

२ सर्व वस्तूंचा धनी परमेश्वर आहे, म्हणून त्याची सत्ता सर्वांवर आहे, व तो आपल्या मालाची पाहिजे तशी व्यवस्था करावया

स स्व तंत्र आहे. त्याच्या इच्छे पुढे कोणाचा उपाय नाही. त्यानेच आपणांस दिले व त्यानेच नेले, तर त्यांत आपले काय गेले ? त्याच्या इच्छेस वाटले, तो पर्यंत त्याने आपणा पाशीं मूल त्याच्या प्रतियाळ करण्यास व त्यापासून स्तरव अनुभविण्यास ठेविले होते. तें त्याने परत नेले. मम त्या विषयीं ईश्वरास कां दोष द्यावा ?

३ ईश्वर अत्यंत न्यायी व अत्यंत दयाळू आहे; परंतु त्याचे सर्व मार्ग आपणांस समजत नाहीत. तो आपली दया व न्याय कोणत्या रितीने व केव्हां प्रगट करील हें समजत नाही. कोणी म्हणतात, कीं आम्ही देवा पाशीं मागावयास गेल्यां नसतां त्यानें आम्हांस थोडे दिवसां करितां मूल देऊन दुःखी कां केले ? परंतु हें बोलणें अविचाराचें आहे. पाहा, जो दाता मागितल्या वांचून देतो तो किती दयावंत म्हणावा ? आणि जर आपण त्याचे उपकार मानीत नाहीं, तर आपण किती कृतघ्न आहों ? तो जें करितो तें यथान्याय व ज्यांत आपले कल्याण होईल असें करि

तो. मरण हें एक आपल्या पापाचें शासन आहे, आणि आपलें पाप काय थोडें आहे? आपल्या मुलाचें किंवा कोणत्याही गोत्र जाचें मरण हें आपल्या पापास अगदीं थोडें शासन होय. आपण त्या पेक्षां मोठ्या दंडास योग्य आहों, परंतु ईश्वर इतका दयाळू आहे, कीं तो आपला नाश इच्छित नाही. पाप्याच्या नाशांत त्याला संतोष नाही. खाजभावर प्रीति करून घे, येथील सर्व पदार्थ नाशवंत आहेत, असें जाणावें; आपली ही गति शेवटीं अशीच होणार म्हणून आपण लवकर आपल्या पापाचा पश्चात्ताप करावा; व आचरण निर्मळ ठेवून आपण सर्वदां ईश्वराच्या आधीन होऊन रहावें इत्यादि आपल्या कल्याणाच्या गोष्टींचा मार्ग सूचवून देण्यास ईश्वर असे प्रसंग आपणावर आणित असतो. तर त्यांत त्याची आपणावर केवढी प्रीति दिसून येते? बाप जसा प्रीतीनें आपल्या पुत्रास शासन करितो, तसा ईश्वर ज्याचें बरें करूं इच्छितो त्यास सूमार्गीस नेण्यास प्रीतीनें शासन

करितो.

ह्या प्रकारचे विचार मनांत आणल्याने दुसऱ्या
च्या म्हाणाने जें आपणांस दुःख प्राप्त होते त्यानें शां
तवन व्हाते, व शोक करिते वेळीं जीं महापातकें आ
पल्या ह्यातून घडतात तीं न भ्रष्टां आपण ईश्वरा-
ची स्तुति करतो, व जें त्यानें केकें तें आपल्या बऱ्याक
रितांच आदि, असें मानावयास्त लागतो ^{मूढावित.}

ध्यानांत ठेवण्यासारख्या गोष्टी.

इसवी सन १६७२ ज्ञाने राशि तारीख १२
ह्या रोजीं लंडन शहरांत दिवसास इतका अंधार पड
ला, कीं शोन प्रहरीं वाचतां येईना सें झालें.

युरोप रवंडांतील सर्व पर्वतांमध्ये उंच पर्व
त ब्लांक नामें आहे, व सर्व पृथ्वीवरील पर्वतांत
उंच असा एशिया खंडांत हिमालय पर्वत आहे.

पृथ्वीवर सर्वांहून मोठी नदी अमेरिका
नामक आहे. पृथ्वीवरील सर्वलोकांत उंच असे
प्लेटे मोनिआ देशाचे लोक आहेत, व सर्वांहून
ठें गणें असे ल्यापलंडचे लोक आहेत.

- पृथ्वींत अत्यंत कडर अशा बायका सर्वे

शिया देशांत आहेत.

पृथ्वीवर अत्यंत उष्ण असा ब्रम्ह देश आहे, व अति शय थंड असा ग्रीनलंड देश आहे.

पृथ्वीवर अत्यंत सुधार लेले लोक युरोप खंडांत आहेत, आगदीं रानटी असे आफ्रिकेंत आहेत. एशिया खंडांत प्रजापुष्कळ आहेत व अमेरिकेंत आगदीं थोडी आहे.

एकाच जातीचे पुष्कळ लोक असे चिनी आहेत. जेथें लोकांस पुष्कळ स्वातंत्र्य आहे असा युरोपखंडांत इंग्लंड देश आहे, व जेथें लोक आगदीं दासां प्रमाणें परतंत्र वागतात असा देश तुर्कस्थान आहे.

सान्या पृथ्वीतें पुरातन राज्य चीनचें आहे, व आगदीं नवें असें ब्रेझिलचें आहे. युरोप खंडांत आगदीं डोंगरी असा नॉर्वे देश व आगदीं सपाट असा रूस देश आहे.

छापरवान्याची सुक्ति युरोप खंडांत इसवी सन १४४४ सांत निघाली. जर्मनी देशांत लुथरानें क्रिस्ती धर्मा प्रमाणें लोकांत ईश्वराची

भक्ति ३० स० १५१७ त्रांत चालविली.

कोलंबसानें अमेरिकेचा शोध इसवी सन
१४९२ त लाविला.

युरोपियन लोकांतून प्रथम पोर्तुगीस लो
क जल मार्गानें १४९७ त हिंदुस्थाना मध्ये आले.
हिंदुस्थानांत व्यापार करण्याकरितां ईस्ट इंडि
या कंपनी १६०० त झाली. इंग्लंडांत वर्तमान
पर्यंत १५८८ त चालू झालीं.

कलकत्यांत नवा बानें इसवी सन १७५८
त अंधार कोठडींत १४६ इंग्रज लोक कोडून ठेवि
ले होते. त्यांतून दुसरे दिवशीं २३ माणसें मात्र जि
वंत निघालीं.

पृथ्वीचा पृष्ठ भाग सुमारे २०,००,००,००० चौर
स मैल विस्तीर्ण आहे, त्यांतून १५,००,००,०००
चौरस मैल रवाच्या पाण्यानें व्यापले आहेत, बाकी
पांच कोटी चौरस मैलांवर सुमारे ८१,७२,७१,०००
इतक्या लोकांची वस्ती आहे.

रचित.

बाजीरावपेशवे ह्यांचे अमलांत मराठी राज्याची व देशाची स्थिति.

बाजीराव पेशवे ह्यांचे अमलांत पुष्कळ

मुल्ख स्व लोकांकडे जाहा गिरीनें वाटून दिला होता. दरबारांतील खिसमत गार बंगेरे जे हलके लोक, त्यांस ही जाहागिरी दिल्या होत्या, आणि दर एक जाहागीरदार मनास येईल तशी आपले जाहागिरीचे गावांत वर्तणूक करी. त्यांस कांहीं नेम किंवा कायदा नव्हता. ते रयते वर जुल्म करीत, वळट व दंगा करीत. आपसांत तंटा करून एकमेकाची जाहागीर लुटीत, व जाळीत. स्वतां श्रीमंताची बदलत. होळ करान्या लुटीची आठवण दक्षिणेंतील लोकांस आहेंच; त्यां तून पुणें व नाशिक येथील लोकांस विचारावे. त्यानें त्यांलोकांचे जे हाल केले ते लिहितां येत नाहींत.

राज्य अगदीं बेशिस्त होते. कोण कोणास मारील व कोण कोणास लुटील, ह्याचा भरवसा नवता. कोणी श्रीमंत झाला असतां पेशवे किंवा त्यांच्या कृपेंतील कोणी तरी त्यास इजा देई, आणि-

त्याचें सर्वस्व घेऊन नाश करी.

बाजी रावांचें अमलांत वस्तूला मनास येईल तसा घेत, महालांचे मक्के देत, आणि सभेदारांस धाक किंवा कायदा नसे त्यामुळे ते श्रीमंतां इतका अधिकार चालवीत, आणि दर एक सभेदार आला म्हणजे पेसा मिळविण्या करितां अर्धा महाल मिकारी करी. त्याची श्रीमंतांस स्वबर नसे. मामले दाराच्या लोभानें आणि लुळमानें हें राज्य रयतेस नको नको असें होई.

सुकुरव संरक्षणार्थ पोलिस ऊर्फ शिपाई वेमळे नसत, फक्त शहर पन्हुयान्चे शिपाई शहरांत असत. लष्करही चांगलें नव्हतें. लटाई किंवा मोहीम आलीतर शिपाई आयत्यावेळेस गोळा करीत. ते पाठ भरू लोक असत, व त्या लोकांस युद्धकोशल्य नसे त्यामुळे त्यांच्या कांहीं उपयोग नसत नसे. त्यांस अपेक्षा येई. पूर्वीं मराठ्यांनीं मावळांतून निघून दिल्ली पर्यंत देश काबीज केला. तरतो जभाव व ते शोई बाजी रावांचे वेळेस नाहीसें झालें. श्रीमंतांचें लष्कर जेथें जा

ईल तेथें फत्ते करील, अशी जी पूर्वीं कार्ति झाली होती ती बाजीरावाचे अमलांत गेली. त्याचें लफ्कर बेबंद, बेमरा मत व बेहि मंत असे. तें बाहेर निघालें म्हणजे रयतेस लुटायास मात्र तयार, आणि त्याच्या लुटीनें दुष्काळ पडत. शेतकरी लोकां त्रासत असत, आणि पेशवे शिपायांस पगार ही वेळचे वेळेस देत नव्हते, ह्यामुळे लफ्कर बेफाम झालें होतें. पमारा करितां शिपाई लोक तगादा व दांडगार्द करीत.

अदालत सुबीच नव्हती. अधिकारी होते त्यांची नजर पेशावर असे. जो श्रीमंत त्याचे तर्फेचा निवाडा होई. जिकडे तिकडे सगळी लबाडी माजली होती.

लोकांचा धर्म व नीति हीं अगदीं बुडालीं होतीं. जितके मोठे लोक इतक्यांचे घरीं जीव चाराचीं स्वराब व हलकीं अशीं कामें होत असत. मोठे लोकांची अशी अवस्था झाल्यावर लहान लोकांची पुसायास नकोच. त्यांनीं चौरटे पणा व पेंदरी यणा पत्करला होता. कोणी स्वस्थ

पणानें व्यापार, धंदा, व शेतकी करूं शकत नसे. गरिबावर मोठा जुलूम होता. लोकांची सुदृढता बघी, म्हणून श्रीमंतांनी क्षणभरही मनांत आणि लें नसेल. श्रीमंतांचें चित्त काम कारभारांत नव्हतें. ते आपला वेळ स्नान संध्यांत आणि भिक्षु कांशीं बोलण्यांत घालवीत. बाजीरावाच्या दरबारांत सरब आणि पैसा मिळवा वयास भिक्षक ब्राम्हण देशांत राहून येत. त्यांस रवराब कामांत घालून पैसा घावा, स्वदा उद्योग बाजीरावानें जन्मास येऊन केला.

बाजीरावाची चाल व नीति फारवा

ईट, व राज्य पदवीस तो पुरुष फार अयोग्य, झामुकें त्यावर दंगा करून लोकांनीं त्यास मारिलें असतें, पण त्यानें भटांस व ब्राम्हणांस दानें बडूत दिलीं व मिष्ट भोजनें घातलीं, आणि आपल्या जातीस संतोषांत राखिलें, म्हणून बावीस वर्षे तरी त्यानें राज्य केलें. नाहींतर हा मार्गेंच पदभ्रष्ट होता. त्याची बुद्धि फार भ्रष्ट होती. कोणावर त्याचा विश्वास नसे आ

णि सर्वांस फसवाणें, हें त्यांचें अनांत असे. त्या
ने नेहमी आपल्या सरदारांत कलह उत्पन्न क
रून बेमनस्यें आणून घावीं. त्यांस बाम्हणां-
शिवाय कोणी चहात नव्हता. ज्यांस त्यांचे ऐथें
जे वावयास मिळून आठरी पणांत साहण्याची
सोडी लागली होती ते मात्र त्याची अमता करीत,
आणि जे आरिची, बहिष्णीची, बायकोची अब्रू
जाऊन पेंसा मिळाला तर सद्भाग्य असों मा-
नीत, ते त्यास बांगला म्हणत.

बाजीरावाचे अमलांत लोक अज्ञा
नी फार होते, कोणास कांहींच ठाऊक नव्हतें. इ
तज्ज कोणवहे कोठले ह्याची अगदीं माहिती
नव्हती. विलायत कलकत्यांत व कलकत्ता वि
लायतेत आहे, असें म्हणत. डांकेचा बंदोबस्त
नव्हता. कोठें काय चाललें आहे, ह्याची खबर
सरकारास कळत नसे. लोकांस कांहींच माहि
त नव्हतें. फक्त श्री मंताचा पाडा आणि जेवण
ह्यांत त्यांचें सर्व ज्ञान होतें. सर्व कारभार, राज्य,
मुलुख, विलायत, अखरखान, दुराण, दिल्ली,

पाताल, वैकुण्ठ, हीं साकर भातांत व जिल व्यांत लोक समजत होते.

ह्या प्रमाणें राज्याची स्थिति झाली असतां तें कसें बुडण्णर नाहीं ? लोक पराक्रम हीन झाले. त्यां मध्ये कोणी एक शाहाणा व शूर राहिला नाहीं. ह्या प्रमाणें बाजीरावाचे कार किर्दीत राज्याचा प्रकार होता.

मराठी देशांतील जुन्या साध्या पद्धती होत्या त्या फिरवून बाजीरावांनं नवीन बाईट चाळी घातल्या. वस्त्र प्रावर्णाची मर्यादा सटली. लोक लग्न सुंजींत खर्च बेताल करूं लागले.

ज्ञानप्रकाश.

पापाचा परिणाम.

एके दिवशीं मला नित्या पेक्षां अधिक श्रम झाल्यामुळे, व ह्या संसाराच्या खडपटींत जीं दुःखें भोगावीं लागतात त्यांचा विशेष अनुभव आल्यामुळे माझे चित्त व्यग्र व चिंतित ग्रस्त होऊन मी लवकरच झोपीं गेलों. तों मला एक चमत्कारिक स्वप्न पडलें तें नीं आपल्या वानवपारां करितां एथें लिहितों.

मी आ पल्या स्वप्नांत असें पाहितें, कीं के
 णी एक जगांतर वासी पृथ्वी पाहण्या करितां ना-
 झ्याएका मित्राच्या घरीं आला. त्या परस्परानें आग
 त स्वागत झाल्यावर ते भोजन उरकून गोष्टी बोलु
 त बसले. तेव्हां जगांतर वासी माझमित्रास म्हणूं
 लागला. ही तुमची पृथ्वी मला फार रक्षणीय वस्तूं
 दर दिसली. मी आकाश मार्गी वून येत असतां सू-
 र्य किरणांनीं झळकणारा असा मद्रो विस्तीर्ण समु-
 द्र व स्वच्छ, स्फटिका तारिरच्या निर्मळ, व मंजू-
 क शब्दे कस्तूर वाहणाऱ्या अशा मोठ्या ल्या नद्या
 व ज्यांचीं शिरवें भेघ दर्शनास जात आहेत व
 ज्यांच्या मत्तकीं सर्वदा रत्नभूतुषार सुगुट शोभ
 ताहेत असे पर्वत पाहून मला मोठा आनंद वा-
 टला. तसेंच ह्या पृथ्वीवर ज्यामध्ये अत्यंत वि-
 स्तीर्ण व गगन चुंबी अशा वृक्षांची गर्दी होऊ
 न राहिली आहे व ज्यांमध्ये नाना प्रकारचीं जना-
 वें क्रीडा करता हेत अशीं अरण्ये व ज्यांमध्ये सुं-
 दर व मधुर फलांनीं युक्त अशीं नाना प्रकारचीं झा-
 डें शोभताहेत, वृक्षांवर नाना प्रकारचे पक्षी वस्तून

कृस्वर व मनोहर गायन करता हेत व नाना प्रका
 रच्या रंगांच्या सुंदर व कृत्वास्तिक पुष्पांनीं प्रफुल्लि
 त अशा लतांच्या व झाडांच्या तट्या लायून गेल्या
 आहेत अशा बागा पाहून माझे मार्गेतील सर्वश्र
 म दूर झाले. ह्या वस्तून मला वाटते, कीं ह्या जगां
 तील लोक इतर जगांतील लोकां प्रमाणेच सुखी
 व आनंदी असतील. हें त्याचें भाषण ऐकून माझ्या
 मित्राच्या डोळ्यांतून अश्रु धारा वाहूं लागल्या, व
 त्यास जो गद्दिवर आला तेणें करून त्याच्याचें बोल
 वे नासें झालें. नंतर कांहीं पळांनीं तो झुंजार होऊ
 न आपल्या पाडुण्याशीं बोलूं लागला.

महाराज, आपण आमच्या पृथ्वीचें जें व
 र्णन केले, तें सर्व वास्तविक आहे व तें ऐकून म
 ला आनंद झाला, परंतु त्याच आनंदानें नाझ्या म
 नांतील दुःख अधिक वाढते, तें आपणांस सांग
 वयास ही मला रुज्जा वाटते. आपणांस वाटते,
 कीं ह्या पृथ्वी वरील लोक सुखी व आनंदी अस
 तील, परंतु ते इतके दूतभाग्य आहेत, कीं त्यां-
 च्या दुःखाचें व विपत्तीचें वर्णन करितां येतना

हीं. ये शील सृष्टि रचना संसार आदि, परंतु ये
 शील लोक इतके दुष्ट व दुसाचारी झाले आहेत,
 कीं एथें राहण्या पासून जें करवव प्रति घानि
 वणार ती प्राप्त करून घेण्यास त्यां पाशां योग्य
 ता राहिली नाहीं. हें जग पापानें इतकें भरलें आ
 हे, कीं जिकडे जिकडे आपण पाहाल तिकडे ति
 कडे पापाचे दुष्ट परिणाम दृष्टीस पडतील. आ
 पण म्हणतां, कीं ह्या पृथ्वीतील वृक्षांचीं फळे शो
 भिवंत व रुचीस बद्धत करस आहेत; परंतु जर
 तुम्हीं पापाचीं फळे वजे त्यांची रुचि घेतान त्या
 प्राण्यांची अवस्था पाहाल तर मला वाटते, कीं
 तुम्ही ठवकरच हें स्थूल सोडून जाल. हें माझ्या
 मित्राचें बोलणें ऐकून त्या नव्या गृहस्थास मोठें
 आश्चर्य वाटलें, कारण त्यास त्याचा अर्थ बराब
 र समजला नाही. त्यानें येतांना मार्गांत एकादे
 व दूता कडून ह्या जगाच्या पापा विषयीं काहीं
 गोष्टी मात्र ऐकिल्या होत्या व त्याच खुणे वर ते
 शोध करित करित एथें आला, कारण आका
 श मंडलांत अति शय मोठाले असे दुसरे गो

ल इतके असंख्य आहेत, कीं त्यांमध्ये ही पृथ्वी
 मनुष्याच्या वाळवंटातील एका लहानशा खड्या
 प्रमाणे कोंठे आहे, त्याचा शोध लागत नाही. अ-
 सो, त्या जगांतरवासी पुरुषास पापाची फळे क-
 शीं असतात, तीं समजे नांत, म्हणून तो आपल्या
 यज्ञमानास म्हणू लागला, कीं तुम्हीं म्हणतां त्या
 गोष्टींचा अर्थ प्रत्यक्ष पाहिल्या दिवाय मला
 समजणार नाहीं. त्यास्तव आपण मला कृपाक-
 रून बाहेर फिरावयास न्यावे आणि त्यागोष्टी-
 मला प्रत्यक्ष दाखवावा.

ही त्याची विनंती ऐकून माझामित्र त्या-
 पाहुण्यास आपले शहर दाखवावयास नि-
 घाला. प्रथम ते बाजारांतून चालले, तेव्हां पा-
 हुण्यास आपल्या पेटेंतील एक पागोटें घेऊ
 न घावे म्हणून माझा मित्र दाहा पांच दुकानें
 हिंडला, परंतु मालाच्या किमतीचा वेत वसेना.
 दुकानदार ज्यास पंधरा रुपये पडावयाचे त्या-
 ची पंचवीस रुपये किंमत सांगू लागले. आणि
 एक नवनायसन झाल्यावर दुसरा मागितला

असनां त्यापेक्षां हलक्या जातीचा दारवून किंमत ज्यास्त सांगू लागले. बोवटीं माझ्यामि त्रास त्रास आल्यामुळे मागिनलेल्या किंमतींत त्यानें एक दोन रुपये कमी करून पागोटें विकत घेतलें, व दुकान दारास रुपये दिले. ते त्यानें दगडावर बाज ऊन पाहिले. त्यांत एक रुपया कांशाचा निघाला. तो माझ्यामि त्रास मुकाट्यानें परत घेऊन दुसरा घावाला गला. हे सर्व झाल्यावर ते दोघे चालते झाले. ते व्हा जगांनर वासी त्यानें त्यास विचारिलें “ दादा, तुम्ही हा जो व्यवहार केला त्यांतून किं त्पेक गोष्टींचा मला अर्थ समजला नाही. एक पागोटें घेण्यास तुम्हीं इतकीं दुकानें कांदिं टलां? व तुम्हीं जे रुपये दिले, ते दुकानदारा नें दगडावर कां आपटले? व एक रुपया कां बदलला? ” त्यास माझ्यामि त्रास न्हणाला, “ बाबा, जें पाहण्याच्या हेतूनें आपण बाहेर फिराययास निघालों आहों, तेच ह्या गोष्टींत आपल्या दृष्टीस पडलें. हीं महाराज पापाचीं फळे

बरें. ह्या जगांतील लोकांनीं परमेश्वरार्थी भाति
 मोडून त्याच्या आज्ञा मोडल्या आहेत, व ते खो-
 ट्या मार्गानें चालतात. पाह्या, दुकान दार लोकां-
 स टकऊन अनीतीनें पै सा मिळवूं शिच्छतात,
 म्हणून आपणांस इतकें फिरावें लागलें, व मी
 जे रूपये दिले ते खरे किंवा खोटे हें पाहण्याक
 रितां त्या दुकान दारानें पारखून घेतले. त्यांत ए
 क रूपया खोठा निघाला तेव्हां ह्या शहरांत किं
 वा दुसरे कोठें तरी खोटे रूपये करणारे पुरु
 ष असतीलच, कारण तो आकस्मिक योगानें
 झाला नाही. हें भाषण करित तेचालले आहेत,
 तों एका मनुष्यास दोघे तिघे उचलून नेत हो
 ते. त्यामनुष्याचीं कापडें चिरवलां व रक्तानें भरले
 लीं, व केश पिंजारलेले व तोंडांतून फेण चालला आ
 हे व त्यावर मानाचा थवा जमला आहे, असें त्यांच्या
 दृष्टीस पडलें. तें पाहून ते जरा उठे चालले तों दास्त
 चीं दुकानें लागलीं. तेथें पुष्कळ लोक दास्तू पीत बस
 ले होते, त्यांचा मोठा गलबला व कित्येकांची मा
 राभारी चालली होती, हें पाहून जगांतर वासी मा

श्या मित्रास पुस्तं लागला, कीं हें काय चालले आ
 हे. त्यास त्यानें उत्तर केले, कीं मनुष्यांनीं आपल्यापा
 पिष्ट वासना तृप्त करण्या करितां जे अनेक पदार्थ
 उत्पन्न केले आहेत त्यांतील दारू हा मादक पदा
 र्थ होय. तो यथेष्ट प्याऱ्यानें हे परिणाम घडून
 येतात. आपण मद्यां जो घेरुद्ध मनुष्य पाहिला
 तो दारूपिऊनच तसा झाला होता. असें म्हणू
 न ते पुढें चालले, तों एक्या शिंप्याच्या दुकानीं ए
 क सभ्य गृहस्थ उभाराऊन काकुळतेनें त्याची
 विनवणी करित होता, कीं सदा माझे कापड त
 री परत दे. मला आजतूं पंधरा दिवस एक
 सारखा हेल पाटे देतोस. तरमी आपला धंदा
 सोडून तुझे घरीं हेल पाटे घालीत बसावें का
 य ? इतक्यांत दुसरा एक भला मनुष्य एक
 नवा आंग रारवा घेऊन त्याच्या दुकानीं आला;
 आणि तो आंगांत घालून त्याशिंप्यास म्हणा
 ला, पाहा, हें कापड किती कंमती झालें ? हें
 त्याचें बोलणें ऐकून ते दोघे पुढें चालले. इत
 क्यांत एक शिंपारि एका मनुष्याच्या मुसक्या

बांधून त्यास घेऊन चालला होता, व दुसऱ्या शिपा-
 याच्या कडेवर तीन वर्षांचे एक मूल रडत होते, हे पा-
 हून माझा मित्र आपल्या पाहुण्यास म्हणाला. पा-
 हिलांना, हीं पापाचीं फळे ? हे शिंपी व असेच
 दुसरे कसबी म्हणजे सोनार, कांसार, लोहार, सू-
 तार इत्यादि हे सर्व लोकांस फसवितात. त्यांस आ-
 पण जसा माल करावयास सांगावा तसा नकरितां
 उलटी त्या मध्यें दगळ बाजी करून मजुरी जास्त-
 घेतात, आणि ह्या शिवाय दररोज ते आपल्या हा-
 राशीं रवेटे घालावयास लावतात. तर ह्यांचे कार-
 ग काय ? हीं सर्व पापाच्या पोटीं उत्पन्न झालेलीं
 फळे आहेत. हे मूल पाहा, ह्याच्या आंगावरील स-
 गिन्यांच्या लोभास्तव त्या मनुष्यानें त्यास चोस्तन
 नेले होते, व कदाचित् त्या बाळकान्चा प्राणच्या
 वा असा त्या दुष्टाचा वेत असेल, पण ईश्वर दूर ना-
 शीं पाहा, आतां ह्या अपराध्यास शिपाई लोकशा-
 नन भोगावयास नेत आहेत. असें बोलून ते त्या
 शिपायां बरोबर शहरच्या तुरगांत गेले. तेथें दुस-
 रे शिपाई खांद्यावर बंदुका घेऊन पाहारा करीत

होते, व कित्येक जण कमरेस तरबारी बांधून बहा
तांत मेंटे घेऊन इकडे तिकडे बसले होते, व कित्ये
कांनीं घोड्यावर स्वार होऊन हातांत भाले घेतले
होते. अणरवी त्यांच्या दृष्टीस असें पडलें, कीं कि
त्येक माण सांच्या हातांत व पायांत बेड्या घातल्या
आहेत, व कित्येकांचे हात पाय रचोडयांत अडका
विले आहेत, कित्येक जणांस पिंजऱ्यांत व कित्ये
कांस अंधार कोठडींत टाकिलें आहे. हें सर्व पा-
हिल्या नंतर ते दोघे जण अदालतींत गेले. तेथें अ
पराध्यांच्या तपास चालला होता. तेथें पुष्कळ लोक
जमिनी वर निजले होते. कित्येक कंटाळून घरीं
जाण्यास फार उत्कंठित झाले होते. कोणी आ
पला कालाप व्यय व द्रव्याप व्यय होतो म्हणून कु
रकुरत होते, व कोणी असें म्हणत होते, कीं आ
पला माल जाऊन आपणांसच पाहाहें काय दुः
ख भोगा वें लागतें. त्या प्रमाणें ते थिल स्थिति व
घून ते जेथून निघाले. इतक्यांत संध्याकाळ झाली
म्हणून ते मोठ्या बाजारच्या रस्त्यानें येऊं लागले,
तां रस्त्या वर ज्या मोठ मोठ्याल्या हवेल्या होत्या.

त्यांपैकीं कित्येकांत माउयांवर गाणें बजावणें चाललें
 हीतें, व सुंदर स्त्रिया मोठा शंगार कसून रस्त्यांतून-
 जाणाऱ्या लोकांस उपापलीं तोंडें दिसावीं म्हणून ज
 वळ एक एक दिवा ठेऊन विडक्यां पाशीं बसल्या
 होत्या. तेथून जातांना जगांतर बासी द्यास वाटलें, कीं
 एथें पापाचा प्रवेश झाला नसेल. एथील राहाणारे
 सरवी व आनंदी दिसतात. परंतु त्या वेळीं तो कां-
 हीं नबोलतां मुकाम्यानें चालला.

नंतर थोड्याच वेळानें ते घरीं येऊन पोहच
 ले. तेव्हां घरास कुलूप लऊन चाकर बाहेर गेला
 होता, त्याची वाट पाहत त्यांस बसावें लागलें. तेव्हां
 जगांतर बासी द्यास माझामित्र म्हणाला कांयदा,
 आपणांस आनच्या जगाविषयीं कसें वाटतें ? पा
 पा पासून जीं फळें होतात, तीं तुम्हीं पाहिळीं ना ?
 तुरंगा मध्यें जीं हत्यारे व माणसें तुम्हीं पाहि-
 लीं तीं पापासुळें तेथें जमळीं होती. त्या शिवाय
 सरकारचें दुसरें लष्कर आहे तें निराळेंच. त्यांत
 लक्षावधि माणसें बेश रक्षणा करितां ठेविलीं
 आहेत. जर सर्व लोक परस्परांवर प्रीति करिते तर

हींच मनुष्यें देश सुधासून लोकांच्या कल्याणा-
 च्या कामांस लावितां येतीं, मग कोडतें तुरुंग ह्या
 ची काय गरज होती ? पाहा, ह्या दरवाज्यास कडी,
 कोंयडे, आडसर, कुलुपें हीं लावण्याचें काय का
 म होतें ? जगांतर बासी म्हणाला खरी गोष्ट. आपण
 येतांना ज्या स्त्रिया पाहिल्या त्या मला सुस्त्री व आ
 नंदी अशा वाटल्या, त्या कोण होत्या वर ? ” हें ऐकू
 न त्यास माझा मित्र म्हणाला “बाबा, त्यांस पाहू
 न तूं भुलूं नको हो ? त्यातर सर्वां पेक्षां दुःखी व दु
 ष्ट आहेत. त्यांचें स्वरस गायन व सौंदर्य हीं लो
 कांस अक्षय विपत्तीच्या दुःखसमुद्रांत बुडवि
 ण्या करितां हाका मारितात. त्या स्त्रिया विपत्ती-
 चें घर होत, य त्यांचा मंजूल स्वर हा कोणी ए-
 क कपटी वारा होय, आणि जे पुरुष त्यांस भु-
 लून आपलें शरीर रूप जहाज तिकडे छेदि-
 तात, ते खचित बुडतातच बुडतात. आमच्या
 पृथ्वींत ह्या स्त्रिया विंवाशी आहेत, व आपणजे
 पुरुष दारूपितांना पाहिले ते राक्षस रूपी होत. ह्या
 दोघांनीं हें जग फार पिडिळें आहे. हें ऐकून जगां

तर वासी म्हणाला, असें असतां ही परमेश्वर कि
ती दयाळू आहे ! त्यानें ह्या जगाच्या समूळ नाशान
करितां लोकांनीं पश्चात्ताप करून आपणा कडे-
स फिरावें म्हणून तो वाढ पाहता आहे, आणि त्या
च्या इच्छे प्रमाणें झोईलच होईल, कारण त्यांचेव
चन असें आहे, कीं लोक आपल्या तरवारी मो
डून त्यांचे नागरा करितां फाळ आणि भाल्यांचे
कोपते करितील, लोक एकमेकांवर तरवार उच
लणार नाहीत, व त्यांस लडाई कशी आहे, हे
समजणार नाहीं,

ह्या प्रमाणें त्यांचें भाषण होत आहे इतक्या
त मी जागा झालों, आणि पाहतां तों सर्व स्वप्न
आहे असें समजलें.

मूळलिखित.

मध माशांचा उद्योग.

मधमाशांचा उद्योग ब मेहनत हीं पाहण्या
स वसंत ऋतू मध्यें आपण्यांस चांगली खवड सी
पडते, हा एक त्या ऋतू पासून मोठा लाभच आहे.
सृष्टीतील पदार्थ पाहण्याची जास आवड आहे
त्यापुरुषास मधमाशांचें घर पाहून मोठाच च

‡ मध माशां विषयीं हाभिकार इंग्रजी पुस्तकांतून घेतला आहे.

मत्कार बाटेल. जे थें लक्षावधि प्राणी काम कराव
 यास लागले आहेत, अशा कार रवान्या कडे पाडून
 न विचार वंत पुरुषास कधीं कंटाळा येणार ना-
 हीं. त्या माशांची व्यवस्था व बंदोबस्त हीं पाडून-
 पाहणारास अधिक अधिक विस्मय वाटूं लाग-
 तो, आणि त्यांचा हिंवाळ्याची बेगमी करण्याचा
 प्रकार पाडून तर मोठेंच आश्चर्य वाटतें; परंतु
 सर्व गोष्टींमध्ये ही विशेष लक्षदेण्या जोगी गो-
 ष्ट आहे, कीं त्या माशा काम करण्याची इच्छा ध-
 रून निरंतर श्रम करितात. उद्योग आणि निराल-
 स्यता ह्यांचा किता आपण मध माशांपासून
 घ्यावा. हे दोन गुण त्यांमध्ये इतके आहेत, कीं-
 त्यांविषयीं त्यांची कोणी बरोवरी कसूंशकणा-
 र नाहीं. हिंवाळा सरला कीं नाहीं, तो त्या बाहे-
 र पडतात. पुलाची कळी फुला वयास लागून त्यां
 तील रस सूर्याच्या उष्णतेनें चांगला सकून त्यां
 त मध पुष्कळ जमला नाहीं तोंच तो त्याजमाक
 रूं लागतात. परंतु उष्ण काळांत त्या दुष्पट मेह-
 नतच उद्योग करितात. त्यांच्या हालेंन जितका

होइल तितका श्रम करून थोडा जरी मध मिळा
 ला तरी त्या तो साठवा वयास चुकत नाहीत. त्या-
 आपलें घर बांधण्यानें काम इतक्या मेहनतीनें
 करितात, कीं तीन हजार माशा राहतील एवढें दे
 हों बाजूनीं विणलेंलें घर २४ तासांत तयार होतें,
 असें समजलें आहे. हें सर्व काम त्या आपसांत बां-
 दून घेतात. कित्येक माशा मेणजमा करून तें त-
 यार करण्यांत व कोठींत घालण्यांत गुंतलेल्या असतात.
 कित्येक जणी मेण घेऊन पोळें बांधण्याचे-
 कामास लागतात. कोणी त्याचा गिलावा करून तें-
 घोडून साफ करितात. कोणी फुलांतून मध जमा क-
 रून रोजच्या रवर्चा करितां पोळ्यांत घालून ठेवि-
 तात. कित्येक जणी मध पोळ्यांत घालून तो हिवा
 बघ्यांतल्या रवर्चा करितां मेणानें बंद करून ठेविता-
 त. कोणी कोणी आपल्या पोरानें करितां मध घेऊ-
 न जातात, व जीं पोरें आपलें रूप बदलून किडे-
 होण्याच्या रंगास आलीं असतात त्यां पासून का-
 मास अडबळा येऊन ये म्हणून, त्यांच्या घरास-
 मेण लाऊन बंद करण्याच्या उद्योगास लागता

न. कित्तेक माशा पोळयांत ज्या बारीक व पो कळभे
 गी असतात त्यांत वारा किंवा एखादा जीव राहूनये
 म्हणून त्या एका प्रकारच्या विकण पदार्थानें घट्टं
 द करितात. कित्तेक जणीं मेळेच्या माशांस बाहेर
 ओढून काढावयास लागतात, बजर त्या अडचणी
 च्या जाग्यांत असल्या तर त्या कुजून दुर्गंधी उत्प
 न्न होईल. ती होऊनये म्हणून त्यांचीं घरे विक
 ण पदार्थानें अगदीं बुजऊन टाकिताना, परंतु द्या
 लहान प्राण्यांची चपलता व उद्योग पाहून आ
 पण केवळ आश्चर्य मानावें इतकेच नाही, तर आ
 पण इंधीं बाळगून त्यांचा किता च्यावा. त्यांच्या
 मध्ये व आपणां मध्ये किती अंतर आहे घरे?
 आपणांस उद्योगी होण्या करितां त्यां पेशां पुष्क
 क कारणे आहेत तीं अशीं, कीं आपणांस अमो
 ल्य व अमर असा आत्मा आहे. तर त्याच्या स
 रवाकरितां आपण किती मेहनतीनें उद्योग करा
 व. आणि जेणें करून त्याचा सर्व स्वीकारा हो
 ईल त्याचा मून त्यास दूर सरवण्यास किती
 जपावें! दोहों दिवसांचें सरव भोगण्या करितां

माशा एवढा उद्योग करितात.तर ज्या श्रमाचें फळ आपणांस चिरकाळ भोगा वयास मिळेल तोकरण्या स आपण किती उत्कृष्ट असावें? माशी आपणा करितां मध जमा करिते असें नाहीं, तर ती आपल्या पेशां श्रेष्ठ जो प्राणी मनुष्य त्याकरितां करिते; परंतु आपण ज्ञान मिळविलें असतां त्याचें करव आपणच भोरूं; आणि तेंही क्षणिक नाहीं, तर चिरकाळ पर्यंत राहाणारें आहे. ह्याकरितां आपण आळस व दुराग्रह सोडून ज्या उपायांनीं रवरें करव आपल्या आत्म्याच्या तारणोपाय हीं प्राप्त होतील ते उपाय योजावे.

भाषांतर.

लुंदन शहर.

इतिहासावरून असें समजतें, कीं लुंदन हे शहर क्रिस्ती शका पूर्वीवसले होते. जेव्हां रोमन लोकांनीं ब्रिटन देशावर स्वारी केली (इ. स. पू. ५५) तेव्हां ते व्यापाराचें स्थळ होते, असें त्या वेळच्या इतिहासकर्त्यांनीं लिहिलें आहे. इसवी सनाच्या साहाय्या शतकांत साक्सन लोकांनीं लुंदन शहर आपली पूर्वेकडील राजधा

नी केली, आणि नवव्या शतकाच्या आरंभीं तें-
 इंग्लंड देशाचें मुख्य शहर झालें. ह्या शहरांत
 पण्याचा कारखाना पहिल्यानें १४७२ मध्यें व्या-
 स्तन नांवाच्या एक पुरुषानें चालू केला. स०१६१५
 मध्यें शहरांतली मोठाल्यार स्त्यांच्या दोहों वाजूं-
 स पहिल्यानें कंकर वरें व होती, ती निघून फरस बंदी झ-
 ली. इंग्लंडचा दुसरा जेम्स राजा ह्याचे कारकिर्दीत
 रेवामाचा कारखाना चालू झाला. ह्या शहरास पूर्वीं अ-
 ग्नी पासून व मरी पासून जसा मोठा उपद्रव झाला,
 तसा (कान्तां तिनोपलू खेरीज करून) कोण-
 त्याही शहरास झालानाहीं. दुसरा चार्ल्स राजा
 राज्य करीत असतां (१६६५) त मोठा मरीचा उपद्र-
 व झाला, आणि त्या पासून पांच महिन्यांत ७००००
 हजार मनुष्यें मरण पावलीं, आणि ह्या रोग शांत झ-
 लानाहीं इतक्यांत शहरास आग लागली, व पूर्वेक
 उल मोठा बारा कटला, तेणें करून ती आग चार
 दिवस पर्यंत एक सारखी होती. ही आग ता० २ स-
 प्तेंबर रविवार १६६५ ह्या दिवशीं लागली. त्या-
 अग्नीनें १३२०० घरे, ०५ हेतुवें व दुसऱ्या पुष्कळ

मोठ मोठाल्या हवेच्या जळून गेल्या, परंतु ह्या अनर्थी पासून एकही मनुष्य मेलें नाहीं. ह्या अग्नी पासून ज्या ज्या का निघत त्यांची एकच मोठी जौत झाली, आणि निचा घेर अर्ध कोश होता, व पांच कोश पर्यंत रात्रीं दिवसाप्रमाणें उजेड पडत असे. ह्या अग्नी पासून मोठा लाभ झाला. तो असा, कीं शहरांतील रस्ते पूर्वीं पेशां फार रुंद झाले, व तेणें करून ह्या निरोगी झाली. ह्या अग्नि प्रलयाचे स्मरणार्थ लंडन शहरांत एक मोठा मनोरा २०० फुट उंचीचा बांधून त्यावर अग्नीचा वृत्तांत लिहिला आहे.

लंडन शहराचे तीन विभाग आहेत. त्यांचीं नांवें, वेस्त मिनिस्तर, सौथ वर्क, व सरी; आणि त्यांच्या मोठेपणा वरून पाहिलें असतां ते तिन्ही भाग तीन शहरेंच आहेत; परंतु त्यांचा असा संबंध आहे, कीं तीं सर्व एकच मोठ्या शहराप्रमाणें दिसतात.

लंडन शहरांत जितकी लोकांची वस्ती आहे तितकी युरोप रकंडांतील कोणत्याही शहरांत नाहीं. त्याची लांबी $३\frac{१}{२}$ कोश व रुंदी $२\frac{१}{२}$ कोश आहे.

हे, आणि त्या मध्ये सन १८५१ च्या मोज दा दी प्रमा
 णें २३,६३,१४० मनुष्ये होतीं. तेथील घरे तुन्यानें
 मजबूत बांधलेलीं व तीन मजली उंचीचीं प्रशस्त व
 स्वच्छ अशीं आहेत. तसेंच शहरांतील रस्ते रुंद व
 साफ आहेत, आणि त्यांच्या दोहों बाजूंस पायांनीं
 चालणाऱ्या लोकां करितां चिरे बंदी केली आहे. दर
 रोज सायं काळीं रस्त्यांत तेजस्वी दिवे उजळल्यानें
 मोठी शोभा येते. लंदन शहरांतील मोठ मोठ्या र
 स्त्यांतून प्रति दिवशीं ज्या गाड्या जातात त्यांची स
 न १८५१ नांत अशी गणना केली होती, कीं बोची
 प सैड् ह्या नांवाच्या रस्त्यांतून दर रोज १३,७८६
 गाड्या जातात व त्यांत बसणारीं मनुष्ये ५२०१२ अ
 सतात. ह्या शिवाय रस्त्यांच्या दोहों बाजूंनीं पा-
 यांनीं चालणाऱ्या मनुष्यांची संख्या ६७५१०
 होती.

पूर्वे कडील शहरांत पुष्कळ मातबर व्या
 पारी राहातात. त्यांत बडूत करून पर मुल खाब
 रो बर व्यवहार करणारे आहेत. त्यांच जाग्यांत ज
 हाजे करण्या करितां गोष्टा आहेत, व माल ठेव-

ण्या करितां ज्या वरवर्ग आहेत त्यांसारख्या मोठ्या कोठें पृथ्वींत नाहींत. शहराच्या पश्चिमभागीं म्हणजे वेस्त मिनिस्तर एथें मोठ मोठे कुलीन व इब्यबान् गृहस्थ राहतात. तेथील हवेल्या व रस्ते फार मोठे आहेत. पाल माल, आक्सफर्ड, रिजेड इत्यादि रस्ते मोठे प्रख्यात आहेत. ह्याभागांत श्रीमंत लोकांच्या मृग येचीं स्थानें सुकळ आहेत.

लंडन शहरांतील मोठ मोठ्या प्रसिद्ध इमारती व जागा ह्यां विषयीं एथें विस्तारें सांगवत नाहीं, टावर ह्या नांवाची एक मोठी गदी आहे. तिच्या भोंवतां एक तट व खंदक आहे, व आंत टांकसाक आहे. त्यागदीं त दोन लक्ष मनुष्यांस पुरत अशीं सर्व प्रकारचीं हत्यारें आहेत, व राजाचा तोषखाना व रिसाला व जबाहीरही आहेत. सिंहाची गदी खानावाची एक जागा आहे, तींत बडुत प्रकारचीं रानेही जनावरें ठेविलीं आहेत. वेस्त मिनिस्तर ह्या भागांत पार्लमेंत सभेचीं घरें आहेत, व सेंट पाल ह्या नांवाचें देऊळ आहे म्हणजे ईश्वर भजन करण्याची जागा आहे. त्या देवळाची बांधणी सर्वोत्कृष्ट आहे. त्यास एक कोठी रुपने रत्ने ल

गळा

मूळकिरिवत.

गरीब जाक ह्याची गोष्ट.

निर निराळ्या भाषांमध्ये क्रिस्ती धर्म पुस्तक छापून प्रसिद्ध करणारी एक मंडळी लंडन शहरामध्ये आहे. तिला बेबल सोसायटी म्हणतात. एके वेळीं त्या मंडळीची सभा भरली असता ती मध्ये ही पुढील गोष्ट एका उपदेशकानें सांगितली. ती वस्तू ईश्वराचा साक्षात्कार व पूर्ण अनुग्रह हीं चमत्कारिक रीतीनें दिस्तून येतात. ती गोष्ट अशी.

पोर्तुगाल मध्ये नामक बंदरांत तील एका तारवावर एक स्वच्छंदी व दुर्ब्यसनी खलाशी होता. त्याजवळ एके दिवशीं त्याचा मुलगा भाकरी करितां हद्द धरून बसला. त्यावरून त्यादुष्टानें दारून्या गुंणीत त्यास लाथ मारून उडवून दिलें. ते व्हां तें मूल समुद्रांत पडून हिसे नासें झालें. त्यावरून तें बुडालें असाचें अशी लोकांनीं कल्पना केली, परंतु अशा प्रसंगीं ईश्वरानें त्यास हात दिला. तें मूल एका लां कडाच्या तुकड्यास गच्च धरून तरत होते, त्यास मार्गोदन जाणाऱ्या एक

तारवा वरील लोकांनीं उचलून घेतले. तेव्हां आपले
 नांव जाक ह्या शिवाच त्यामुळास दुसरें कांहीं ठा
 ऊक नव्हतें, असें अनतां ही ते खळाशी फार ह्या
 कू होते, म्हणून त्यांनीं त्याचा चांगला प्रतिपाठ केला.
 पुढे हा गरीब जाक मोठा झाल्यावर तो तारवा व
 रील सरदार लोकांच्या चाकरीस राहिला. त्यानें ते
 धें विद्या भास ही केला. तो आंगचा चपळ व धीट-
 असे, त्यामुळे कित्येक लढायां मध्यें तो कामी पडला.
 शेवटीं तारवा वरील घायाळ खळाशी लोकांची देस
 रेख ठेवण्या कडेस त्याची नेमणूक झाली. जाक
 ह्यानें पूर्वीच कित्येक धर्मशील खळाशी लोकांची
 ओळख केली होती, आणि तो खरोखर अंतःकर
 ण पूर्वक ईश्वर भक्ति परायण झाला. त्यामुळे स-
 हज एका घायाळ खळाशा कडेस त्याचें लक्ष ला
 गलें. ह्या खळाशाच्या उशीरवालीं एक धर्मपुस्तक
 होतें. तें त्यानें आपला अंतकाळ जवळ आला असें
 पाहून त्या तरुणास बक्षीस दिलें, आणि त्यास सां
 गितलें, कीं माझे ईश्वराकडे मन फिरण्यास हें पु
 स्तकच कारण झालें. परंतु ह्या खळाशाच्या मनाला

एक गोष्ट येंचीत होती ती अशी, कीं त्याच्या हातून त्याच्या पुत्राची हत्या घडली होती. नंतर ही वरील गोष्ट त्यासुलास सांगितली. ती ऐकिल्या वरून तो मरणोन्मुख झालेला रवलाशी आपला बाप आहे असें जाकानें जाणलें, आणि त्यास ओळख दिळी. मग त्या परस्परांच्या मनांत जो आल्हाद प्रभाव ईश्वरा विषयीं कृतज्ञता बुद्धि उत्पन्न झाली त्यांचें वर्णन वाणीनें करवत नाहीं. बाप मरण पावल्या नंतर जाक तारवावरून निघाला, व त्यानें रवलाशाचा धंदाही सोडिला. पुढें कांहीं वर्षांनी तो उपदेशकाचें काम करूं लागला.

ही गोष्ट ऐकून सर्व श्रोत्यांच्या नेत्रांतून प्रेमानंदाश्रूंच्या धारा वाहूं लागल्या. शेवटीं त्या सभेच्या अध्यक्षकडेस किंचित् लऊन, महाराज तो गरीब जाक मीच आहे, असें म्हणून गोष्ट सांगणारानें आपली गोष्ट समाप्त केली.

एका दरवेशाची गोष्ट. भाषांतर.

कोणी एक दरवेशी तार्तरी देशांतून प्रवास करित करित बल्क शहरांत येऊन पोहच

ला, आणि ते थोळ राजमंदिरास ही प्रवार्शी लो कांची
 धर्मशाळाच आहे असें मानून त्यांत शिरला. मग कां
 हीं वेळ इकडे तिकडे पाहिल्या नंतर तो एका लांब
 सोप्यांत गेला, आणि तेथें आपलें सामानाचें पोतें
 खालीं ठेऊन विश्रांति घेण्या करितां तो एक स
 तरंजी पससून तीवर बसला. कांहीं वेळ झाला ना
 हीं, इतक्यांत कित्येक पाहारे करी शिपायांची त्या
 वर नजर गेली, आणि त्यांनीं त्यास तेथें येण्याचें
 कारण विचारिलें तेव्हां त्यानें त्यांस सांगितलें, कीं
 मला आज रात्रीं ह्या धर्मशाळेंत वस्ती करावया
 ची आहे. नंतर त्यापाहारे करी शिपायांनीं रागें भ
 रून त्यास जाणविलें, कीं तूं ज्या घरांत आहेस ती
 धर्मशाळा नव्हे, तर राजाचें मंदिर आहे. ह्याप्रमा
 णें उभयतांचें बोलणें चाललें असतां इतक्यांत म
 जाचें ही तेथें येणें झालें. त्यास त्यादरवेशाचा भ्र
 मिष्ट पणा पाहून हमें आलें, आणि त्यानें त्यास
 विचारलें, उरें तुला धर्मशाळा व राज मंदिर ह्यां
 चा भेद कळत नाही ?

दरवेशी—महाराज, आपणांस एक दोन प्रश्नवि

चारण्याची मला आज्ञा असावी. पाहिल्याने जे
कां हे घर बांधले तेव्हां येथे कोण राहत होते?

राजा - माझे वाड वडील.

दरवेशी - बरे, आजपर्यंत जे एथे राहून गेले त्या
तील शेवटला कोण होता?

राजा - माझा बाप.

दरवेशी - बरे, मांघ्रत एथे कोण राहतो ?

राजा - मीरबुद .

दरवेशी - बरे, आपल्या मागून येथे कोण राहिल ?

राजा - भाश्नामुरुगा.

दरवेशी - तर महाराज, आतां तुम्हींच पाही, कां
ज्या घरांत राहाणारे असे वारंवार बदलतात
आणि ज्यांत परकी लोकांनी एक सारखी मा
क काच लागली आहे, ते राजमंदिर कसे म्ह
णावे ? ती धर्मशाळाच होय.

ह्या प्रमाणें पाहून गेलें असतां प्रत्येक घर ध
र्मशाळे प्रमाणें लेखले पाहिजे, आणि त्यामधें जे
राहतात ते मग लहान, थोर, गरीब, श्रीमंत कसे
ही असोत. ते आपल्या वाडिलां प्रमाणें सर्व पंथस्त
च आहेत.

भा. पां. नर.

समाप्त.